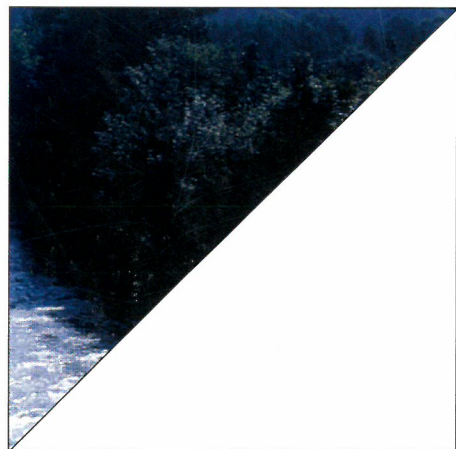
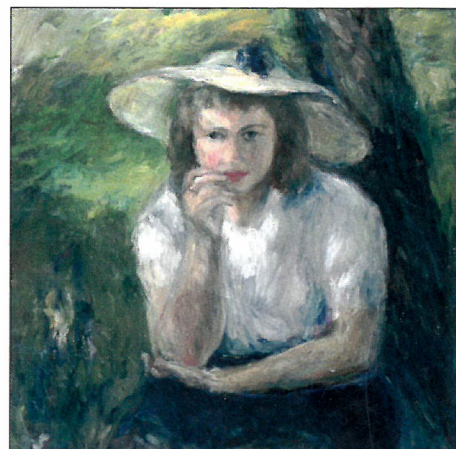

VYBÍRÁME Z OBSAHU

Velikonoce na Valašsku
 Indikační skici
 Těžba dřeva a vorařství
 Vsetínští punčocháři
 Horská kaple na Grúni
 Příroda Hostýnských vrchů
 Básník barev Josef Hapka
 Estetika a konstrukce
 ohýbaného nábytku
 Kronika MUDr. A. Bárta
 Malířská výzdoba sálu
 vizovického zámku
 Literatura z Valašska

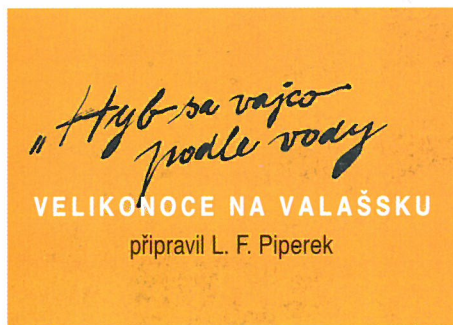

8

květen
 2002/1

 Valašsko

V L A S T I V Ě D N Á R E V U E

1. Příchod jara symbolizuje již obřadní obchůzka „vynášení Mařeny“, někde dokonce i dvou figur „Mařeny a Mařáka“, v předvelikonočním postním období. Je to prastarý obřad zbavování se zimy, nemoci a smrti a vítání nového života ve věčném koloběhu přírody.
(Členky vsetinského souboru Malá Jasénka s figurou Mařeny.) Foto M. Macík 1973

2. Od Zeleného čtvrtku až do Bílé soboty se odmlčí kostelní zvony, „sú zavázané“, „odletěly na pút do Říma“. Jejich zvuk nahrazuje klapotání rehtaček, klepačů a hrkacích trakařů, s nimiž chlapi „tragačníci“ obcházejí, ve vojensky organizovaném šiku (v čele s velitelem „kaprálem“), po vsi.
(Velikonoční klapotání v Krásné u Val. Meziříčí, 1909.) Fotoarchiv OVM Vsetín

3. Nástroje, které při obchůzkách používají, mají svůj původ ve starověkých a středověkých signálních nástrojích a klepadlech. Původně měl jejich zvuk připomínat ráno, v poledne a večer obyvatelům čas k modlitbě Anděl Páně, dnes má stále živá obchůzka jen zábavnou a kolední funkci.
(Shromáždění tragačnicků před obchůzkou u křížku v Nedašově Lhotě.) Foto M. Langer 2000

4. Jívové ratolesti, posvěcené na Květnou neděli, stejně jako křížek, opálený na zbytcích ohně, užitého v liturgii obřadů Velké noci na Bílou sobotu, slouží mnohde jako ochrana (apotropaion) obytných i hospodářských stavení. Někde byly předměty dávány i do pole k zajištění dobré úrody.
(Ochranné symboly zastrčené ve stropním trámu domu čp. 132 (U Kubů) ve Valašské Polance.) Foto M. Langer 1970

5. Pomlázka měla akterům původně zajistit zdraví a štěstí. Bití mladými ratolestmi patří k základním magickým praktikám starých kulturních národů. V našich zemích je písemně doloženo v kázání Husova předchůdce Konráda Waldhausera z r. 1396. Dodnes se „mrská“ větvičkami jalovce nebo vrby, na Rožnovsku březovými metličkami, děvčata se polévají vodou (v Novém Hrozenkově je dříve ogaři velkoryse házeli přímo do potoka).
(Nabídka velikonočních tatarů na jarmarku v rožnovském skanzenu, březen 2002.) Foto M. Janiš 2002

6. Nejznámějším velikonočním nástrojem je „korbáč, tatar“. Název této spletené pomlázky je reminiscencí na tvar copánkového biče, užívaného „Tatary“, ve skutečnosti Kuruci a Uhry, v regionu známého od dob třicetileté války.
(Obchůzka členů souboru Vsacan s tataru a basou.) Foto M. Langer 1971

7. Hlavním darem koledníků jsou kraslice. Jejich název souvisí se staroslov. „krasný“ – červený. Tato barva podle lidových představ odpuzuje zlé síly a má magický, blahodárny účinek. Původně měla velikonoční vejce jen tuto formu. Později se rozšířily kraslice batikované (vykřývané voskem) a kraslice vyškrabované.

Foto M. Janiš 2002

8. Na Rožnovsku jsou rozšířené zvláštní černobílé kraslice, jejichž vyškrabovaný vzor napodobuje krajkovou a vyšivanou výzdobu krojových čepců. Tento izolovaný styl vznikl jako módní záležitost ve 30. letech 20. stol. a rozšířil se propagován místními učitelkami ručních prací.
(Maléřečka – krasličáčka z Rožnova při vyškrabování kraslic ve vsetinském zámku.) Foto M. Langer 1997

9. Kraslice byly původně symbolem s ochrannou magickou funkcí, pak dárkem z lásky s výraznou funkcí společenskou (obdarováním se často zveřejňoval milenecký poměr). Ale již od 2. poloviny 19. stol. byly také důležitým zdrojem vítaného přivýdělku – prodávat se jezdilo nejen do větších měst Moravy a Čech, ale také do Vídně a moravskými kraslicemi se čile obchodovalo dokonce až v Paříži a Petrohradě.

(Vyškrabované kraslice paní A. Haratické z Rožnova.)

Foto M. Langer 1997

Zima za námi a Valašsko s námi,

řekne si čtenář při spatření nového čísla vlastivědné revue, která - světe div se! - po obnovení vstupuje již do svého pátého ročníku. Tradiční jarní číslo přichází nejen v nejpěknějším období roku, ale také k datu 18. května, s nímž je již řadu let spojen Mezinárodní den muzeí. Snad tedy i prostřednictvím našeho časopisu - vždyť vydavatelem je za nelehkých podmínek Okresní vlastivědné muzeum ve Vsetíně - si veřejnost připomene nezastupitelný podíl těchto institucí na kulturním životě. A také skutečnost, že muzea jsou jakési banky, uchovávající minulost v podobě milionů sbírkových předmětů a s nimi spojených vědomostí o životě předchozích generací, z nichž, podobně jako z peněžních ústavů skutečných, čerpáme relativně nekonečný „úvěr“ pro naše vzdělávání a zájmy. Muzea tak vytvářejí onu tradici či spíše kontinuitu, která naši přítomnost spojuje s minulostí a ta je zase naší investicí do budoucnosti všech, kteří přicházejí po nás. Samozřejmě, že to společnost cosi stojí, vynaložené peníze však nemizí v jakýchkoli podivných tunelech, protože základní hodnoty, sbírkové předměty, vždy zůstávají a jsou ještě průběžně rozmnožovány. Právě proto by si muzea v současné době, kdy v souvislosti se zákonem o muzeích a vznikem nových krajů dochází k jejich transformaci, a kdy není zcela jasné, jakou podobu vlastně získají, zasloužila maximální podporu veřejnosti a možná poněkud větší pochopení u správních orgánů.

PhDr. Zdeněk Fišer, historik

VALAŠSKO - vlastivědná revue (historie-příroda-lidé-umění-události)

Vydává Okresní vlastivědné muzeum Vsetín

Adresa redakce: OVM Vsetín, Horní nám. 2, 755 01 Vsetín, tel.: 0657/611 690, fax:

0657/611 689, e-mail: h.jaburkova@vs.vlmuzeum.cz

Zodpovědný redaktor: RNDr. Karel Pavelka

Výkonná redaktorka: Mgr. Hana Jabůrková

Technický a výtvarný redaktor: Břetislav Dadák

Redakční rada: RNDr. Lubomír Brabec, Jiří Demel, PhDr. Zdeněk Fišer, PhDr.

Karel Pavlišťík, CSc., PhDr. Lubomír Piperek, Eva Urbachová, Mgr. Jiřina

Veselská

Příprava pro tisk: František Valer – typos: Sv. Čecha 656, Kroměříž, tel. 0634/337 546

Tisk: Tiskárna PRINT Kroměříž

8. číslo vychází 18. května 2002 v nákladu 1000 výtisků

Vychází 2x ročně (uzávěrka příštího čísla 10. 10. 2002)

Distribuce: OVM Vsetín - zámek Vsetín a zámek Kinských ve Valašském Meziříčí,

Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Karlovenské muzeum ve Velkých

Karlovicích, vybraná knihkupectví

ISSN 1212-3382, MK ČR E 13226

Za věcný obsah dodaných příspěvků odpovídají autoři. Redakce si vyhrazuje právo v případě potřeby příspěvky krátit. Bez svolení redakce není možno dále veřejně šířit zde publikované materiály ani jejich části.

OBSAH

- 1 **Obsah, tiráž, Zima za námi a Valašsko s námi** (Zdeněk Fišer)
- 2 **Marie Mikulcová: Jaro** (báseň)
- Čím je pro mne Valašsko...** (J. Vařeka, L. Ševčík, V. Koukal, J. Štreit, B. Polívka)
- 4 **Indikační skici** (Jindřich Rácek)
- 8 **Těžba dřeva a vorařství na Valašsku** (Lubomír F. Piperek)
- 12 **Vsetínští punčocháři** (Eva Urbachová)
- 14 **Poutní místa a poutní tradice na Valašsku II. – horská kaple na Grúni** (L. F. Piperek)
- 16 **Josef Dorazil** (Jiří Demel)
- 18 **Neznámé osudy MUDr. Jana Bohuslava Kraicze** (Josef Kramář, Pavel Dorčák)
- 20 **Příroda Hostýnských vrchů** (Jiří Troneček)
- 22 **Jak jsem ho znal – Třiř vzpomínek na Josefa Hapku** (Rudolf Kubela)
- 24 **Báseň barev Josefa Hapky** (Tomáš Mikulaščík)
- 29 **Souhra estetiky a konstrukce v Thonetově nábytku** (Jiří Uhlíř)
- 31 **Kronika vsetínského občana MUDr. Adolfa Bártka** (Hana Jabůrková)
- 34 **Ohlédnutí za výstavou: Josef Ruszelák – obrazy, kresby, pyromachie** (T. Mikulaščík)
- 35 **Od všeckého trošku:**
 Několik poznámek k výskytu žebatky bahenní v okolí Hustopečí nad Bečvou (Vítězslav Přikryl)
- 36 **Zajímavé sedimentární struktury v pískovcích Valovy skály u Vsetína** (Ivan Jabůrek)
- Popis Valachů z roku 1860** (Jana Volfová, J. Rácek)
- 37 **Maliřská výzdoba hlavního sálu zámku ve Vizovicích** (Kamila Králová)
- 38 **Státní okresní archiv Zlín** (David Valůšek)
- 39 **Zlínsko od minulosti k současnosti č. 16** (D. Valůšek)
- Legionáři vsetínského a zlínského okresu** (D. Valůšek)
- 40 **Zvuková knihovna Vsetín - Trávníky (10 let činnosti)** (Marie Pokorná)
- Z redakční pošty**
- 41 **O Valašsku na Valašsku – nabídka nových regionálních publikací** (Dalibor Malina, H. Jabůrková, Dan Zárský)
- 42 **Josef Bazel: Kdo jste – regionální publikace očima historiků** (Daniel Drápala, Martin Šimša)
- 44 **Na besedě: Na Hutisku - Solanci se Žofií Minářovou**
- 45 **Vzpomínáme:**
 Botanik Vladimír Krist (Milena Kašparová)
- Před 60 lety byl umučen generál duchovní služby**
 Msgre Metoděj Kubán (Karel Malina)
- 46 **Před 30 lety zemřela historička Vlasta Fialová** (Hana Bartková)
- 47 **Ladislav Nezdařil (8. 2. 1922 – 15. 1. 1999)** (J. Demel)
- Akad. mal. Miroslav Adámek (18. 2. 1957 – 22. 1. 2002)** (T. Mikulaščík)
- 48 **Naši jubilanti:**
 PhDr. Josef Vařeka, DrSc. pětasedmdesátiletý (Jaroslav Štika)
- PhDr. Michal Plánka pětadosmdesátník** (L. F. Piperek)
- 49 **Plk. v. v. Josef Balejka** (Ludvík Klímeček)
- 50 **Rozhovor: Dobré světlo, pane Langer!** (Břetislav Dadák)
- 52 **Muzejní zpěvníček valašských písniček: Já mám ženu nekáranú** (Zdeněk Kašpar)
- Jazykový kvíz – valašská úsloví** (H. Jabůrková)

Obálka:

Reportáž: „Hyb sa vajco podle vody...“ - Velikonoce na Valašsku (L. F. Piperek)

V ateliéru: Milan Borovička (Ivo Barteček, Jaroslav Kolář)

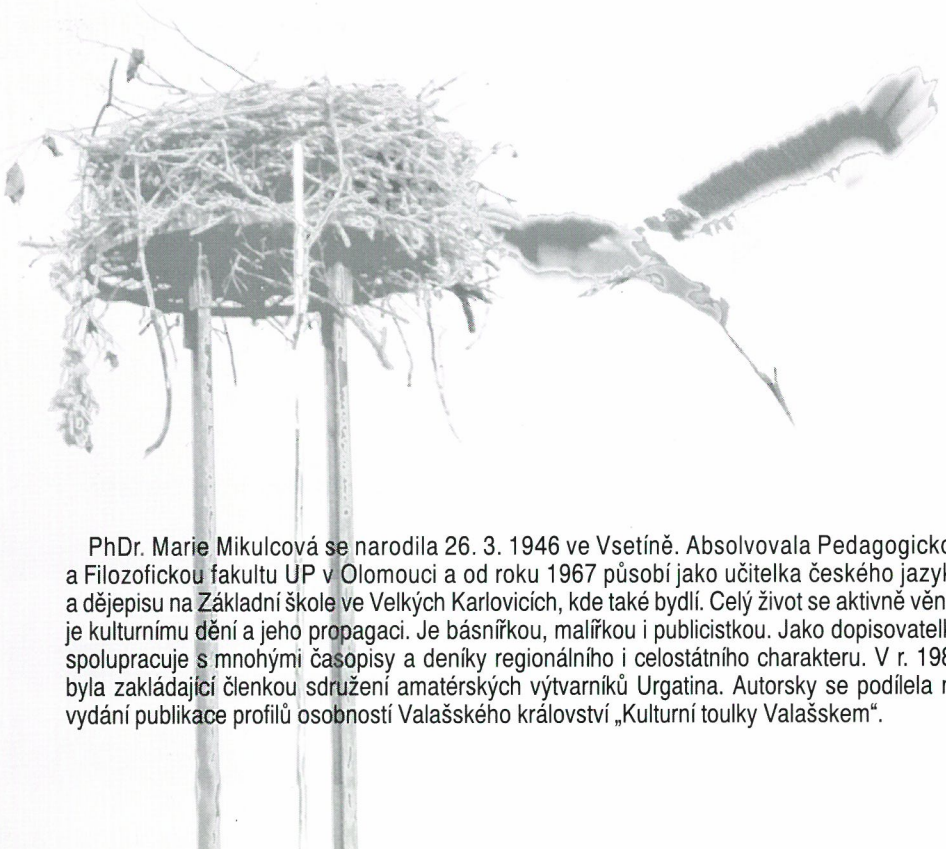
Za tajemstvím depozitářů: Soubor sedacího nábytku a stolu, výrobek fy Gebrüder Thonet Wien, počátek 70. let 19. století (H. Jabůrková)

Foto na přední straně obálky: H. Lukášová: Boleslav Polívka; Z. Hartinger: Vynášení Mařeny (soubor Malá Jasénka); detail indikační skici Malé Bystřice, 1833 (fotokopie); Josef Hapka: Dívka pod jabloní, 1938, olej na plátně, 77 x 67cm (soukromá sbírka)-fotokopie M. Janiš; M. Langer: Bečva

JARO

Marie Mikulcová

*Jaro – čas světla – začíná rozpačitým táním sněhu.
Ospalé barvy opatrně střídá jas.
Svobodně vydechují potoky.
Zamilovaný kos si plete noty.
Z pučence zvědavě vykukuje první list
a kraj voní hlínou. Ornice touží po člověku.
A člověk do ní vstupuje,
aby zasil,
aby i sklídl.*

PhDr. Marie Mikulcová se narodila 26. 3. 1946 ve Vsetíně. Absolvovala Pedagogickou a Filozofickou fakultu UP v Olomouci a od roku 1967 působí jako učitelka českého jazyka a dějepisu na Základní škole ve Velkých Karlovicích, kde také bydlí. Celý život se aktivně věnuje kulturnímu dění a jeho propagaci. Je básnířkou, malířkou i publicistkou. Jako dopisovatelka spolupracuje s mnohými časopisy a deníky regionálního i celostátního charakteru. V r. 1982 byla zakládající členkou sdružení amatérských výtvarníků Urgatina. Autorsky se podílela na vydání publikace profilů osobností Valašského království „Kulturní toulky Valašskem“.

Čím je pro mne Valašsko?

PhDr. Josef VAŘEKA, DrSc., pedagog a vedoucí vědecký pracovník Ústavu pro etnografii a folkloristiku Akademie věd ČR

Valašsko je pro mne kraj, ve kterém jsem prožil bezstarostné dětství a na reálném gymnáziu ve Valašském Meziříčí absolvoval středoškolské studium (maturita 1946). Gymnaziální studium z velké části probíhalo v nepředstavitelně těžkých podmínkách za druhé světové války. V září 1946 jsem si na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy zapsal obory národopis a slovanská filologie. Po studiích jsem dvanáct let učil v severočeském pohraničí. Na základě konkursu jsem byl k 1. červenci 1963 přijat do Ústavu pro etnografii a folkloristiku Československé akademie věd, kde pracuji dosud (dnešní název ústavu: Etnologický ústav AV ČR).

Z domova jsem s nelehkým srdcem odešel v devatenácti letech. V novém a mně cizím prostředí jsem si těžko zvykal. Tesknil jsem po domově arodném kraji. Využíval jsem každé příležitosti alespoň ke krátkému návratu domů. S bratrem i se sestrou jsme aspoň trochu pomáhali rodičům, ale za pěkného počasí jsem vyrážel do hor pokochat se nezapomenutelnou krásou valašské krajiny. Na gymnáziu jsme s kamarády a třídním profesorem Arnoštem Kubešou, velkým obdivovatelem a milovníkem Valašska, podnikli také řadu pěkných a naučných výletů.

Tyto milé vzpomínky, bohužel, již patří minulosti. Do Valašského Meziříčí se stále vracím, ale už ne tak často. Mé první kroky směřují na krásenský hřbitov k hrobu mých drahých rodičů, kteří si museli hodně věcí odříci, abychom všichni tři mohli vystudovat. Moji rodiče nepocházeli z Valašska, ale z Hané. Velmi záhy se však zžili s novým prostředím. To zvláště platí pro mého otce, který jako zeměměřič mnohokrát pracoval ve valašských dědinách bývalého valašskomeziříčského okresu a poznával mentalitu místních obyvatel. Jako chlapec jsem s ním někdy jezdil do terénu ve funkci „figuranta“. Tehdy jsem se poprvé blíže seznamoval se způsobem života obyvatel valaš-

ské vesnice a získané poznatky jsem srovnával se životem v hanácké dědině, kde jsme u příbuzných trávil část prázdnin. S rodiči jsem také několikrát putoval na Svatý Hostýn, kde mne od mariánské baziliky za pěkného počasí fascinoval daleký pohled na žirnou Hanou. Valašsko tedy ve mně vyvolává vzpomínky na domov, na řadu přátel a na mládí, které uběhlo jako voda.

Praha 28. 3. 2002

Josef Strnadla

Akad. mal. Lumír ŠEVČÍK, dlouholetý člen výtvárné redakce nakladatelství Albatros, člen Syndikátu výtvarných umělců v Praze

Čím je pro mne Valašsko? Vím, že vším podstatným, co pomáhalo vytvářet osobnost malého synka s jeho hrami na mezích polí v Kunčických u Ostravy, a potom přes chodničky a turistické stezky celého Pobeskydí – Těšínska, Lašska a Valašska. Pro jistotu jsem si teď prošel mapu Beskyd a zjistil, že jména všech hor, kopců, dědin i měst a městeček by vytvořila dlouhý seznam mých zastavení a objevů, čili na které teď zavzpomínat?

Beskydská krajina byla pro mne vždy umocňující, ve které mi už jako klukovi bylo dobře, a vnímal jsem ji, i s jejími lidmi, dětskýma očima – a až později, kdy jsem do předních kopců u Frýdku a Frýdlantu jezdil na kole s malířským náčiním, jsem si už vybíral malířské motivy. A ještě později vlakem krásným údolím Ostravice do Bílé a pak pěšky po hřebenech kopců až na Benešky, kde jsem mohl večer, někdy až ve tmě, zabouchat na dveře kterékolí chalupy na samotě a vždy mě nechali přespat, i na seně pod střechou, vždy mi podali kus chleba a mléko k večerě či k snídani.

Tam už tehdy začal můj obdiv k členitosti severního panoramatu beskydských kopců až k Lysé hoře a nejkrásnějšímu pohledu k jihu, dolů do hlubokého karlovického údolí a za ním a nad ním nesmírnosti valérů modří ultramarinů nebo kobaltů, podle denní nebo roční doby, dlouhého hřebene Javorníků.

Tož, to byla první zamilovanost do tohoto valašského kraje, a přestože jsem už dříve prošel severnější částí Beskyd od Javorového, Lysé hory, Čeladné, Ondřejníku, Hukvald, Kazničova, Frenštátu, Trojanovic až po nejzápadnější Oznici, toto zalíbení zůstalo hluboké a trvalé. Rád bych se ještě zastavil u dalšího zdroje poznání, které souvisí s celou charakteristikou – a to je řeč lidí.

Zatímco na severní straně Ostravsko, Slezsko i Janáčkovy Lašsko je trochu ostřejší ve zvuku, s krátkými samohláskami a s akcentem na předposlední slabiku, valašští lidé mluví řečí zpěvnější, měkčí, melodičtější. Je to krásné nářečí a myslím, že i tvář krajiny, její klima, stavba kopců i údolí je pomáhá utvářet.

Ale ještě jednou se chci vrátit k samotnému Valašsku. Vždyť stojí za to. Myslím, že mám právo se takto vyznávat k lásce k Valašsku. Rád jsem v něm pobýval, rád poznával Pustevny, Radhošť, Bečvy, Vidče, Rožnov a celou tu cestu přes Tylovice, Házovice, Vigantice, Hutisko, a pak do kopců serpentinami na místo valašských bohatýrů malířských, na Soláň a k chalupám Schneiderky, Hofmana, Kobzáně a Pořešvy, a pak zpět dolů kolem Jezerného až do karlovického údolí, kde už jsem tolikrát přebýval jako student Antonína Strnadla a později i s rodinou pro hojení duše a pro lidskou pravdu.

Celá ta oblast Karlovicka je stále pro mne nejkrásnějším a nejmilejším kusem světa. Muselo se to projevit i v mé ilustrační tvorbě, v sedmi knihách pohádek a pověstí básníka Františka Lazeckého, ve třech knihách s valašskou tematikou Oldřicha Šuleře, hlavně v knize Nic nahaného, máloco pravda a Poklad pod jalovcem, a v knihách Františka Horečky Kouzla noci svatojánské a Kouzelná píšťalka. V nich zůstalo, možná i trochu skrytě, kus Valašska, kus jeho hor, kus potoků, kus oblohy, kus zpěvnosti valašských lidí. Byl a je to *můj druhý domov*. Končím krátkým citátem spisovatele Josefa Strnadla, bratra malíře Antonína Strnadla, z jeho knihy Vyhnan jsem ovečky až na Javorníček: „Domov je střed světa. Je to nejsladší a nejkrásnější končina na zemi.“

A já s tím souhlasím, já tomu pevně věřím!

Praha 11. 3. 2002

V. Sovinčí

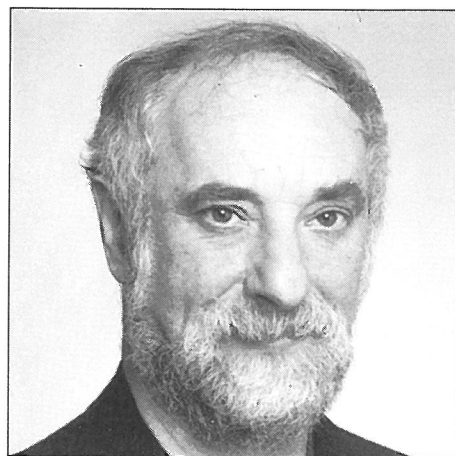

Ing. Vítězslav KOUKAL, CSc., ředitel Valašského muzea v přírodě v Rožnově p/R, prezident Světové organizace zemědělských muzeí (AIMA)

Nikdy jsem si – snad ani ve snu – nepomyslel, že se mojí domovinou stane Valašsko. Jsem tu teprve necelé dva roky, ale jako bych se odněkud ze světa navrátil domů. Ani zdůvodnit si to dobře neumím. Snad se tak stalo díky podobnosti s mým rodným krajem, tedy lesnatou krajinou směrem k Adamovu a Blansku, snad ve mně něco zůstalo z prázdnin u příbuzných na Českomoravské vrchovině. Anebo to souvisí s tím, že jsem chtěl studovat spíše historii a etnografii, ale díky bdělým soudruhům jsem se jako dítě podnikatelů (výrobců nábytku) dostal na vysokou zemědělskou. Ještě na studiích jsem nastoupil práci v muzeu v Lednici a ve Valticích. Což o to! Kraj je to krásný a práce zajímavá. Pak ale přišel Rožnov a ke svému údivu netrpím steskem. V Rožnově jako bych objevoval svůj domov. Jako bych sem odjakživa patřil. I valašské písničky se mi začínají líbit. Rychle si zvykám na specifickou povahu Valachů, abych mohl bez přetvářky si s nimi zazpívat tu, která nechybí, když se lidé sejdou a vyznají se ze své lásky ke svým horám a příslušnosti k valašské rodině.

V Rožnově říjen 2000

V. Sovinčí

Doc. Mgr. Jindřich ŠTREIT, samostatný fotograf a vysokoškolský pedagog na FAMU v Praze a Slezské univerzitě v Opavě

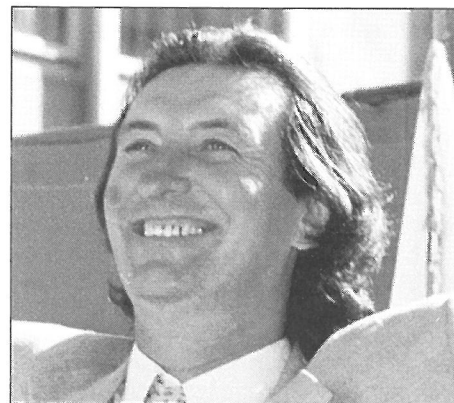
Narodil jsem se na Valašsku a mým rodným městem je Vsetín. Naše rodina žila ve Štřeži nad Bečvou. Z naší kuchyně byl oknem vidět Radhošť. Ten pohled si bezděčně uchovávám v paměti a jeho síla mne nikdy neopustila. Za naším domem se terén mírně zvedal a přecházel do valašských pasek, malebných kopečků, které nás jako děti lákaly. Každou neděli jsme s rodiči chodili na dlouhé procházky, vždy jinou cestou. Tam jsem prožil dětství, to byl můj první domov. A zpětným pohledem, to byla moje prvotní a základní životní a umělecká inspirace. Doposud vyhledávám podobné typy lidí, které jsem potkával jako kluk nejen ve vesnici, ale také na valašských samotách, kam jsem chodil pro mléko. A právě takoví samotáři mne inspirují. Nedávno jsem dokončil fotografický cyklus z maďarské puszty, kde jsem vyhledával samoty – tanje, kde žijí lidé podobným způsobem jako na Valašsku. Tento soubor bude poprvé českému publiku představen v březnu 2002 na Novoměstské radnici v Praze.

Rád se na Valašsko vracím, protože tam mám kořeny. Je pro mne velmi milé navštívit rodinu. Vyučuji na Institutu tvůrčí fotografie Slezské univerzity a soustředění studentů míváme ve dvouměsíčních intervalech na Horní Bečvě. Vracím se tak domů pohladit okem valašské kopce.

V Sovinčí

dne 13. 2. 2002

Jindřich Štreit

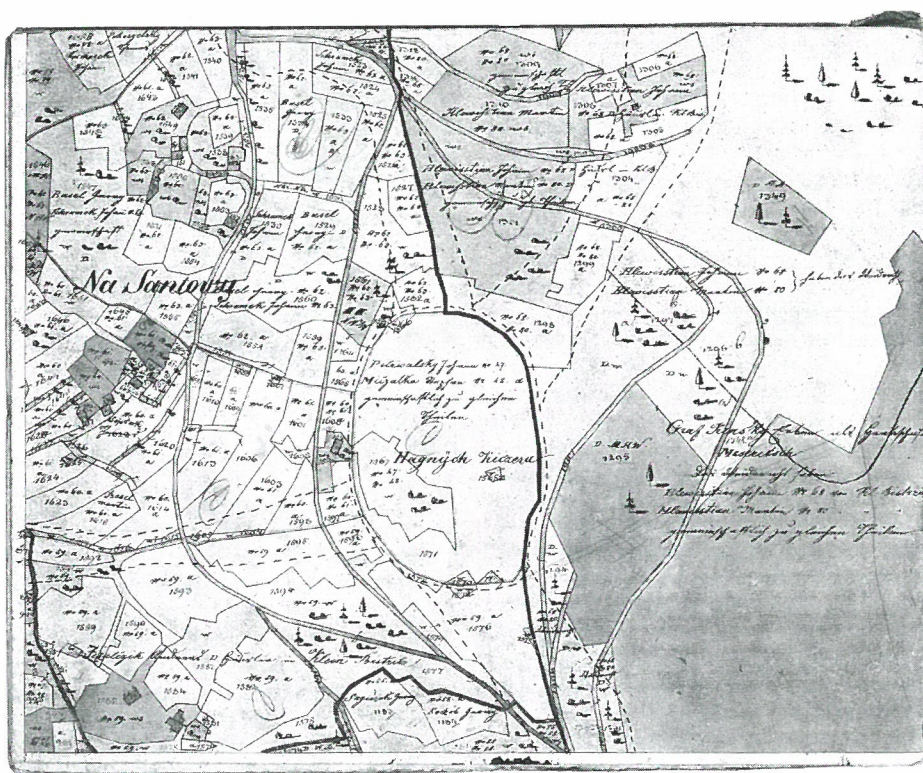

Boleslav POLÍVKA, herec, klaun a „král“

*POPRVÉ VŮNĚ ŠILINKY
A PRVNÍ SLIVONICI
A PRVNÍ LAŠKU
A SLZY NA LICI*

Vizovice 19. 10. 2001

Boleslav Polívka

Část indikační skici Malé Bystřice z roku 1833 (originál v Moravském zemském archivu, fond D9)

Indikační skici

Jindřich Rácek

První ucelený soubor přesných map katastrů všech obcí na Moravě tvoří indikační skici. Třebaže se nedochovaly v plném rozsahu, zůstávají nedostupným a dosud stále zcela nevyčerpaným zdrojem poznání pro řadu historických oborů. Dokládají způsob a rozsah zemědělské činnosti, jsou důležitým pramenem ke studiu osídlení, architektury, dopravních cest a vodních toků. Když se podíváme na některou z indikačních skic Valašska, vidíme hustě osídlenou, pilně obdělávanou krajinu a můžeme ji srovnávat s dnešním stavem. A snad se zamýšlet i nad budoucností.

Stručný nástin mapování Moravy

Pomineme-li antické mapy světa, o nichž nevíme, co vlastně zobrazovaly, nejstarší známá mapa zachycující území dnešní Moravy, pokud vůbec byla v autorově době zakreslena, pocházela od Claudia Ptolemaia z egyptské Alexandrie, z 2. století n. l., a to hlavně na základě práce Marina z Tyru. Ona samotná se nedochovala, zůstaly jen popisy k ní, tzv. Hyfegéze. Z těchto popisů, udávajících zeměpisné souřadnice míst na mapě, zjistilo moderní bádání, že Ptolemaios sestavil mapu v oblasti našeho zájmu z více itinerářů (cestovních průvodců) antických obchodních výprav, které putovaly do nitra Evropy, až k Baltickému a Severnímu moři. Brněnský profesor Emanuel Simek pak doložil, že Ptolemaios mluvil pouze řecky (poněkud zjednodušená forma řečtiny, zvaná koiné, byla v helénistickém období dorozumivacím jazykem všech národů ve východním Středomoří) a neznal latinu, již byly itineráře psány. Pro poznání naší oblasti je nejzajímavější cesta

z Kelemántie (dnešního Leányváru východně od Komárna) k Baltu, která vláským průmyslem přecházela na Moravu, aby pak zhruba podél řeky Bečvy pokračovala na sever. Určení jednotlivých míst je i přes zeměpisné souřadnice velký problém, protože Ptolemaios natáhl Evropu ze 43° zeměpisné délky na 67°, pobřeží Baltu posunul k severu a polohy vypočítával od takto chybně vymezených počátků. Stanovoval je vypočítáváním podle denních pochodů, takže lokalizace jednotlivých cest se pohybuje v rozmezí skoro 10 zeměpisných stupňů. Nejstarší rukopisy Hyfegéze pocházejí z 12. století. K některým jsou připojeny mapy, za jejichž autora je považován Agathos Daimon Alexandrijský, jehož bádání 20. století považuje za pozdějšího mapotvůrce, uvažuje se o 4. – 5. století n. l. Jeho mapa byla poprvé rekonstruována tiskem v roce 1482.

Velmi staré zachycení Moravy nalezneme na mapě mnicha Ebstdorfského z roku 1284, jedné z mapaemundi, vyhotovovaných od 8. století. Ani z ní se ovšem nedovídáme příliš mno-

ho. Jedná se o schematické zachycení celé Evropy i s bájnými národy a fantastickou zvířetinou. Je zde vyznačena pouze Praha, Království české a Morava, oddělená od Čech lesem.

Z pozdějších map rozsáhlejších území nelze nezmínit alespoň Blaeuvu mapu v řadě redakcí z let 1620 – 1670.

První mapu Moravy, v dnešním slova smyslu, stvořil a vydal v roce 1575 zemský lékař a matematik Pavel Fabricius. V roce 1620 je následoval P. Kaerius, s několikaletou přepracovanou, ale i jinými vydavateli patřící mapou Moravy.

Nejvýznamnějším kartografickým počinem 17. století se bezesporu stala mapa Moravy od J. Á. Komenského, která vycházela v četných upravovaných vydáních. Hlavními zobrazovanými objekty na ní jsou hrady, tvrze a pevná města. Podrobněji zachycuje situaci podél cest do Uher.

Z ostatních tvůrců map můžeme uvést, bez nároku na úplnost, kartografy Moravy i okolních zemí s přesahem na Moravu: Samuel Dworzak (1677), Sanson d'Abbeville (1679), Vogemon- te (1709).

Po mapě Komenského vycházejí roku 1692 italské mapy: mapy Moravy Giacomu Cantelli da Vignola, geografa knížete z Modeny, ve třech redakcích, vycházejících jedna z Fabriciovy mapy, druhá z Komenského mapy a třetí pak podle tyrolského M. Vischera. Zároveň vydává mapu Moravy františkán Vincenzo Maria Coronelli, kosmograf Benátské republiky a zakladatel zeměpisné společnosti.

Mapou Moravy Jana Křištofa Müllera z roku 1716 vrcholí „soukromé“ mapování Moravy jako celku.¹⁾

Zakreslený obrys, i hlavní rysy, se sice již v 18. století přibližovaly skutečné realitě, avšak přetrvávala řada chyb přejímaných od předchůdců, a to i takových, které byly známe v době vzniku map. I když si někteří tvůrci astronomicky zaměřovali vybrané lokality, hlavně města, byla tato měření volena nahodile. Zjišťování vzájemných vzdáleností jednotlivých mapových objektů pomocí vozu se zařízením, schopným počítat otočky kola v rovinném terénu, a pomocí odměřených provazů a řetězů, bylo jednak dosti pracné, jednak značně nepřesné. Proměření celé země bylo nad možnosti jednotlivých kartografů, kteří ostatně, jak je i z map patrné, celou Moravu ani neznali. Je přitom zajímavé, že severní Morava poutala pozornost kartografů Slezska, kteří na svých mapách zobrazovali klin asi od dnešního Kralického Sněžníku nebo od tehdy slezského Javorníku přes Jeseníky až po Olomouc, odtud pak na druhou stranu zhruba po Jablunkov. V zakresleném území se vždy nachází Meziříčsko, Vsetínsko a Rožnovsko.

Dalším problémem se stal jazyk a prameny. Nečeští kartografové měli potíže se slovanskými názvy a také jejich ústní i písemné zdroje byly nepřesné a neúplné. Např. kartograf Wieland si stěžoval, že mu přidělení průvodci zatajovali existenci dvorů, mlýnů a celých menších vsí z obavy před vyšším zdaněním. Ani oficiální prameny nebyly dostatečně spolehlivé. Soupisy podle konskripčního patentu z roku 1805 udává na Moravě o 29 měst a 9 městysů méně, než tentýž soupis vyhotovený o 5 let později. Podklady se zkomolenými místními názvy kartografové leckdy dále komolili, takže dost velká

část těchto údajů je dodnes neidentifikovatelná, jiné, které lze hodnověrně ztotožnit se známými místy, jsou uvedeny v někdy až nepočetných tvarech.

Roku 1746 bylo zahájeno z nařízení generála Dauna dnes tzv. I. vojenské mapování, které mělo být vytvořeno na základě geodetického zaměření. Plukovník Fabris, jenž toto mapování na Moravě řídil, vzal však za základ Müllerovu mapu, kterou jen upřesnil některými náměry. Největším přínosem byla mnohem větší podrobnost oproti soukromému mapování a dále pak zachycení reliéfu šrafováním. Vojenské mapování navíc nebylo přístupné, pouhé nahlédnutí vyžadovalo císařské povolení.

Před vznikem indikačních skic vyšla ještě mapa Josefa Bayera z roku 1817, význačná vymezením jazykových oblastí německých i moravských dialektů, kde vedle Valachů, Hanáků, obojích Slováků, Podlužáků a Zálesáků vyznačil i Záběčáky, chorvatský ostrov na jižní Moravě, lotrinský, tj. francouzský na Hodonínsku i Thayaner Němců, Wasserpoklů, Kravařsko, Deutsche-Bewohner neboli Hochlander na severní Moravě i tzv. Schönhengstler na Svitavsku. Omylem uvádí i švédský ostrov kolem Modřic a Vyškova, který měl vzniknout ze zde se usadivších švédských vojáků v době třicetileté války. Nejspíš šlo o záměnu Sueden a Sueben (Švabové), kteří ve skutečnosti tvořili hlavní část tohoto německého jazykového ostrova.

Po indikačních skicích vychází v letech 1839, 1844 a 1849 tzv. II. vojenské mapování. Předpokládám určitou souvislost mezi tímto počínem a vznikem indikačních skic, ale to by mělo být teprve námětem dalšího bádání. Rozhodně obojí mapování využívalo již existující geodetické sítě a indikační skici mohly zároveň ve stejnopisu pro státní správu zajistit část údajů pro vojenské mapování, které by bylo pouze doplněno o reliéf a o údaje potřebné pro vojsko.

Jinou větev předchůdců indikačních skic představují plány panství, vypracovávané pro jejich hospodářskou potřebu. Jsou různého obsahu i

Mapa geografa Giacoma Cantelliho da Vignola z roku 1692 zobrazuje obě Bečvy a Meziříčí jako největší město. Zajímavé jsou hory – Radhošť, Hostýn a Lomensko

provedení – od jednoduchých schematických plánků s jednotlivými objekty (např. situační nákresy panských objektů, plány dvorů, povodí toků i s návrhy na úpravy a další), přes zákresy obcí, až po mapy celého panství s vyznačenými orientačními body a se zakreslenými hraničními kameny a stromy. Na některých panstvích se objevují již v 17. století a v následujícím století 18. nastává jejich rozmach. Mnohá provedení v některých ohledech leckdy předčí i indikační skici – bývají na nich zakresleny kupříkladu i úvozy, lomy a cihelny. Vznik některých map z 18. století zřejmě souvisí s josefínským katastrem, který je nařizoval. To se však stalo jen v několika případech.

Jako zvláštní skupinu předchůdců indikačních skic je zapotřebí zmínit mapy lesnické, doložené u jednotlivých panství a revírů často již od druhé poloviny 18. století. Vyvíjely se v souvislé řadě přes hospodářské a porostní mapy až k moderním lesnickým

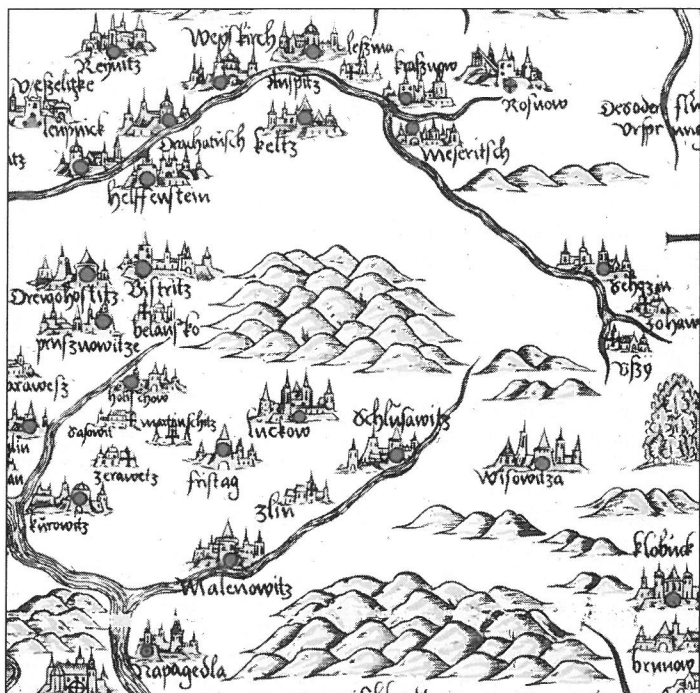
mapám. Jejich výjimečnost ve vztahu k indikačním skicám tkví v tom, že indikační skici zachycují pouze rozsah, hlavní typ porostu (jehličnaté, listnaté nebo smíšené), číslo parcely, jméno majitele, někdy název pole a ojedinelé i hlavní cestu polesní. Díky podrobnějšímu zaznamenání jsou lesní mapy z daného období vhodným doplňkem indikačních skic.

Důvody vzniku indikačních skic

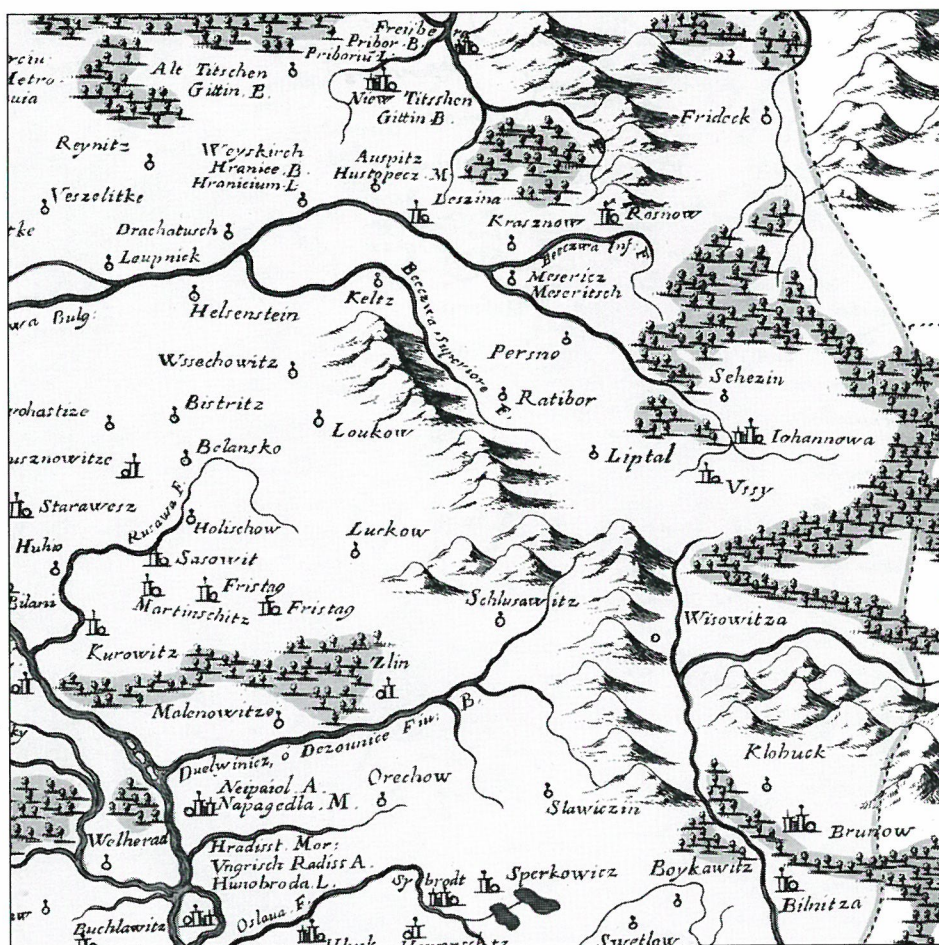
Soubor map, u nás tradičně označovaný jako indikační skici, nazývají rakouští historikové fran-tiškánským katastrem, podle tehdy panujícího císaře Františka I., na jehož příkaz byly pořizeny. Od svých předchůdců se liší dvěma okolnostmi. Za prvé: byly vyhotoveny pro všechny obce nejen Moravy nebo Koruny české, ale i pro celé Rakousko bez Uherska, Sedmihradska, Chorvatska, Slavonie, Vojvodiny a Banátu. Za druhé: vznikly na základě geodetického zaměření, přičemž podkladem pro ně se stala trigonometrická síť, jejíž počátek byl stanoven císařským patentem. Měření se provádělo podle směrnic z 28. března 1818 a z 24. února 1828 triangulací, přičemž základem celé sítě na Moravě byla věž kostela sv. Štěpána ve Vídni.

Prvořadým účelem indikačních skic bylo zajištění přesných podkladů pro stanovení berních povinností na novém základě. Tvoří tak jednu z podstatných složek důležité etapy vývoje rakouské říše k modernímu centralizovanému státu.

Mocným impulzem k centralizaci byly již válečné události po Bílé hoře – třicetiletá válka a vpády Turků, které značně zatížily jednotlivé

Mapa Moravy Pavla Fabricia z roku 1575. Zachycuje tehdejší centra – Meziříčí, Krásno, Rožnov, Vizovice a Vsetín, nejspíše pod jménem Schizin

P. Coronelli stvořil roku 1692 mapu Moravy, která proti současné Vignolově mapě vychází ze starších, méně opravených předloh

země, obzvláště pak Moravu, jednak přímými škodami, ale i mimořádnými náklady na vedení války. Na druhé straně stát, vyvíjející se k centralismu, se opíral o pomoc úřednictva, ať již z řad staré šlechty, nebo z nobilitovaných úředníků, což vedlo ke stálému zvyšování jeho počtu. Ostatně jedná se o jev, který se od té doby nezastavil dodnes a nejeví tendenci k zastavení ani ve výhledech do budoucna. To vše vedlo ke stále se zvyšujícím nárokům na státní příjmy, jak přímo – nutností úřednictva hospodářsky zabezpečit, tak nepřímo – nutností finančně zajistit projekty, jimiž se zabývalo. Vliv úřednictva se výrazně rozvíjel v době po potlačení stavovského povstání roku 1621. Rozsáhlé konfiskace, týkající se tří čtvrtin půdy v českých zemích, oslabily zemské stavovské obce jako celek. Císařský dvůr se pak snažil takto uvolněný majetek přidělovat jak zasloužilým vojevůdcům, tak osvědčeným úředníkům. Příjmy z výkonu úřednické funkce se pak zřejmě při mimořádných kontribucích a dalším zatížení panství, i v důsledcích válečných pohrom a epidemií, asi staly rozhodujícími pro udržení majetku.

Pozemková berně na Moravě se pak vyvíjela od nového lánového berního systému z roku 1657 se zavedením tří bonitních tříd v roce 1658, přes druhou lánovou visitaci z let 1669 – 1679, která se opírala o lánové rejstříky a která byla podkladem pro zdanění až do tereziánských reforem.

V roce 1748, po prohrané pruské válce, kdy státní pokladna zela prázdnotou, prosadili císařští rádcové, hlavně Bedřich Vilém Haugwitz,

u moravských stavů rektifikaci starého katastru (tj. opravení starého podkladu pro berní) a rozšíření berní povinnosti na nové berní objekty. Zdaněny byly nakonec i staré poustky – zpustlé grunty, rybníky a lesy. Podkladem se stala tzv. rektifikační akta, která díky širšímu bernímu základu popisují jednotlivá panství detailněji než lánové rejstříky. Mimo již platné berně z rustikálu (poddanské půdy), prosadila Marie Terezie v roce 1748 i zdanění dominikálu, tedy vrchnostenského majetku. Výsledkem se staly tereziánské katastry, v nichž je písemnou formou zachycen katastr jednotlivých panství.

Později byly vypisovány i mimořádné berně na základě tzv. urbaniálních fasí, sestavovaných podle císařského patentu z roku 1775. Podávaly přehled o jednotlivých vesnicích nebo jejich částech.

Potřeba zvyšovat daňový výnos vedla k sestavení josefínského katastru z let 1787 – 1789, v němž byly znovu přeměřovány pozemky a rušilo se rozdílné zdanění rustikálu a dominikálu. Roku 1790 se však, pro odpor šlechty, vrátila platnost tereziánského katastru a od roku 1820 vešlo v platnost všeobecné provizorium pozemkové daně na základě katastru z téhož roku, zvaného matrika pozemkového výnosu. To mělo platit až do provedení reformy berního systému. Součástí jeho přípravy jsou již indikační skici.

Všechny výše zmíněné berní systémy se opíraly pouze o písemné podklady, mimo několik případů z josefínského katastru. Až při přípravě stabilního katastru, vytvořeného na základě indikačních skic, bylo rozhodnuto nařízením z 23.

prosince 1817 o mapování všech obcí. Pro každou obec byla vyhotovena mapa v měřítku 1:2880, pro místní část (intravilán, tj. souvisle zastavěnou část katastru s humny) v měřítku 1:720 předepsaným způsobem. Mapování se na Moravě provádělo v letech 1824 – 1830 a 1833 – 1855.

Od stabilního katastru k současnosti

Pro vyhotovení indikační skici se konala tzv. obchůzka, již se zúčastnili komisaři se zástupci obce a nadřízené vrchnosti, spolu s představiteli sousedních obcí a jejich vrchnosti. Prošli celý katastr, zkontrolovali správnost, výjimečně docházelo i k opravám. Výsledné mapy byly pak stvrzeny podpisy a otisky pečeti. Od té doby se na nich nemělo nic měnit a staly se podkladem pro originál stabilního katastru.

Vyhotovením indikačních skic a jejich odsouhlasením začala vlastní příprava stabilního katastru. Distriktní oceňovací komise, složené z praktických, v kraji usedlých hospodářů, vypracovaly další materiály, potřebné ke zhotovení nového berního systému. Ty jsou v dnešní době uloženy hlavně ve dvou skupinách dokladů, z nichž lze čerpat mnoho důležitých historických poznatků.

Ve vceňovacích operátech se obvykle nacházejí: popisy obce, rozpisu pozemků, záznamy o vedlejších výdělcích, výtah z přeměřovacího protokolu, přehledný obecní sumář podle polních kultur, elaborát o hrubém výnosu, elaborát lesní komise s popisem lesů, protokol o rozvrstvení kultur, klasifikační výkaz, souhrn výsledných odhadů, výtah cen roku 1824, konečný hrubý výnos a totéž zvlášť pro lesy, čistý výnos, srovnání s okolními obcemi a další.

Stabilní katastr obsahuje: parcelní protokol, tj. soupis parcelních čísel se jménem držitele a výměrou parcely, stavební protokol, tj. soupis domovních čísel, soupis změn v letech 1824 – 1841, celkový přehled kultur v obci, abecední seznam všech držitelů, změny provedené komisí a konečný propočtený čistý výnos u každé parcely.

Půda, jako hlavní základ obživy a zároveň i zdroj berně, byla rozdělena podle násobku sklizených zrn na jedno zaseté do šesti bonitních tříd, od nejhorší I. třídy, do nejlepší VI. třídy. U polí nebyla na Moravě nejlepší šestá třída vůbec zjištěna.

Z uvedených údajů byly dále sestavovány sumáře za panství, kraje a výsledné zemské sumáře. Takto připravený stabilní katastr vešel v platnost v roce 1851, kdy však již, hlavně v hodnocení výnosu, byl zastaralý, takže roku 1869 došlo k novému vceňování – tzv. reambulovaný katastr.

24. května 1869 vyšel zákon č. 88 ř. z. o úpravě pozemkové daně, který určoval, že po patnácti letech se má ve všech zemích současně provést revize katastru, což se mělo nadále dít periodicky. Tím byla nastoupena cesta k modernímu, úřednický vedenému katastru, kdy zákon ukládá vlastníkovi pozemku hlásit všechny změny katastrálnímu úřadu, který je oprávněn a povinen evidovat aktuální stav, včetně historie pozemku po stanovené období. I dnešní katastrální mapy a jejich deriváty jsou, přes neustálé přeměřování, doplňování a upřesňování, přímými potomky indikačních skic.

Co lze vyčíst z indikačních skic

Každá indikační skica zaznamenává hranice katastrů obce, sousedících katastrů s výběhy hranic a veškeré budovy: žlutě dřevěné stavby, červeně stavby zděné, přičemž hlavní vstup a průčelí bylo vyznačeno zesílenou čarou. Podle badatelů z dějin architektury nebyl v některých případech vyznačen typ konstrukce, ale druh střešní krytiny – žlutě šindele, červeně pálené tašky. Vodní plochy a toky byly označeny modře, cesty tmavohnědě, zahrady, louky a pastviny v různých odstínech zelené, vinohrady fialově, pole tmavší okrovou barvou, pustiny světlejší okrovou a lesy tmavošedou. Většinou je typ pozemku označen popisem, nejčastěji zkratkami: O.= Oede (pustina), W.=Wiese (louka), A.=Acker (pole), doplněnými o zkratku majetkové držby: G.=Gemeinde (obecní), H.=Herrschaftliche (panský /majetek/), pokud nejsou majitelé uvedeni. U každé stavby je zapsáno černé domovní číslo a červeně číslo parcelní, někdy společně i pro několik staveb téhož gruntu. Pozemky jsou sloučeny do tratí, pojmenovaných tradičními názvy, a jejich hranice jsou vyznačeny výraznou červenou čarou. Tratě jsou očíslovány pořadově většinou římskými číslicemi, číslo I. zásadně nese trať zvaná Ortsried, česky místní trať, dnes bychom mluvili o intravilánu obce. Někdy je pojmenována jejím názvem. V řadě případů byl Ortsried vyhotoven zvlášť, v podrobnějším měřítku, např. na indikační skici Zděchova a Seninky. U rustikálních pozemků jsou zakreslena jednotlivá pole, zahrady apod., u nerozdělených tratí (vrchnostenských a obecních) je zakreslen rozsah.

Stavby zvláštního určení bývají označeny popisem, hlavně mlýny a dvory, které často tvoří samostatnou topografickou jednotku, ale někdy i jiné objekty, např. na mapě obce Hovězí je vyznačen Gemeinde Bethhaus, tj. obecní pastouška. Kostely jsou vyznačeny křížem uvnitř stavby, většinou jsou zakresleny hlavní rysy půdorysu. Vykresleny bývají hřbitovy, parky francouzského i anglického typu. Hlavní údaje byly sice zpracovávány podle jednotného klíče, přesto se jednotlivé indikační skici v mnohých detailech liší. Např. hranice katastru byly někdy vyznačeny silnější červenou čarou (IS Malé Bystřice), výjimečně byly zvýrazněny většími černými body (IS Nového Hrozenkova), častěji kříží (IS Bystřičky). Někdy jsou zakresleny hraniční kameny, jindy i hraniční stromy značkou stromu s křížkem na koruně. Ojedinelé jsou zakresleny lomy a cihelny.

Třebaže se první značky u našich map používají již nejméně od 16. století, jejich užívání nebylo standardní, takže každý tvůrce musel svou mapu vybavit seznamem. Tvůrci indikačních skic sice leckdy použili, z topografického hlediska, unikátního označení, avšak většina jejich značek se po zjednodušení vžila a je používána dodnes.

Indikační skici, v souladu se svým posláním, používají plošnou projekci, která nezaznamenává výškové rozdíly. Z charakterů pozemků lze sice často odlišit zvrásněný terén od roviny, často však není možné rozeznat doliny a kotliny od kopců, pokud není vodítkem vodní tok.

Každá indikační skica byla moderně orientována severem nahore, oddíly byly skládány po vodorovných pruzích odshora dolů, v každém

pruhu od západu k východu. Součástí obálky je soupis tratí i se sumářem rozlohy včetně vodních ploch, i potoků, a rozlohy cest. Někdy je zde uveden i seznam majitelů gruntů.

Místní názvy

Vzhledem k silně germanizovanému státnímu aparátu je většina indikačních skic vyhotovena v němčině, respektive byla vytvořena německy mluvícími kartografy, jimž zápis slovanických jmen činil zjevné potíže – např.: Austy (Ústí), Dill (Díl), Dluhem (V dlouhém), Strain (Stráž).

Zpracování pomístních jmen, jejich srovnání s novějšími záznamy a doplnění si vyžádá určitou delší dobu. Avšak již první soudy poukazují na mnohé zajímavosti.

Mimořádně vysoký počet samot (pasek, gruntu či salaši) na Valašsku, který indikační skici jmenovitě zachycují, tvoří z pohledu dějin osídlení a vývoje osobních jmen zajímavý celek. Nežvykle velký počet tratí na vsetínském panství je utvořen z osobního jména majitelů, např. Busch (Buš), Schramek (Šrámek), Miczulkova (Mičul-kova), Jurica (Juřica), Bambuchova krajina.

Mezi takto vzniklé názvy zřejmě nepatří pomístní jméno Hagnych Kiczera (Hajných Kyčera), které by sice mohlo značit les na kyčeře, vysokém zalesněném kopci, spíše však označuje polohu v trati Hajný, podle háje, jehož zbytek podél potoka tvoří část tratě. Jméno zároveň udržuje starší situaci před rozšířením zemědělství i do původně lesních částí katastru.

V souborech jmen popisujících zemský povrch je překvapující hojný výskyt názvů Vrch, Vršek a jejich odvozenin, které nejsou v dnešní místní mluvě jako obecný název vůbec používány. Na základě jiných paralel je možno usuzovat, že užívání samostatného názvu Kopec, Hora, Vrch, snad i Skála, včetně zdrobnělín, bez dalšího přívlastku, ukazuje na souvislost s blízkým osídlením, že totiž při vzniku osady dostal nejbližší kopec název Kopec, nejbližší hora název Hora apod.

Pozoruhodné je, že se mezi kolonizačními jmény na Vsetínsku nevyskytují názvy Ždár z pozdější středověké kolonizace. Zde je nahrazují jména Žár, Žáry v různých tvarech a odvozeninách, např. Požářsko. Stejně tak chybí i další jména dokládající kolonizaci lesních prostor – Klučov, Rozseč, Seč apod.

Mezi překvapující názvy na indikační skici Malé Bystřice patří jméno lesa Holomauč. Jedná se o zcela regulérní zápis Olomouce v bratrském pravopisu, v typicky hanáckém nářečním tvaru, v té době již užívaném – Olomouc se běžně psala stejně. Zároveň nedaleká zemědělská trať Halamutz, jejíž název by mohl nasvědčovat jinému kořenu, může dokládat komolení původního tvaru, což je známo i v jiných případech místních jmen.

K navýsost zajímavým názvům se zatím neznámým výkladem lze přiřadit např. trať Holuběnka v Lužné, lesní trať Přibinova se zvlášť uvedenou částí Ocas Přibinova v Rokytnici, Fígowy (Fikový) v Halenkově a tamtéž se nalézající trať Dinotitz (Dinotice) u stejnojmenného potoka. U posledního uvedeného jména se zatím podařilo nalézt pouze kořen din, ze kterého povstaly známé keltské názvy – dunum (původně kopec), od nichž je odvozován i český název Týn.

Jedno z nejzajímavějších uskupení místních jmen nalézáme v katastru obce Velké Karlovice. Jsou to Malé Baby, lesní trať pod třemi názvy: Hrubé Baby, Schlaherka a Zlahora, trať Na Czlowieczy (Na člověči /m/) a Na Cziczmany (Na Čičmání). U pojmenování Baba, pokud se odchýlíme od běžného výkladu, je možno uvažovat i o názvu kulturních míst s předpokladem vzniku ve slovanském období. Schlaherka navozuje předpoklad souvislosti s pomístními názvy typu Schlaghorňa. Sousedící název téže tratě Zlahora (tj. Zlá hora, hora zla) však naznačuje, že se může jednat o variantu téhož názvu, přičemž je záhadou, proč se vyskytují oba názvy vedle sebe. Zároveň to upozorňuje na možnost souvislosti obou pojmů s německým kořenem Schlag – zahrnujícím vedle tradičního výkladu od kácení, případně od častých úderů blesků, i výklad ve smyslu porážka, zabít – zde ve smyslu obětí. K tomuto seskupení přistupují názvy Na člověči a Na čičmani, které jsou s výše uvedenými patrně v nějakém vztahu, jehož význam bude cílem dalšího zkoumání.

Pomístní jména, která jsou uvedena na indikačních skicích, v katastrech i v jiných mladších souborech, či zapsána v obecních kronikách, podléhají změnám a i v současnosti se nejen proměňují, ale také mnohdy rychle mizí z obecního povědomí. Vzhledem k tomu, že zůstávají cenným historickým pramenem, stojí zato věnovat jejich uchovávání a vyhodnocování co největší úsilí.

POZNÁMKY

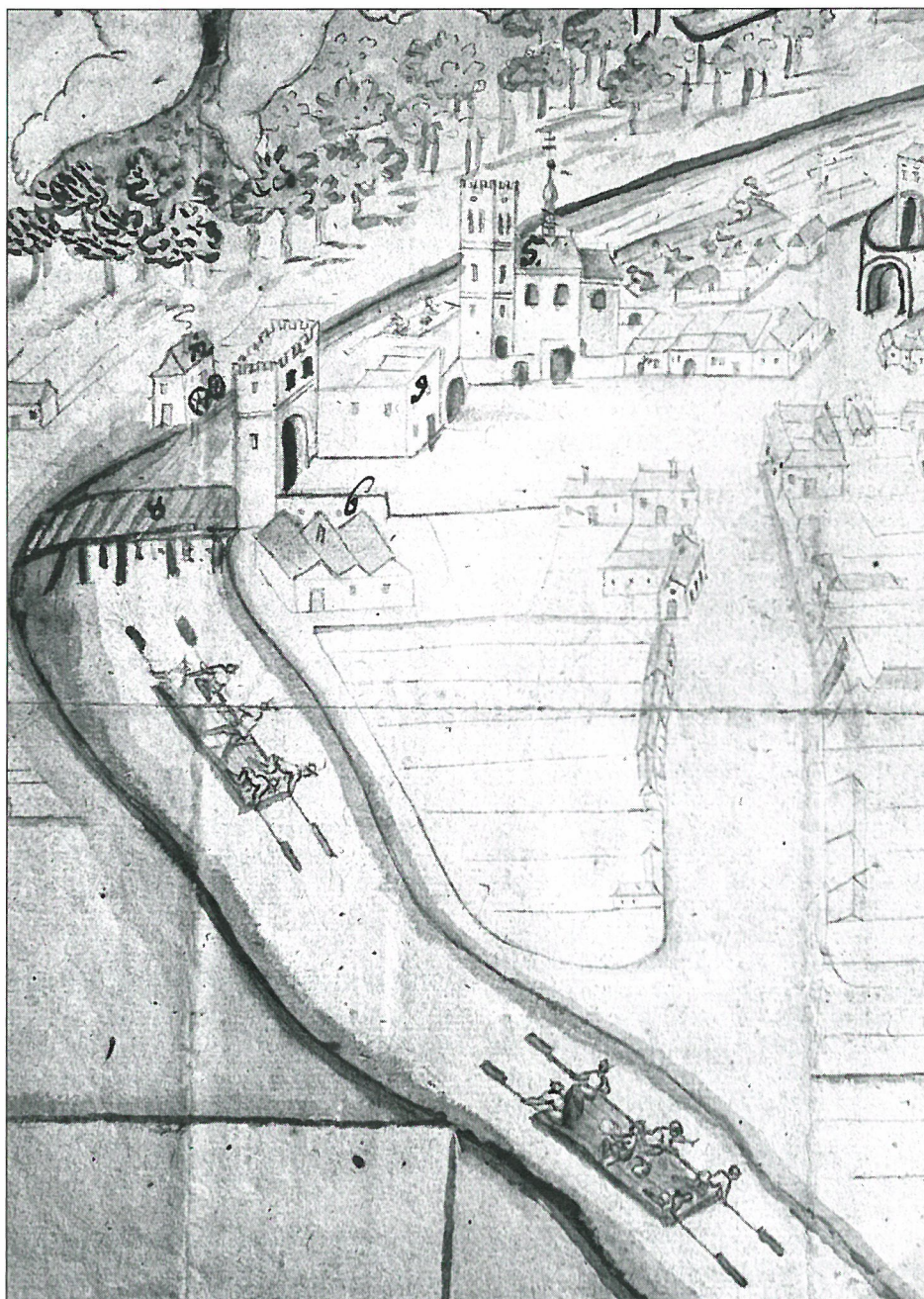
1/ V této souvislosti můžeme zmínit ještě další kartografy: le Rouge (1742), Lidl (1742), Tobias Majer (1745), B. Julien (1752), anonym z r. 1760, Rizzi-Zannonini (1779), J. W. Jaeger (1780), Joani Venuto (1783), Hard (1807 – nákladem Josepha Marxe sv. p. z Lichtenštejna), Couvens a Mortier (1790), Carl (1810) a Christian von Passy (1810). Dále uvádíme bez datace: Blumenau, Matth. Seutter, Pfeffel, Weigel, Kauffer a Joh. Bat. Nolin.

LITERATURA

Brockhaus Konversation Lexicon, Leipzig BdV, 1930
Dvořáčková, O.: Katalogy mapové sbírky B. P. Molla v Universitní knihovně v Brně. In.: Mapová sbírka B. P. Molla v Universitní knihovně v Brně, Praha 1959. Atlas Austriacus, T. XX – Bohemia, p. 222-224, T. XXI – Moravia, p. 232-235, T. XXIII – Silesia, p. 236-244
Historické mapy z brněnských archivů 1, Brno 1991, (doprovodný text na vnitřní straně obálky)
Hosák, L., Šrámek, R.: Místní jména na Moravě, Praha I (A-M) 1970, II (M-Ž) 1980
Humphreys, A. L.: Staré mapy, Praha 1992
Kazmír, S.: Slovník valašského nářečí, Vsetín 2001
Man, S. E.: Indo-European Comparative Dictionary, Helmut Buske Vlg, Hamburg 1984
Podzimová, J.: Obnova venkova. Historické mapy obcí a pozemkové úpravy v českých zemích. Praha 1994
Radimský, J., Trantírek, M.: Tereziánský katastr moravský, Praha 1962
Šímek, E.: Velká Germanie Klaudia Ptolemaia, sv. I, Praha 1930
Šímek, E.: Velká Germanie Klaudia Ptolemaia, sv. III, Brno 1949
Vial, E.: Les noms de villes et villages, Collection le français retourné, Belin Paris 1983
Zatloukal, V.: Hodnocení kartografických zobrazení našich zemí, Brno 1958

ARCHIVNÍ PRAMENY

Moravský zemský archiv Brno: fond D 9 – indikační skici, fond D 1-7, T 413, panství Vsetín

Valašští pltaři na Bečvě u Přerova, počátek 18. stol.

Fotoarchiv OVM Vsetín

Těžba dřeva a vorařství na Valašsku

Lubomír Filip Piperek

„Okres je samý kopec“, zjišťuje ve svém pojednání z počátku století Čeněk Kramoliš. Horské lesy obklopující Rožnov byly stálým zdrojem obživy pro ty, kteří „v hoře“ pracovali, a stálým pramenem zisku pro ty, kteří lesního bohatství využívali. Cinili tak jednou s mírou, jindy tak, že kraji hrozila, řečeno moderními slovy, „ekologická katastrofa“. Ve starších dobách, kdy byly porosty majetkem šlechty, zacházelo se s lesem ohleduplně. Postupně, s převahou plebejského průmyslu, se na základy lesního hospodářství zapomnělo.

TĚŽBA DŘEVA

Nejstarším vzorem bylo šlechtě již nařízení Otce vlasti, císaře Karla IV. Ten roku 1355 ve své chystané sbírce právních zvyklostí a zákonů *Maestas Carolina* líčí vzletným slohem půvab lesů, jejich důležitost i význam jednotlivých stromů a stará se o zachování krajinného rázu. Některá ustanovení, stará půl tisíciletí, by se dobře hodila i pro naši dobu. Mluví se v nich „o právech lesů našich království českého, jichžto hustota a stromů divná vysokost ve mnohých krajích světa slavně jest oznámena“. Brojí se proti rozmařilemu kácení: „Lesů našich divné v zemi a také krásné shromáždění netoliko bychom je chtěli rozptýliti, ale také snažně strážíme všeho rubání, leč bychom co komu zvláště dopustili, zachovati mieníme a nepoškvěrně věčně je míti chtíc, přikazujem, aby žádný hajný náš, ani lovcí, ani která jiná osoba žádných věcí nesměl jich rúbati, ani kterého dřeva z těch lesuov vyvésti ani utratiti neb prodati, leč toliko suš anebo cožby větrem padlo (...) pod pokutú utětie ruky pravé, ježto jí pomocí největší jměl z úmysla zhřešiti“. Tak měl být trestán každý, kdo se proti ochraně lesů provinil, nejen ti, „kdož stromy rúbají neb drva v lesích“. V nemilosti panovníka byly také osoby, které ze stromů loupaly kůru; a „jestliže by kto takú všetečnost naplněn byl, že by oheň kladl neb klásti kázal v lesích našich neb panských neb jiných (...) v dřeví neb kořeny jejich, ohněm až do skonání života pálen má býti“. ¹⁾ Tato drakonická opatření svou dobu nepřežila. Z hlediska feudální správy dlouho, až do 18. století, spočíval hlavní význam lesa v možnostech honitby - porost sloužil pro panskou kratochvíli a k dodávání zvěřiny do zámecké kuchyně. Výnos z těžby se účastnil jen malou měrou na celkovém finančním zisku panství (5 až 7% není údaj přehnaně nízký). Malý zisk byl přímo úměrný minimální péči, která byla tomuto úseku hospodářské činnosti věnována. Například hrabě z Oppersdorfu motivuje v polovině 17. století svá nařízení k obnově lesa tím, že „ani na lovu to nejde tak, jak by to mělo jíti, takže z toho nejen škodu mám, nýbrž často se proto i na lovu rozzlobím“. A jeho povzdech: „dobrá věc by byla, kdyby někdo vymyslel, jak v nejneprístupnějších horách porazit velké množství dříví a nahromadit ho tam, až se potoky rozvodní, aby se mohlo plavit až do Frýdku“, ukazuje na obtížnost tehdy nesnadně řešitelného problému. Jistěže už v té době byly zaváděny potřebné kultury: buky nebo břízy na pivovarské dříví k sladování, olše na vlhkých půdách kolem luk. Hledělo se také na to, aby Valaši neruinovali porosty, neboť v nich pásli množství koz a jiného dobytka. Hospodaření v lesích se ale stále řídilo především potřebou zvěře - aby jí neubývalo, byl hlavní úkol lesního personálu. „Aby všude všechny práce se konaly, pokud by se to bez ublížení bažantů a jiné zvěři dobře trefiti a státi mohlo“. ²⁾ I když první lesnická příručka učeného jezuita Kryštofa Fišera byla známa od konce 17. století, přesvědčení, že les je nutno pěstovat podle určitého plánu a že lesní hospodaření musí sledovat vzdálenější, budoucí cíle a nejen okamžitý zisk, převládlo až ve století osmnáctém. ³⁾ Lesní řády (nařízení pro správu lesů) byly na všech panských odborně upravovány od roku 1754. Jejich obsahem už nebyly jen záležitosti exploatace, ale především pěstování lesních kultur,

neboť již v té době byl pocítován (z hlediska státu) nedostatek lesů. Nakonec roku 1813 byl vydán jednotný státní lesní řád. Lesy se kácely nejen pro zřizování nových pasek a polností, ale i pro výtěžek dřeva. Mnoho spotřebovaly panské podniky, hamry a sklárny. Naštěstí v té době všude působily zeměpanské komise dozírající na to, aby nedošlo k úplnému odlesnění. (Připomeňme si, že jejich obavy v tomto smyslu zapříčinily, spolu s jinými faktory, zánik řady valašských hamrů a skláren). „S lesy se opatrně zacházeti má a ne vyrubati, jen co k nevyhnutelné potřebě jest...“, nařizuje (tak trochu k hanbě dnešní doby) při vizitaci rožnovského panství podkrajský hejtman baron ze Zwolle roku 1792. Zde, na krásensko – rožnovském alodiu, šlechta počala chápat nutnost regenerace lesů až v hodině dvanácté, po polovině 19. století, když se nový majitel, hrabě Kinský, dostal do finančních těžkostí. Výnos z panství se snažil rozšířit obnovením lesního hospodářství. Na panství pozval, v letech 1816-1860, známého lesního odborníka Ignáce Ferlesa. V té době „polesenský“, lesní úřad zvýšil ceny prodáváného dříví až o 300%. (To byl ovšem i konec do té doby prosperující podomácké výroby dřevěného nářadí z levné suroviny). Nové lesy a polnosti získával pan hrabě nejen výkupem, ale i rafinovanějšími metodami. Majitelé soukromých a obecních pozemků sousedících s panskými byli nuceni k prodeji; uplatnilo se často i tvrzení, že jde vlastně o hraběcí pozemky, které byly předkům nynějších majitelů pouze propůjčeny k dočasnému užívání. Kdo nemohl prokázat opak, o les přišel. Také nové, přesnější katastrální měření přičlenilo části lesů, užívaných od nepaměti soukromníky, k panství. Není tedy divu, že na osobu lesního správce Ferlesa zůstaly na Rožnovsku vzpomínky málo šťastné. V lidovém podání vystupuje jako černě oděný fantóm, nemající ani po smrti klid. Býval vidán, především za bouřlivých nocí, jak pěšky, v kočáře, nebo dokonce na černém kozlovi objíždí panské lesy. Přitom tloukl do stro-

Plavební nádrže u Bečvy pod vsetinským zámkem, 1881

Fotoarchiv OVM Vsetín

mů hůlkou. Nebojácní, kteří se k přízraku přiblížili na doslech, tvrdili, že vykřikuje: „Toto je panské! Toto je panské!“ Opakoval tedy i po smrti verdikt, který za jeho života poškodil mnoho majetnějších obyvatel Rožnova.

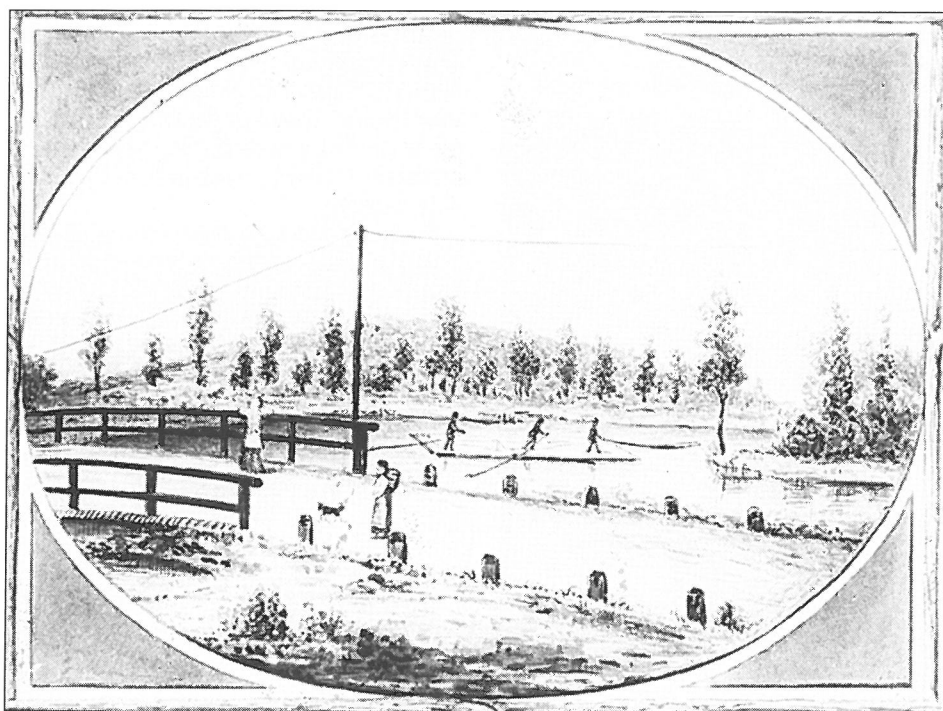
Od konce 19. století ovšem dochází k úplnému plenění lesního hospodářství regionu. Majitelé panství se stávají průmyslníci. Na Vsetíně exploituje lesní bohatství od roku 1857 akciová společnost Société civile de Vsetín à Bruxelles, založená pány Jeanem Françoisem Cateau-Wallet z Antverp a Edouardem de St. Hubert z Giren. Později se obchodu se dřevem ujali vsetínští a meziříčtí podnikatelé. Od roku 1891 panství Vsetín patřilo bratrům Theodoru a Karlu Thonetovým, kteří mnoho dřeva spotřebovali ve svých továrnách na výrobu nábytku, stejně jako konkurenční firma Kohnova.⁴⁾ Na rožnovském

panství si kořistně vedl zbohatlý izraelita Ármin baron Popper z Podhradu, majitel od roku 1898. Ten hned po převzetí velkostatku pod svou správu rozšířil parní pilu v Zubří „na Hamrech“ a zřídil velkou pilu na Prostřední Bečvě. Tu převzala r.1901 vratimovská továrna na celulózu a zaměstnávala v ní přes zimu šedesát a v létě třicet stálých dělníků. (Stavba zanikla požárem r. 1912 a na jejím místě byl v r.1922 postaven hotel Bečva.) Vratimovská celulózka koupila panství, právě kvůli zdejšímu lesnímu bohatství, exekuční dražbou roku 1910. Baron podle zpráv současníků „poráží rozsáhlé lesy panství rožnovského a statisíce kmenů ročně dílem rozřeže na svých pilách, dílem odváží do Ratibora do továrny na celoloid, s níž smlouvu učinil. Pěkné lesy tohoto kraje brzy zaniknou. Na škodu potomků kácí se lesů příliš mnoho“, stěžuje si v té době autor „Vlastivědy moravské“. Tehdy (r.1907) byla ovšem ještě polovina rozlohy panství (46%) pokryta lesy o celkové výměře 15. 029 hektarů.⁵⁾

Ve srovnání s průmyslovou těžbou nadělaly málo škody tradiční valašské pily na vodní pohon, které dříve byly příslušenstvím každého mlýna. Na těchto pilách se zpracovávalo dřevo pro místní potřebu. Říkalo se jim „valašky“ nebo „jednošky“, neboť měly jen jeden rám s vertikálním pilovým listem. Kapacita těchto pil byla asi 1-2 m3 kulatiny za den.⁶⁾ V roce 1840 bylo ve Velkých Karlovicích 25 vodních pil, roku 1886 12 pil, v nejbližším okolí Rožnova byly v roce 1900 dvě parní pily a 18 pil na vodní pohon.

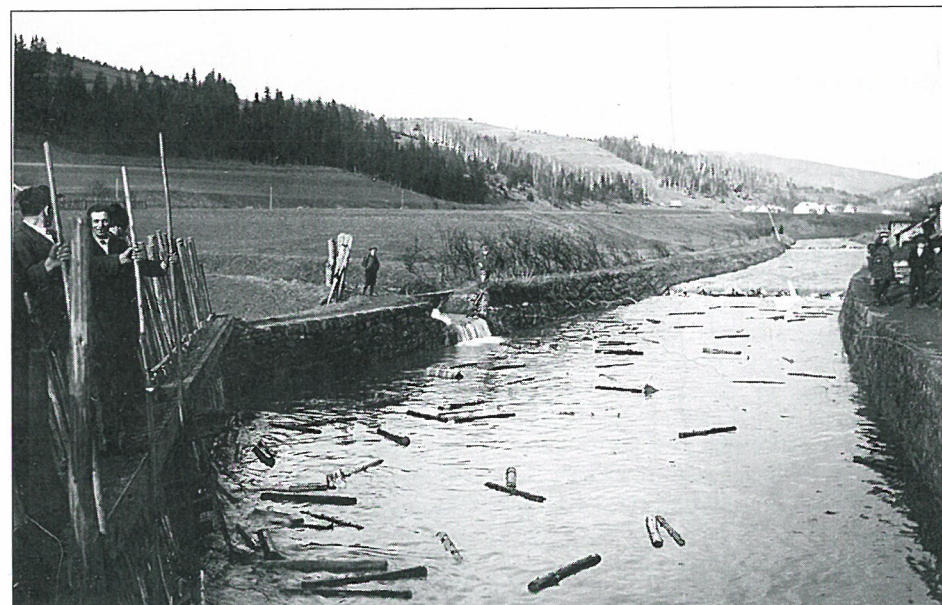
VORAŘI

Zajímavým a starobylým zaměstnáním bylo plavení dřeva po Bečvě na vorech, pltích. Doklady této činnosti pocházejí již z konce 16. století. V půhonních knihách nacházíme záznam sporů mezi majiteli sousedních panství. Proti rožnovským pánům Vilémovi (1549 -1557) a Bernardu ze Žerotína (1557-1602) vedli spor feudálové ze Vsetína, Zdeněk Kavka z Řičan (1567-1579) a Zikmund Nekeš z Landeka

Pltíři na Bečvě u Poličné, konec 18. stol.

Fotoarchiv OVM Vsetín

Plavení dřeva na Valašsku, 19. stol.

Fotoarchiv OVM Vsetín

(1579-1591). Rožnovští páni obdrželi vsetínské poddané, kteří plavili po Bečvě „desky a fošně“, nebývalým mýtem u své vsi Poličné. Již informace, že se zde po řece plavila nejen kulatina, ale především řezivo: fošny, prkna a desky, je nadmíru zajímavá. Například na stavbu domu pana Kavky z Říčan pokračoval podobný stavební materiál po vodě až do Olomouce. Po Bečvě pluly vory do Meziříčí, Hranic, Lipníku až k Přerovu a k Tovačovu. Cesta dále pokračovala po vodách Moravy až do Hodonína, či až do Pešti. O těchto dlouhých cestách referuje již roku 1784 moravský osvícenec J.A. Hanke z Hankenštejna. Dokonce navrhuje, aby se zkušení valašští pltaři ujali vodní plavby po Moravě, až bude vybudován jím propagovaný odersko-dunajský kanál. *“Obyvatelé okolo Meziříčí, neboli tak zvaní moravští Valaši plaví stavební dříví do Uher, jakmile v Bečvě stoupne voda. Tito smělí voraři jsou neobyčejně obratní. Řítí se se svými vory přes nejvyšší jezy a docela zřídka je co kdy slyšet vypravovat o jejich neštěstí. Těchto lidí by bylo možno tedy upotřebit při počátcích vodní plavby jako lodivodů tím více, že jsou už opravdu dobře obeznámeni s Bečvou, Moravou a Dunajem”.*⁷⁾ Stavbu spojovacího kanálu navrhl ve spise „*Versuch über die Schiffbar-machung des Flusses March und Handlung der Mähren*“, Brünn 1784 (Pokus o splavnění řeky Moravy a obchod Moravanů); autorem zmiňovaného projektu, který dodnes zaměstnává mysl průmyslníků, vodohospodářů i ekologů, byl ale Lothar Vegemont (Lotharius de Monte Vogeso) již v roce 1700.

Ucelené zprávy o pltařství máme až z devatenáctého století. První čtvrtina onoho století byla dobou jeho největšího rozkvětu na všech panstvích. Kolem roku 1830 se z rožnovských lesů po řekách dopravovaly i velké rovné jedlové kmeny na výrobu lodních stěžňů až do loděnic v Hamburku. Podle dobových dokladů se jinde na území Moravy voroplavba neprovozovala! S rozvojem železniční dopravy v poslední čtvrti 19. století zanikl tento tradiční způsob transportu na delší vzdálenosti; především po zřízení trati Hranice -Vsetín roku 1885 a trati do Kojetína r.1888. Dřevo se pak plavilo jen „na krátko“ - do Krásna, do Stříteže a především na parní pilu v Zubří. Kolem roku 1880 se vorařství v úředních dokladech a oficiálních výkazech již neuvádí. Po nepravidelných a sporadických plavbách definitivně zaniklo na samém začátku našeho století.

Dříví, splavené z panských lesů, bývalo uloženo na Bečvě u břehu v obecní rožnovské Hájnici. Až zásahem pokrokového a chytrého starosty Jurajdy v roce 1860 začala obec vybírat od majitele panství, hraběte Kinského, za tento sklad poplatek. Bylo to v hodině dvanácté; nechybělo mnoho a obec by o přínos do obecní pokladny přišla (z důvodu vydrženého práva). V tomto případě ale šlo nejspíše jen o obyčejný sklad dřeva, nikoliv o vaziště plti. Pro vory bývala splavná totiž především Vsetínská Bečva. Na Rožnovské Bečvě můžeme pltařství jen připustit, a to do poloviny 19. století, později zde byl vybudován velký počet jezů znemožňujících plavbu. Bečva bývala dobře splavná pro velké plti až od Jablůnky, Pržna a Bystřičky, resp. od soutoku Rožnovské a Vsetínské Bečvy, podrobnosti lze nalézt v celkem rozsáhlé odborné literatuře.⁸⁾

Na své plavby pletáři vyrazili zejména po táni v dubnu nebo v květnu, kdy bylo v Bečvě nejvíc vody. Další možnost byla po vydatných deštích, pravidelně přicházejících okolo svátku sv. Jana Křtitele 24. června, po tak zvaných „jánských plutách“. (V okolí Rožnova se letní plytký liják nazývá „úlička“ a delší silný déšť „pluta“.) V zimě a časné z jara sestavené plti už čekaly na břehu. Valašská plť byla popsána v etnografické literatuře již několikrát, hned na počátku „lidozpytného“ ruchu. Na Národopisné výstavě československé v Praze byl vystaven roku 1895 model plti, který je dodnes uchován v muzeu ve Valašském Meziříčí.⁹⁾ Plt se plavily dvě až tři pohromadě, na každé byli tři až čtyři dělníci. Ne vždy bylo pevné místo určení; „kde se jim naskytne kupec, plť se rozbíjí, dřevo prodají a s výtěžkem potom pěšky ubírají se do svých hor“, píše František Bartoš.¹⁰⁾ To se ovšem týkalo jen těch, kteří plavili vlastní dřevo, nebo měli na voru svého „faktora“. Plť se z dřeva, již majitelem lesů prodaného, museli vorařští dělníci, pocházející z nejhudších vrstev, samozřejmě dopravit až do místa odbytu. Plavba, čítající někdy až 560 km (od vazišť v Pržně a Jablůnce po vodě až do maďarské Pešti) byla nebezpečná. Na cestě čekalo mnoho jezů a stejně obtížně se projíždělo pod mosty. Vyprávění o tom, že pletáři často museli při podjíždění nízkého mostku či lávky vyskakovat z voru na most a pak zpět na ujíždějící plť naskočit, není vůbec přehnané a je doloženo úředními dokumenty.

Nedivme se tedy, že podle líčení pamětníků bylo loučení odjíždějících s rodinami skutečně dojemné. Před nastoupením cesty se všichni hromadně modlili k Anděľm strážným a k Panně Marii. A bylo to tuze třeba, neboť většina z nich neuměla plavat! Valaši se totiž vody báli, stejně jako většina venkovských lidí minulých dob. Trpěli různými předsudky, které jim zabráňovaly v koupání, respektovali jeho nepsané zákazy v pátek, v neděli, v zasvěcené svátce a v některé jiné dny. Také zrádné, neregulované vodní toky s víry a ničivé povodně doplňovaly respekt Valachů před vodním živlem. Rozšířená byla i téměř stoprocentní víra ve vodníky, hastrmany. Osvícený hranický lékař J.H.A. Gallaš se pozastavuje roku 1820 nad tím, že lid na Valašsku věří na vodníky a mnoho je jich přesvědčeno, že hastrmana, dokonce vyparáděného ve valašském kroji, vidělo na vlastní oči!

„Měla sem galána puťářka, spadnul ně do vody, do rybníka ...“, škádlívala se děvčata z dědin na břehu Bečvy. Takové smutné nehody byly časté. A ne každá dopadla stejně dobře, jako epizoda, kterou popsal ve svém kratochvilném vyprávění koncem 19. století Primus Sobotka: „Jednou také jeden Valach spadl do vody, zápolil chvíli s vlnami, a když se mu již nabíralo a šlo do tuhého, jal se vzývat všechny svaté a jmenoval, kde kterého znal. Jeho kamarád vida, že to nepomáhá, zvolal: „I nechaj toho drobjasku (drobotiny) a volaj na samého Ježíša!“ To pomohlo, Valach obrátil se k Pánu Ježíši a byl zachráněn. I pamatoval si toto naučení, a když po nějakém čase opět ocitnul se ve studené lázni, vzýval hned Pána Boha za pomoc spínaje ruce k nebesům. Avšak tu dal kamarád opět jiné naučení, vzkřiknuv naň: „I puť sa Boha a chyt sa vrby!“ Tonoucí poslechl, chytil se vrby a byl zachráněn“.¹¹⁾

Navzdory tomuto líčení byli valašští pletáři lidem povýtce zbožným. O tom svědčí i dosud nepublikovaná rukopisná modlitba, zachovaná ve starém evangelickém rukopisném kancionálu z Růždky u Vsetína:

„Modlitba za pceštné neb puťáře:

K Tobě, Ó všemohoucí Pane Bože, k Tobě se utíkáme horlivou modlitbou za naše spolubratry, jenž se na cestu po vodě ve jménu Tvém odebrali. Rač jim v předsevzetí jejich ve všem Tvou ochranu přitomen a nápomocen býti, chraň a zachovej je od všelikého nebezpečství - Tvoji svatí Anděle ať je sprovázejí, a dej jim tu milost, aby časem svým mohli se ve zdraví do přibytku svého navrátiti a z takového dobrodiní Tvého Otcovského a ochraňování věrného Tebe oslavovati po všechny dni, ano, až do smrti. Amen.“¹²⁾

POZNÁMKY

1) Zibrt, Čeněk: *Karel IV. o kráse a zachování stromů*, Krása našeho domova, V, 1909

2) Srv. Černý, Václav: *Hospodářské instrukce. Přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku v XV. - XIX. století*, Praha 1930 (Hospodářská instrukce hlohovsko-ratibořsko-frýdeckého panství z roku 1646.)

3) O lesním hospodářství pojednává Fišerův spis „*Oculus Domini, Operis Oeconomici per R.P. Christophum Fischer, S.I. conscripti pars prima De oeconomia suburbana etc.* (1679) - *Pars secunda Oeconomiae suburbanae posthuma* (1683). Napsal ho správce kolejních statků v Kostelci n.J. Orlici a od roku 1657 do roku 1666 regent čili prefekt všech statků pražské koleje klementinské. Zemřel 1680. Byla to velmi praktická příručka, psaná z vlastní zkušenosti. Tyto rukopisné instrukce byly hojně čteny a vydány německy již roku 1690 a česky roku 1706. (Knihy hospodářské skrze dvojčitíhodného kněze Kryštofa Fišera T.J. sepsané (...) na česko přeložené od Jana Barnera z téhož Tovaryšstva Ježíšova.)

4) Vsetinská společnost „Société civile ...“ např. v roce 1868 uzavřela smlouvu s továrnou Thonetů na dodání 200.000 křehových střeveců bukového dřeva.

5) Kramoliš, Čeněk: *Rožnovský okres*, Vlastivěda moravská, 1907

6) Cedidla, Josef: *O valašských pilách-jednoškách*, Naše Valašsko, XIV, 1951

7) Jan Alois Hanke (1751-1806) je jedním z nejrazovitějších moravských buditelů, osvícený josefinista. Syn panského sládky z Holešova si osvojil vzdělání v několika oborech. Po studiích v Kroměříži a Olomouci působil pět let jako správce na různých panstvích východní Moravy. Pak odešel do Vídně studovat na univerzitě právo, ekonomii, historii a filozofii (v r. 1773 - 1777). Později byl bibliotékářem a kustodem univerzitní knihovny v Olomouci, po smrti Josefa II. byl dán v roce 1791 předčasně ve čtyřiceti letech do výslužby. Oddal se literatuře a slavistice, roku 1796 obdržel šlechtický titul. Zemřel v Prostějově, kam se i s rodinou přestěhoval krátce před smrtí. Jeho literární dílo má široký záběr, zásluhy si získal jako šířitel českého jazyka a národohospodář. Jeho „*Biblioteka moravské správy*“ (*Bibliothek der Mährischen Staatskunde*) z roku 1786 je obsáhlé encyklopedické dílo o poměrech na Moravě.

8) Jeřábek, Richard: *Karpatské vorařství v 19. století*, SPN Praha 1961, kde i soupis další literatury. Upozorňuji z ní především na starší stat přezenského faráře P. Františka Prostějovského, *Pletářství*, SMSVM 5 a 6, 1900; a na článek Matouše Václavka, *Puťáři na vodě*, SVSVM 7 a 8, 1900.

9) Na „Umělecké a valašské národopisné výstavě na Vsetině“ roku 1892 byla vystavena stat učitele Františka Slámy: „*Zpráva o živnosti pletářské na Moravském Valašsku*“, která má cennou pramennou hodnotu. Je psána podle vyprávění voraře Josefa Vlčka z Jarcově. Rukopis Slámův znovu nalezl v muzeu ve Valašském Meziříčí kustod a sběratel Richard Jeřábek. Srv. dále: F. Prostějovský: *Pletářství*, „o.c.“; Václavek, M.: *Moravské Valašsko I*, 1894, aj.

10) Bartoš, František: *Lid a národ I*, 1883

11) Sobotka, Primus: *Kratochvilná historie měst a míst v zemích koruny Svatováclavské*, Praha 1885

12) OVM Vsetín, fond starých tisků ve Valašském Meziříčí, (i.č. L 2131), rukopisná agenda evangelického tolerančního kazatele Pavla Jelínka z Růždky u Vsetína. Jelínek se narodil 12.10.1790 na Velké Lhotě, kazatelem v Růždce byl instalován 27.2. 1817 a zemřel tam 26.2.1868. Originál modlitby má tuto podobu: *Ktobet se utíkame horliwau modlitbau zanasse spolubraty genžse (na cestu) - (powode) wegmenú twém odebrali, rač gjm wpředsewzeti gegich wewsssem twau ochranau přytomen a nápomocen býti, chran a zachoweg ge od wsselikého nebespečenstwý - Twogi swaty Angele at ge sprowadegi, a deg gjm tu milost, aby časem swym mohli se wezrdawy do přibytků swého se nawrátiti a z takowého dobrodinj twého Otcowského, a ochranowanj werného tebe oslawowati po wssechny dnj ano až dosmrť Amen“.*

Valašská pila z Rožnovska, konec 19. stol.

Fotoarchiv OVM Vsetín

Fojtka z Krivého, kvaš z roku 1814

Foto archiv OVM Vsetín

Vsetínští punčocháři

Eva Urbachová

„Nejzvláštnější a nejošklivější, co jsem kdy mezi nejrůznějšími lidovými kroji viděl, je pokrývka nohy valašských žen“, píše r. 1843 neznámý J. K., návštěvník rožnovských lázní, v brněnském německy tištěném listě Moravia. A s patřičnou nadsázkou pokračuje: „Představ si, má krásná čtenářko, na sáh dlouhou širokou vlněnou, tmavě modře zbarvenou punčochu. Ta se naskládá do sta a sta záhybů či laloků a v takové podobě navlékne. I ta nejrozkošnější nožka promění se v okamžiku v tlustý vlněný pytel...“.

Podobně tyto punčochy hodnotí i valašských krojů znalí autoři – J. H. A. Gallaš v Romantických povídkách z let 1820 („Škoda, že jejich sfaldované punčochy jejich nohy na pohled velmi tlusté a neforemné působí. – Tento způsob stroje pokládají Valašky za krásu“), Daniel Sloboda v kalendáři Koleda na rok 1851 („Punčochy sú i přes loket dlúhé, na noze však mnohými vrapy nabírané, čímž noha tlustá netvarná vypadá“) nebo Beda Dudík v německy

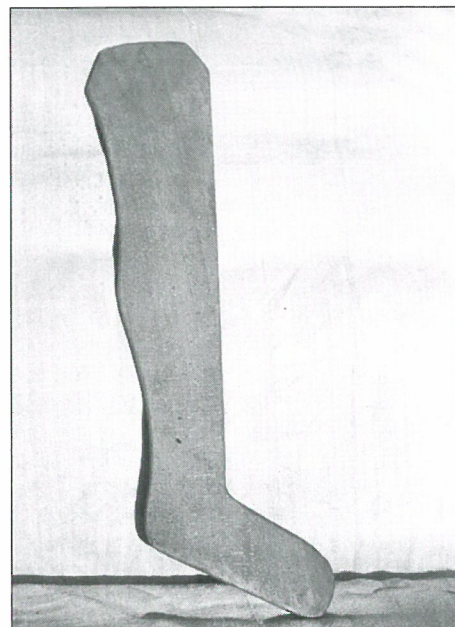
psaném Catalogu 1873 („Punčochy z černé vlny velmi dlouhé a bohatě skládané, v nichž je noha sloupovitá a proto neforemná, což působí ještě ohavnějším dojmem, když se nosí poměrně krátká kasanka a fěrtoch“).¹

O tom, že tyto punčochy byly součástí tradičního oděvu i při nejslavnostnějších příležitostech, svědčí popis oblečení svobodné dívky Anny Rosenzweigové ze Vsetína, účastnice slavnosti při korunovační cestě císaře Ferdinanda V.

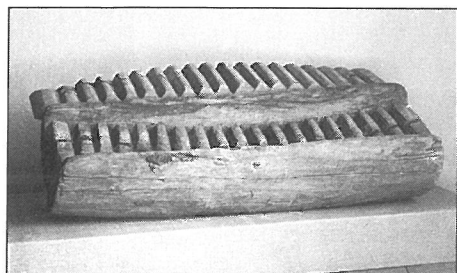
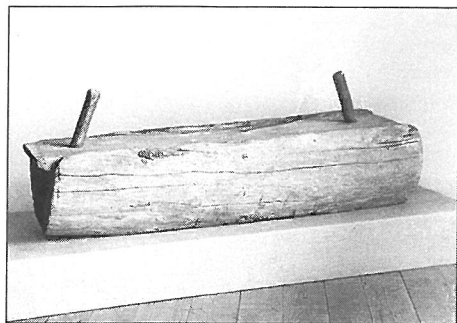
v Brně v r. 1836; k předepsanému svatebnímu kroji patřily „punčochy z tmavomodré vlny velmi vysoké a až ke kotníkům hustě našasené“.² Na litografii Wilhelma Horna z r. 1837, pořízené z těchto slavností, však punčochy pro autorem neúměrně prodlouženou sukni a zástěru nejsou vidět. Opačný je přístup neznámého autora kvaše z r. 1814 – na oděvu ženy z panství vsetínského jsou tyto punčochy zcela zřetelné na úkor zkrácené sukni a zástěry (byl otištěn ve Valašsku č.6, 2001/1, s.8).³

Tyto „ubírané punčochy“, zvané na Valašsku i varhánky, shrnovačky, ubíračky, patřily k tradičnímu oděvu žen od nejstarších známých zpráv z 18. stol. až do jejich zániku v 2. polovině 19. stol. Byly buď ušité z jemného tmavomodrého sukna nebo pletené na jehlicích – „vázané“ z tmavomodré nebo černé ovčí vlny. Jejich popis, výroba i rozšíření jsou obsaženy v článku „Valašské ubírané punčochy“.⁴ Tento článek je zaměřen na jejich výrobu a výrobce – punčocháře – pouze ve Vsetíně.

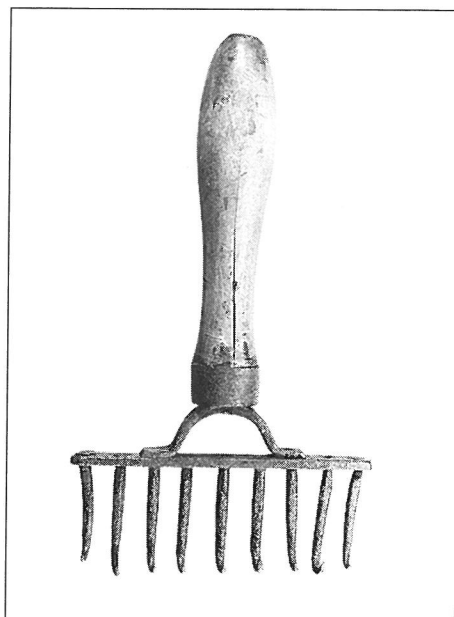
V česky psaném Popise panství vsetínského z r. 1666 ještě punčocháři mezi vsetínskými řemeslníky uvedeni nejsou, v sousední Jablůnce je však zapsán punčochář Kryštof Surý.⁵ Ve smlouvě o Dolním Vsetíně z r. 1719 už jsou jmenování punčocháři Matěj Pleva a Daniel Daša. Od poloviny 18. stol. je pak v seznamech řemeslníků pravidelně uváděno kolem 10 punčochářů. V r. 1761 zhotovili 200 párů „dlouhých modrých punčoch pro ženy“. V r. 1771 bylo v cechu, o němž však jinak bližších zpráv nemáme, 11 mistrů a jeden tovaryš. Od r. 1778 se punčochářské řemeslo stává svobodnou živností.⁶ Značné rozšíření výroby nastalo začátkem 19. stol., v r. 1802 např. vyrobilo 12 punčochářů 1290 párů punčoch. Ve zprávě vrchního úřadu z roku 1818 o řemeslech na Vsetínsku se uvádí: Poněvadž na modro barvené a faldované, 1 1/4 lokte dlouhé punčochy k ženskému lidovému kroji náležejí, jsou zde i punčocháři, avšak punčochy se vyrábějí ponějvíce přímo v rodinách.⁷ Řehoř Wolný zaznamenává v 30. letech 19. stol. na vsetínském panství 50 punčochářů (Strumpfwirker).⁸

„Deska k nabíjení punčoch“, v. 79 cm Foto M. Langer

Valcha na punčochy a rukavice, Vsetín – Jasenice
Foto M. Langer

Punčochářské „drápky“
Foto M. Janiš

Z pozůstalostních spisů vsetínských punčochářů z 1. pol. 19. stol.⁹ vyplývá, že si punčocháři ovčí vlnu sami zpracovávali od barvení, kramplování, předení, pletení až po valchování. V soupisech jejich majetku je nejen potřebné nářadí – koš na praní vlny, hrnec na barvení, koník a krample, kolovrat vlněný, páry jehlic, „desky pančochářské k nabíjení pančoch“, ale i zanechané zásoby – „forota“: vlna bílá i modře obarvená, punčochy „vypravené a nevypravené“, jejichž cena byla odhadnuta na 1,36 až 3 zl. za jeden pár. Zapsán je i dluh Josefa Dědice 41 zl. obchodníkovi Jakubu Kohnovi za „indych“ (1835).

Punčochářské řemeslo se udržovalo po několik generací v rodině Měchurových. 46letý vsetínský punčochář (Strumpfstricker) Daniel Měchura, 5 střevců 3 coule a 3 čárky vysoký, hnědých očí a černých vlasů, byl vyslýchán v r. 1772 v době náboženských nepokojů u krajského soudu v Uherském Hradišti. Jeho oblečení už tehdy bylo městského typu: modré nohavice, bílé punčochy, černé střevíce, německý popelavě šedý kabát.¹⁰ V r. 1818 zemřel punčochář Jan Měchura na Vsetíně v zděné chaloupce č. 397. Další vsetínští punčocháři byli Dědicové a Winklerové.¹¹

Punčochy se převážně pletly na jehlicích – „vázaly“, jak napovídá i německý termín Strumpfstricker (pouze u Wolného Strumpfwirker). Upletené punčochy se valchovaly, aby se zplstily, a tím se jejich délka zkrátila z původních 100 – 120 cm téměř na polovinu. Řemeslní punčocháři dávali punčochy valchovat do valchy společně se soukeníky (r. 1803 žádá Horní Vsetín panství o stavbu nové valchy pro soukeníky a punčocháře¹²), musely se však sukнем obalit, aby se v huňku udržely. Jednotlivé punčochy se valchovaly doma na ruční dřevěné valše v teplé vodě 1 hodinu i déle.

Jedna z těchto domácích valch na punčochy a rukavice je ve sbírkách OVM Vsetín. Muzeu ji darovala Okresní jednota republikánského dorostu po výstavě uspořádané při Národopisných slavnostech moravskoslezských na Vsetíně v r. 1930.¹³ Údajně pochází od Františka Olšáka ze Vsetína – Jasenice č. 525. Má dvě části: dolní

část z měkkého dřeva (d. 84,5 cm, š. 27 cm) se 17 příčnými zářezy a horní část z bukového dřeva se zuby do nich zapadajícími, na horní rovné ploše jsou dva šikmé kolíky jako držadla.

Poslední prací bylo nařazení punčochy za mokra na desce, k čemuž asi sloužily punčochářské „drápky“ – železný hřeben se zahnutými zuby v dřevěném držadle (v. 22,5 cm), také uložený ve sbírkách OVM jako dar OJRD v r. 1930.

O výrobě punčoch vypráví vsetínský švec Josef Pokorný, nar. 1824, ve Václavkem vydaných Pamětech starého Vsačana.¹⁴ Při větším množství zakázek dávali punčocháři punčochy „vázat“ z domu. Tak i matka J. Pokorného za jeho dětství vázala punčochy, hlavně před jarmarkem. Vázala je večer a přes noc, kdy však šel na ni spánek a dělala i chyby, které pak ráno musela opravovat. Zvalchované – „zválané“ punčochy byly prý „jako odkorek, kolik roků potrvaly“. Pokorný uvádí, že v jeho době už na Vsetíně žádný punčochář nepracoval. Také ve sčítacích operátech z r. 1857 není mezi vsetínskými řemeslníky už ani jeden punčochář.¹⁵

Vedle punčoch pletených existují i poslední doklady ubíraných punčoch z jemného tmavomodrého sukna – celosoukenných nebo s dolní částí pletenou. Dva páry ve špatném stavu se dochovaly ve sbírkách muzea ve Valašském Meziříčí, kam se dostaly jako dar vsetínského spolku Snaha po Národopisné výstavě československé v Praze 1895, což dokládá i zachovaný štítek (byly tu vystaveny jako „shrnovačky“). Sukno (40 x 100 cm) je téměř nezatelně sešité na vnitřní straně nohy do válce, zřaseného do 50 „varhánků“. Dolní část je silně poškozená. Podobné „shrnovačky“ má i národopisné oddělení Národního muzea v Praze. Václavek uvádí, že na ně bylo potřeba tří loket „vsackého“ sukna a stály až 12 zlatých.¹⁶

Tento, hlavně v 1. polovině 19. století na Valašsku rozšířený druh punčoch – „ubírané pančochy“ – odpovídal tehdejší představě ženské krásy. Odešel zároveň s tradičním oblečením z domácích materiálů před koncem 19. století i na vesnicích, ještě mnohem dříve pak v odívání vsetínských měšťanek.¹⁷

POZNÁMKY

1. Citováno z knihy Richarda Jeřábka: Počátky národopisu na Moravě, Strážnice 1997, s. 242, 176, 279, 349
2. Urbachová, Eva: Archivní doklady o valašských krojích z r. 1836. Lidová kultura východní Moravy II. Gottwaldov 1961, s. 84
3. Ludvíková, Miroslava: Moravské a slezské kroje. Kvaše z r. 1814. Brno 2000, s. 171.
4. Urbachová, Eva: Valašské „ubírané pančochy“. Český lid 48, 1961, s. 70 – 75
5. Václavek, Matouš: Dějiny města Vsetína, Vsetín 1901, s. 227
6. Kobliha, Karel: Okres vsetínský, seš. 4, Vsetín 1941, s. 249. V SokA Vsetín je pečetidlo cechu punčochářského z Valašského Meziříčí z r. 1688.
7. Fernand, Wilhelm: Chronik der Herrschaft Wsetin, ihrer Bewohner und Besitzer. Překlad Rich. Pavlika, s. 93, 143, 157, 177, 283, 312
8. Wolny, Georg: Die Markgrafschaft Mähren, Bd. IV. Hradischer Kreis, Brünn 1838, s. 496
9. Zemský archiv Opava, fond Velkostatek Vsetín, i. č. 772
10. Moravský zemský archiv Brno, fond Gubernium R 11/92
11. Burianová, B. a I.: Dějiny protestantismu na Vsetínsku, Vsetín 1993, s. 98
12. Od Dědiců ze Vsetína – Sychrova pochází punčochářská deska ve sbírkách OVM
13. Fernand, Wilhelm – c. d. s. 284
14. Urbachová, Eva: Národopisné slavnosti moravskoslezské na Vsetíně 1930. Valašsko 4, 2000/1, s. 7 – 9
15. Václavek, Matouš: Dějiny města Vsetína, Vsetín 1901 – příloha, s. 351 – 364
16. SOKA Vsetín, Sm OU, č. 31-33
17. Václavek, Matouš: Moravské Valašsko I., Vsetín 1894, s. 32 – 33

Není zmínka o tom, že by punčocháři vyráběli i jiné druhy punčoch, např. bílé punčochy mužské k městskému oděvu.

17. Punčochy s „varhánky“ byly rozšířeny nejen na Valašsku, ale i severovýchodním směrem do Slezska („nogavičky“) a přilehlé části Polska, většinou v barvě červené.

Soukenné „shrnovačky“, muzeum ve Valašském Meziříčí
Foto M. Langer

Dřevěný kostelík Panny Marie Pomocnice na Grúni

Fotoarchiv Muzea Beskyd ve Frýdku-Místku

Poutní místa a poutní tradice na Valašsku II.

Lubomír Filip Piperek

Horská kaple Panny Marie Pomocnice křesťanů na Grúni

Toto téměř zapomenuté poutní místo na samém severním rozhraní Valašska a Lašska (*ne Slezska?*) si svůj osud opomíjeného nositele duchovních tradic ani nezáměrně památek jistě nezaslouží. Vždyť leží v malebném prostředí Beskyd, nad vodní nádrží Šance - Rečice u Starých Hamrů, na hřebenové cestě, která vede na Bílý Kříž, na Lysou horu a na Slovensko přes hraniční osadu s objasňujícím názvem Konečná. A také je tato horská poutní kaple (887 m n.m.) jedním z mála dochovaných dřevěných beskydských kostelů „in situ“ - tedy na původním místě.

Až do poloviny 19. století chyběla celé této rozsáhlé oblasti kolem Starých Hamrů (kterou profesor Josef Válek řadí, z důvodů etnografického - historických, ještě k Valašsku) duchovní správa. Přesto zde žili lidé, kteří přes svůj klopotný a těžký životní úděl - nebo snad právě díky jemu? - měli na paměti více, než jen po-

zemské starosti. Na Grúni, při vrcholu stoupání staré formanské cesty ze Starých Hamrů do Slezska a na Slovensko, postavil roku 1773 rolník Šimon Tomeček sochu Panny Marie Frýdecké.¹ Tato velmi zdařilá práce poučeného místního kameníka s nápisem „ex voto“ na zadní straně („Tato figura jest postavena ke cti a chvále Panny Marie r. 1773 nákladem Simona Tomečky“) nejdříve stála osamoceně, jako řada jiné drobné lidové plastiky, v přírodním zákoutí. Až za osmdesát let, v roce 1847, dal nad ní postavit prostou dřevěnou kapli, zbitou z desek, P. Jan Špaček, rodák z Brušperka a kaplan v Borové u Frýdlantu nad Ostravicí. Byl také prvním organizátorem poutí, které ke statui vodíval jedenkrát měsíčně ze svého farního kostela. Mimoto se u sochy shromažďovali k pobožnostem věřící z Grúně, Rečice a Turzovky na slovenské straně. „Čímž nejen své zbožné přání vyplnil, nýbrž i toto místo navždy službám božím získal, tak že při zakládání nových pozemkových knih obdrželo vlastní vložku“, vzpomínal roku 1891 slavnostní kazatel.² Toto původní pískovcovou plastiku Immaculaty dnes již návštěvník kostela celou neuvidí - byla totiž,

ke škodě věci, tyrolským řezbářem Riefesse-rem „umně“ zabudována do jednoho z bočních dřevěných oltářů, který v hrubých rysech napodobuje oltář P. Marie v poutním kostele ve Frýdku.³

Až za dalších dvacet let - tedy zhruba za sto let od postavení sochy - byla zřízena v nedalekých Starých Hamrech fara⁴ a postaven zděný farní kostel, zasvěcený sv. Jindřichovi.⁵ Do dnešní podoby byl dřevěný kostelík na Grúni dostavěn v letech 1887 až 1891 a zasvěcen Panně Marii Pomocnici křesťanů.⁶ V neděli 11. října 1891 ho posvětil biskupský zástupce z Vratislavi, koncelebrovanou mší svatou sloužil starohamerský farář Antonín Nogol, do jehož správy kostelík spadal, slavnostní kázání pronesl frýdecký kaplan František Havlas. „*Temeno hory paloukem pokryté poskytuje vzácný rozhled: za sebou máš Lysou, která nad ostatní Beskydy svůj hladký štít mohutně zdvihá, před sebou vidíš velikolepé uherské pohoří, kde hora na horu, les na les až do modré dálky statně se řadí. Tento tichý, slunný vrch dosáhl nyní koruny své slávy, ozdoben byv vkusně vystavěným kostelíčkem, který jak hrdlička na chlumu sedí a se mile po horách a dolách rozhlíží, obyvatele tohoto zátíší takorča slovy Dobrého pastýře k sobě volaje: Pojdte ke mne všickni, kteří pracujete a obtížení jste a já vás občerstvím...*“ A dál podobně vzletně a ještě vzletněji mluvil frýdecký pan farář, až samou slávou nevěda kudy dál, pronesl památný lapsus: „*A což teprve mám říci o vnitřním souladu tohoto svatostánku! Vstup jen a viz, nemusíš-li zvolati s Jakubem, an nocuje v širém poli, žebrík dotýkající se nebes s anděly vstoupujícími a sestupujícími ve snách uzřel a když procitl, lekaje se zvolal: „Jak hrozné jest místo toto!“ ...* Toto úsměvné řečnické škobrtnutí by dávno upadlo do zapomnění, kdyby pan kaplan nespěchal svou řeč vydat tiskem.⁷

Ke stavbě mohlo dojít jen zásluhou štědrého odkazu domaslavického faráře P. Filipa Habernala, rodáka z Místku. Ten jako Špačkův spolutěšák se semináře a také dřívější borovský kaplan chtěl pomoci. Zakoupil v Domaslavicích pozemky, z nichž plynul čistý výnos na stavbu kostela na Grúni až do roku 1887.⁸ Díky organi-

Hlavní oltář

Foto J. Kubeček 1994

začíná talentu správce odkazu, frýdeckého arcikněze Karla Findiského, který dal už v r. 1886 na Grúni káceti stavební dříví, stavbu provedl stavitel Arnošt Heinrich a tesafský mistr z Frýdku Stanislav Pětroš - „ve slohu švédském“.

Je to objekt významný více než z pozic umělecké historie především z hlediska regionální historie a religionistiky. Jedná se typ „pasekářského“ kostelíka, vybudovaného pro potřeby pasekářského, rozptýleného osídlení.⁹ Slohově se jedná o zdařilý objekt roubené architektury karpatského typu, který zachovává slohovou jednotnost a navazuje na tradice místní lidové architektury, zatímco řada „lidových“ sakrálních staveb v oblasti - vznikajících od konce 19. století - je lidovým stavitelstvím více méně pouze inspirována - od dřevěného kostela v Bílé, přes kapli sv. Cyrila a Metoděje na Hlavaté, až po kopii kostela z Větrkovic ve Valašském muzeu v přírodě.

Je to dřevěná jednolodní stavba, orientovaná kněžištěm k východu, nesoucí typické znaky beskydských dřevěných kostelů pozdní doby. Prostorná předsíň je oddělena od stejné prostorné lodi obdélníkového půdorysu; ta je kryta rovným dřevěným stropem; šindelová střecha je nad vchodem opatřena nevýraznou sanktusovou vížkou. Kostel je dlouhý 17 metrů, 10 m široký a věž je „vysoká“ 20 metrů.¹⁰

Zachovalý interiér kostela má všechny přednosti, které návštěvník v kostelíku takového typu očekává. Je prostý, zachovalý a opatřený kvalitním slohově kompaktním historizujícím mobiliářem, pocházejícím z doby stavby. Jde o práce profesionálních řezbářů a stavitelů kostelních interiérů. Hlavní oltář v pseudogotickém slohu je ozdoben obrazem P. Marie Pomocnice, stejně kvalitní jsou dva boční oltáře. (Jak jsem se již zmínil, ten na epištolní straně je vybudován kolem původní, pozdně barokní sochy rustikálního slohu.) Za zmínku stojí i sloupová kazatelna umístěná v lodi kostelíka a kůr se zachovalými dvouřejstřikovými varhanami, u nichž je ještě funkční původní měchová mechanika (zhotovila je krnovská firma Rieger za 400 zl.). Oltář a kazatelna jsou práce místního řezbáře Gavlasa ze Sedlitz a pozlácovače Menšíka z Frýdku, což dokládají dosud zachovalé nápisy na zadní stěně oltáře. Obraz P. Marie ve štítě oltářního retabula zhotovil frýdecký malíř kostelních obrazů Vašek, je to zdařilá pololidová práce v cenném vyřezávaném rámu.¹¹ Sochařská výzdoba byla v době stavby pořízena v známém tyrolském řezbářském středisku Gröden u rakouskými mistry na místě osazena. V prostředním výklenku oltáře je to socha Dobrého pastýře. Jeho další výzdoba však ikonograficky působí velmi zvláštním dojmem. Zvěčnili se zde totiž všichni duchovní, kteří měli s postavením kostelíka něco společného - alespoň prostřednictvím svých křesťanských patronů. Po stranách stojí sv. Jan Nepomucký (zakladatel poutní tradice P. Jana Špačka) a sv. apoštol Filip (patron donátora stavby P. Habernala), nad nimi církevní vrchnost symbolizuje sv. Karel Borromejský („jako patron nejdůst. pana knížečího biskupského komisaře, jakožto zbudovatele tohoto chrámu“) a sv. Antonín Paduánský (patron „velebného faráře starohamerského Antonína Nogola, jakožto představeného zdejšího chrámu filiálního“).¹²

Týden před vysvěcením (1. října 1891) přibýly na Grúni také dva nové zvony z Hilcerova zvonárství ve Vídni v ceně 300 zl., pojmenované k počtě P. Marie Pomocnice (vážil 200 kg) a sv. Filipa apoštola (100 kg).

Zajímavé a řemeslně vzácné jsou také menší několikaramenné lustry a nástěnné lampy, zdobené návěsy z broušeného skla, které dodala sklářská firma Salomona Reicha.¹³ A zapomenout nesmím na památky nejmladší, ne tak cenné, ale přesto člověka až dojmající. Téměř na každém volném místě po stěnách poblíž oltáře je zavěšeno několik desítek křížů, starších i novějších - takových těch obyčejných, které visávaly dříve v každém stavení. To když se budovala přehradní nádrž Šance na Starých Hamrech, lidé, kteří se museli ze zátopové oblasti vystěhovat, nosili křížky a kříže ze svých chalup sem na kopec do kostelíka a zde je ponechávali. Snad s prosbou o ochranu v novém domově, snad jako poděkování za krásné chvíle života v lůně beskydských hor, snad jako příslib, že na svůj rodný kraj nezapomenou a že se ještě někdy přijdou podívat ...

Skromné poutě se tu konají v neděli předcházející svátku P. Marie Pomocnice křesťanů (24.5.). Byly obnoveny v roce 1996 zásluhou sdružení Most a cesta.

Kostel je obklopen krásnými starými stromy, u vchodu stojí na kamenném podstavci s datací 1891 kříž z umělecké litiny, výrobek arcibiskupských železáren ve Frýdlantě n. Ostravicí. To vše, i s dřevěnou lavičkou pro poutníky - dnes spíše pro turisty -, tvoří malebné zákoutí, které láká k odpočinku. Pošleme-li děti hrát si do hustého borůvky, které začíná hned za kostelem, máme pod lipami možnost ke klidnému osvěžujícímu zamyšlení. A můžeme přemýšlet třeba i o tom, proč tato památka nebyla dosud zapsána do státního seznamu památkové péče, i když se svolením vlastníka žádost podal pisatel tohoto článku již v roce 1995, jak Ministerstvu kultury, tak Okresnímu úřadu ve Frýdku - Místku. Půjďme-li dál, po cestě na Švarnou Hanuku, můžeme se pokochat výhledem na Javorníky, Malou Fatru a za pěkného počasí dohlédneme až na západní hřeben Tater. Nikdo nám nebude mít za zlé, zanotujeme-li si k tomu aktualizovanou verzi staré poutní cyrilometodějské písně „... dědictví otců zachovej nám, Pane - neboť my na to sami nestačíme!“

Hned přes cestu uvidíme chatu, nesoucí nápis, že jde o „Dům sv. Josefa“. Chata „Charita“ zde stála již od předválečných dob. V těch časech se zde scházela k odpočinku a rekreaci řada lidí z okruhu katolické (především olomoucké) inteligence: lékaři, malíři, spisovatelé i teologové. Pobýval zde i Jakub Deml, z olomouckých dominikánů teolog P. Silvestr Brait, překladatel a redaktor českého vydání Teologické summy Tomáše z Akviny P. Metoděj Habán a řada dalších. O těchto návštěvách svědčí nejen dosud bohatá knihovna v chatě, ale i obraz významného olomouckého malíře Stanislava Menšíka,¹⁴ rodáka ze Svatého Kopečka u Olomouce.

V dobách temna, v r. 1950, byla chata „náboženským tmářům“ zkonfiskována a dána do služeb „pracujícího lidu“. A je pro tehdejší dobu typické, že zde, na kopci, kde usedlosti stále zápasí s nedostatkem vody, byl velkásky vy-

Obraz P. Marie Karmelské v kostele

Foto J. Kubeček 1994

budován bazén a kolem něho terasa i s lucerničkami. (Naštěstí je skryt objektem chaty a není téměř odnikud vidět.) V té době osířel i kostelík a celá desetiletí ho opatrovala obětavá a věrná duše, paní kostelníčka Cilka Boháčová. Celé léto sedávala na lavičce před otevřeným kostelem a vlídně zvala kolemjdoucí turisty do svěže chladného, dřevem vonícího prostoru kaple. Po roce 1989 byl objekt vrácen původním majitelům. Ti se nezapomněli jeho původnímu určení. V Olomouci vzniklo „Kulturně duchovní sdružení MOST A CESTA“, kterému dnes chata patří.¹⁵ Je zde možnost rekreačních pobytů pro skupiny i jednotlivce, stejně jako pořádání duchovních akcí. Konají se zde duchovní cvičení (exercicie), semináře, jezdí sem školy na turistické a zimní lyžařské výlety, o prázdninách zde pobýt vyhledávají především rodiny s dětmi a na sklonku léta zase houbaři. Správce chaty případným zájemcům umožní také shlédnout vnitřek poutního kostelíka, nad kterým převzal patronát.¹⁶

POZNÁMKY

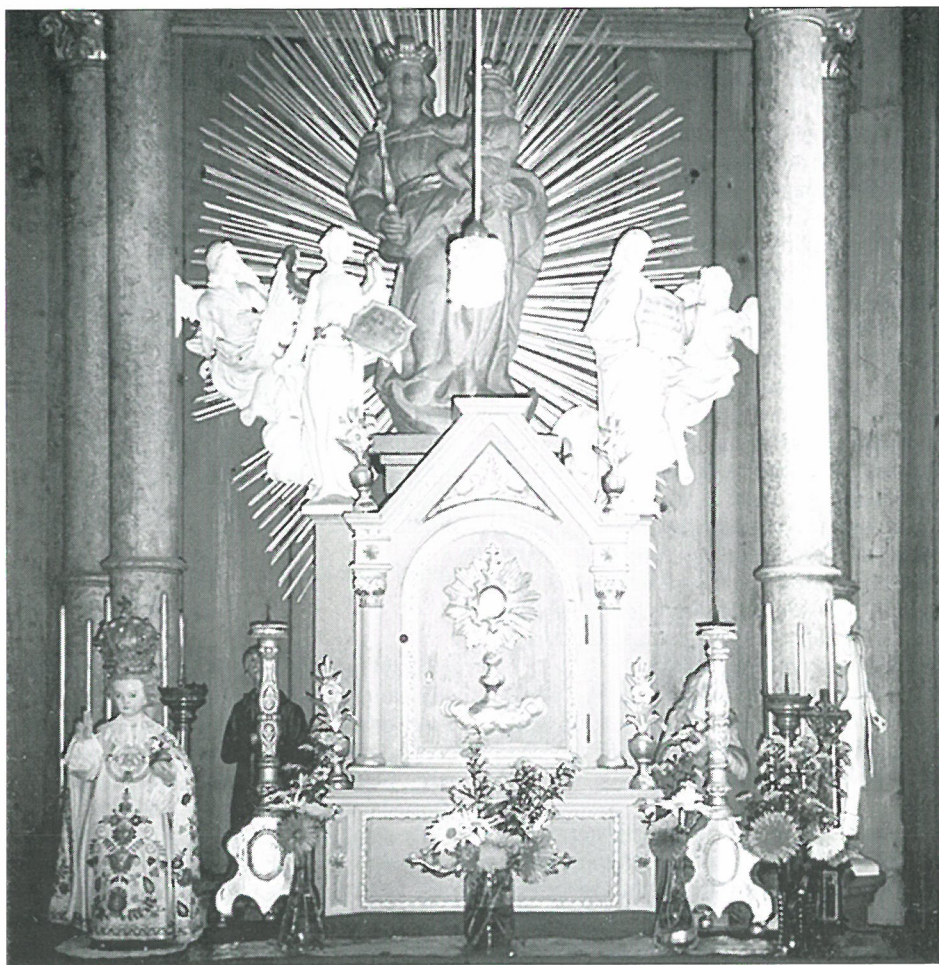
1. Frýdek, nazývaný též „Slezské Lurdy“, je znám významnou poutní svatyní Navštívení P. Marie, která je dodnes cílem tisíce poutníků ze Slezska, Moravy, Slovenska a Polska. Nad kamennou sochou P. Marie Immaculaty zde stála dřevěná kaple již v roce 1706. Sochu zhotovil v r. 1665 údajně místní řemeslník na podnět majitele panství, hraběte Františka Eusebia z Oppersdorfu (vlastník dominia v letech 1651-91). Na místě kaple byl později postaven poutní chrám podle návrhu Baroloměje Wittnera (v letech 1740-1759) a vysvěcen roku 1759 vratislavským biskupem Filipem Gotthardem Schaffgotschem. Uctívána socha stojí na hlavním oltáři z roku 1793, jehož autorem je významný brněnský sochař Ondřej Schweigel.

2. Havlas, F.: Vzpomínka na svěcení kostela P. Marie Pomocnice křesťanů na hoře Grúni dne 11. října 1891 ..., Brno 1891

3. Především zadní paprscitou zlacenou aureolou a bočními sochami (lépe řečeno soškami) andělů vzájemně se na obláčích, nesoucích v otevřených knihách nápisy, evokující počátek „andělského pozdravení“ („Zdráva Maria“).

4. Farnost ve Starých Hamrech byla zřízena r. 1870 a Grúni k ní náležela až do r. 1995. V tom roce byla starohamerská farnost zrušena a kostelík t.č. spravuje římskokatolický farní úřad v Ostravici

5. Sv. Jindřich II., německý císař, je mezi všemi osmnácti Jindřichy, na něž vzpomíná katolická církev zvláštní bohoslužbou, nejvýznamnější. Narodil se v r. 973 v Hildesheimu a zemřel r. 1024 v Groně, kanonizován byl papežem

Původní mariánská socha je dnes bohužel skryta v interiéru: nevhodné umístění moderního svítidla a nevhodně (liturgicky i esteticky) umístěný svatostánek a drobné sošky volají po odborném zásahu ve prospěch zviditelnění nejstarší památky poutního místa.
Foto: J. Kubeček 1994

Evženem III. r. 1146. Jeho kult vycházel především z řady jím založených klášterů v Porýní, Vestfálsku a Bavorsku, jeho uctívání bylo rozšířeno v Německu, Rakousku a Slezsku především v 17. a 18. stol. Zobrazován bývá s panovníckými insigniemi, s modelem kostela (symbol zakladatelské činnosti), nebo s lilií, symbolem manželské čistoty. Na smrtelném loži přesvědčil totiž shromážděné biskupy, že jeho bezdětné manželství má důvod ve slibu panenské čistoty, který uzavřel na počátku manželství s císařovnou Kunigundou (tzv. „josefské manželství“).

6. Na památku slavného vítězství nad Turky u Lepanta 7. října 1571 zavedl papež Řehoř XIII. první říjnovou neděli slavnost sv. růžence a Pius V. zařadil titul P. Marie „Pomocnice křesťanů“ do invokací loretánské litanie. Tato úcta byla završena Piem VII. Ten vysvobození z napoleonského zajetí v r. 1814 připisoval zásluze P. Marie Pomocnice a nařídil, aby se v den jeho návratu z pětileté francouzské internace (24. 5.) slavil v celé církvi jako slavnost Blahoslavené Panny Marie Pomocnice Křesťanů.

7. Havlas, F.: Vzpomínka na svěcení kostela P. Marie Pomocnice křesťanů na hoře Grúni dne 11. října 1891 ..., Brno 1891.

8. „Zakoupil totiž v Domaslavicích dvě role, které svým zastupcům pod tou domínkou do užívání ponechal, aby čistý výnos z pozemků k rukám Frýdeckého faráře na stavbu kostela na Grúni skládali, a to tak dlouho, až by Městská nemocnice správe milosrdných sester odevzdána byla, do které pak onen čistý výnos náležeti má. Nemocnice byla teprve r. 1887 klášternicím odevzdána, tak že stavební kapitál pro Grúň se sebral a veledůst. pan arcikněz Findinský na stavbu pomyšlel. (Pamětní spis, 1851)

9. V době výstavby kaple zde žilo asi 600 lidí a byly zde hned dvě školy, jedna přímo na Grúni a druhá v Dolní Řičici. Po r. 1945 se horská osada takřka vyvylidnila; převážně osídlení dnes tvoří chataři a sezónní návštěvníci, a tak také velká moderní „Bezručova škola“ postavená v r. 1936 zeje prázdnotou a slouží k pobytu „škol v přírodě“.

10. Náklad na stavbu činil celkem 7000 zl., z toho stavební dříví stálo 1500 zlatých.

11. Nejedná se ovšem o kopii slavného obrazu „P. Marie Pomocnice křesťanů“ z Říma, ale o kopii známého pasovského poutního obrazu P. Marie Dobré rady.

12. Havlas, F.: Vzpomínka na svěcení kostela P. Marie Pomocnice křesťanů na hoře Grúni dne 11. října 1891 ..., Brno 1891.

13. O Reichových sklárnách viz: Valašsko - vlastivědná revue, 4, květen 2000 (2000/1)

14. Stanislav Menšík, nar. 9.2. 1919 na Sv. Kopečku u Olomouce, soukromě studoval u Alfonse Muchy. Od roku 1938 se účastnil na členských výstavách Sdružení olomouckých výtvarníků v Brně, Olomouci, Ostravě, Prostějově. Větší souborné výstavy prezentoval v letech 1939 a 1946 na Svatém Kopečku a v Brně 1944. Své náměty čerpal především z Bible (Kristus, 1942) a křesťanských dějin (namaloval např. velký obraz sv. Zdislavy pro refektář plzeňského kláštera dominikánů (1942) a tři obrazy pro kostel sv. Jiljí v Praze (1941). Srv.: Moravské Slovo, 11.6. 1944; Moravské noviny 7.6. 1944.

15. U kolem sdružení je „stavět mosty mezi jednotlivými lidmi i mezi národy“. „Lidé mají dnes k sobě daleko z nepochopení, hostejnosti, až k vyloženému nepřátelství a hluboké nenávisti. A tu je potřeba budovat cesty ke smíření, vstřícnosti a přátelství, které vedou k pokoji v srdci a míru mezi lidmi. Prvním krokem není nabízet kontakty za hranice, ať na Západ či na Východ, ale v nejbližším okolí vlastní obce.“, čteme v programu sdružení. (MOST A CESTA, Hálkova 16, Olomouc 772 00, tel. 068/5227919)

16. Kontakt je možný na adrese: Dům sv. Josefa, Staré Hamry - Grúň, PSČ 739 15, tel. 0658/37865.

LITERATURA

Havlas, F.: Vzpomínka na svěcení kostela P. Marie Pomocnice křesťanů na hoře Grúni dne 11. října 1891 v neděli 21. po sv. Duchu, Brno 1891 (Dle vlastního slavnostního kázání vydal autor v tiskárně rajhradských benediktinů)

Těluipilová, O.: Po létech opět pout na Grúni, Olomoucký arcidiecézní informátor - OLDIN, 7-8, 1995

Odehnal, F.: Poutní místa Moravy a Slezska, Praha, Debona 1995

Těluipilová, O.: Květnová pout na Grúni, Starohamerský zpravodaj, Obecní úřad Staré Hamry, 6, 1996

Josef Dorazil

Jiří Demel

Jméno JUDr. Josefa Dorazila dnes patří k téměř zapomenutým, a přece vykonal ve své době velmi záslužnou práci na několika místech Moravy. Upozornil na něho Dr. Zdeněk Fišer v knize „V Kroměříži před sto lety“ a vysoce ohodnotil jeho působnost na Hané. Ve své práci také shrnul základní data o tomto muži s poznámkou, že o jeho další činnosti po přestěhování do Valašského Meziříčí mu není nic známo. Pokušme se je trochu doplnit. Z této práce je nutno nejprve uvést některé základní údaje.

JUDr. Josef Dorazil se narodil 5. května 1850 v Loučce u Nového Jičína. Studoval na Slovanském gymnáziu v Olomouci, kde maturoval v roce 1872. Již jako student se účastnil veřejného kulturního života. V roce 1873 se zúčastnil slavnosti spolku Radhošť v Přerově. Měl podíl na kupu rodného domku Františka Palackého v Hodslavicích. Práva studoval v Praze, doktorátu dosáhl v roce 1881 v Krakově.

Advokátní praxi začal ve Strážnici. Účastnil se tam práce ve Čtenářském spolku a Ochotnické divadelní družině. Později převzal kancelář svého tchána Dr. Aloise Beránka v Hodoníně. Tam pracoval ve čtenářsko-pěveckém spolku Svatopluk, v Sokole. V roce 1892 patřil k organizátorům hodonínské „Umělecké, průmyslové a národopisné výstavy“, o které napsal několik článků. Působil v moravské lidové (mladočeské) straně.

V letech 1893 - 1901 působil v Kroměříži. Výrazně se zasloužil o uskutečnění národopisné výstavy v tomto městě v roce 1894. Ač nebyl národopisným pracovníkem, viděl v činnosti národopisných odborů významnou část svých vlasteneckých povinností. Z podobných důvodů věnoval pozornost činnosti přednáškové a knihovně. Vděku se nedočkal. Na dva roky se proto vrátil do Hodonína a v roce 1903 se usadil ve Valašském Meziříčí.

Ve svém novém, tentokrát valašském působišti, které bylo nedaleko jeho rodiště, si otevřel advokátní kancelář. Kulturní život města v té době byl soustředěn kolem Sokola, Městské besedy a muzea. Již v roce přistěhování čteme jméno Dr. Josefa Dorazila mezi členy Musejní společnosti a od roku 1906 byl v muzeu kustosdem archivu a věnoval muzejní knihovně 10 kronik J. A. Škarnicka. V roce 1904 byl přijat za člena Městské besedy a začal se aktivně zajímat o její činnost. V následujícím roce byl zvolen jednatelem tohoto spolku. Osvědčil tu své výborné organizační schopnosti. Uvedl do pořádku členskou základnu, archiv, čítárnu, hospodaření a vtiskl řád činnosti spolku. Využil přítomnosti univerzitních profesorů na extenzích v Hranicích na Moravě a spolu s Ferialním akademickým klubem Palacký, Sokolem a Řeme-

slnickou besedou se přičinil o konání přednášek prof. Čady, Nováka a Heverocha.

Když na konci svého funkčního období podával jednatelskou zprávu, dosti neobvykle ji zakončil pozoruhodným dovětkem:

„Jako jednatel tohoto spolku považuji za svou povinnost povědět zde ještě několik slov a cítím, že bych pochybil, kdybych je pominul. Týká se to našeho města a nejedná se věru o žádnou malichernost, nýbrž o věc skutečně závažnou, na které konečně visí též dobro i zlo tohoto spolku a snad i jeho existence. Události volební a povolební působí na naši společnost rozkladně a tvoří nesnesitelné poměry v městě. Dosud nám poskytly tyto nešťastné poměry neváživosti, trestní žaloby, denunce, kriminální obviňování, ničení cti i existence jednotlivce. Bratr proti bratru, při čemž nepřítel národního necháváme vyhřívati se na výsluní přízně. Neustaneme-li v této ničivé práci, horší věci dojdou na nás. Nastane odlučování se jednotlivců, přestane součinnost přátelská ve společnosti, ve spolcích a nastupovati dělení a dvojení se všemi zkázonosnými následky. Již jednou vržení jsme byli do bída hmotné a bída nám, upadneme-li do bída mravní.

Tážeme se, jak k tomu vše přišlo? Sešlo se z cesty pravdy a správnosti, bratrské snášenlivosti a nastoupena cesta neupřímnosti a křivdy, která vedla i ku znásilnění jedněch bratří proti druhým bratrům pomocí odpůrců národních, nám všem společných. Nekáraně ani od těch, kteří bdití mají nad veřejnou i národní mravopodčestností.

Vina, pánové, vina jest to, která lpí na nás, na jedněch větší, na jedněch menší, jest to kletba zlého činu, který jednou zrozený, rodí nové. Zde nepomohou žádná obviňování, žádné žaloby, žádné opravy, žádné doličování - neboť ani pravda ani křivda nedá se zakrýti.

Zde jen jedna pomoc jest, jen jedna spása k vyvážnutí a ta spočívá ve slově SMÍŘENÍ! Jen v tom je naše vykoupení!

Já alespoň, velectění pánové, když se jedná o takovou cenu vysvobození našeho města, bratru, i když by mně byl krvavě ublížil - rád podám svou ruku s upřímným slovem: vše buď zapomenuto, pracujme v lásce všichni ku blahu města a kraje!

A v tom směru může, velectění pánové, Měšťanská beseda mnoho, ba všechno učiniti.“

Dr. Josef Dorazil reagoval celkem pochopitelně na situaci, která ve Valašském Meziříčí v té době byla. Po pádu Občanské záložny a sebevraždě starosty Dr. Aloise Mikyšky v roce 1903 bylo třeba zvolit nového představitele města. O dva roky později se pak konaly pravidelné volby. Stále se vyhrožovaly rozdíly mezi českými stranami a zostřovaly se spory mezi nimi. Politická situace pak přispívala k prohlubování třenic mezi Čechy a Němci. K rivalitě staročechů a mladočechů, sociálních demokratů přibyla kritičnost tak zvaných realistů, pokrokářů. Prohlubovaly se také rozpory s prorakousky orientovanými klerikály. Není tedy divu, že také v Měšťanské besedě došlo ke kritice smířlivosti Dr. Josefa Dorazila, které se mu dostalo od MUDr. Jana B. Kraicze, Masarykova žáka a pozdějšího představitele Pokrokového politického spolku. V zápise o tom Dr. Dorazil sám píše:

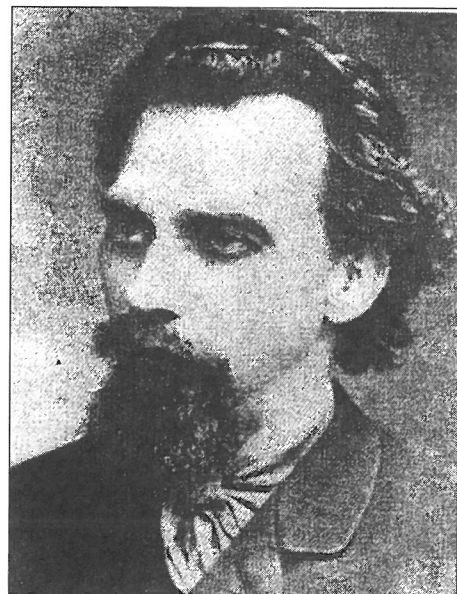
„Dr. Dorazil vrací se znovu k myšlence smíru a zastavení boje mezi bratry, připomíná, že projektováno jest na letošek pořádání výstavy, kterou uskutečniti možno jen, když sjednán bude mír a smíření.

Dr. Kraicz praví, že on má jinou metodu k vyhášení a srovnání takových chorob. Zde nebyla příčinou bída hmotná, nýbrž bída mravní, zde byla vláda pánů franců, vychování v morální bídě neumíme chodit svobodně, nedovedeme ovládat sebe - vina se stala, vina tragická, tu musíme snášet, smíření je nemožné, ven musíme se špinavým prádlem, vše vyčistit, nehodné činitele z veřejného působení odstranit - pak nastane hojení a rekonvalescence.

Dr. Dorazil připomíná, že ta tragická vina není jen na straně jedné, ale též na straně druhé, to vyčistění BOJEM ochromí město v každé práci na mnoho let, SMÍŘENÍ též se dá docílit nápravou, správným jednáním a posuzováním. Kdo soudit chce, sám musí být čistý. Když ale strana jedna posuzuje druhé a své hříchy zakrývá, to není spravedlivé, to je pokračování v bídě morální.“

Spor pokračoval ještě dále. Dr. Dorazil nebyl do nového výboru zvolen a při jednání, kdo se stane novým jednatelem, Dr. Kraicz řekl:

„...na valné hromadě dne 6. ledna 1906 přihlásil jsem se ke slovu a řekl své odchýlné mínění o poměrech povolebních v našem městě i o příčinách mravního úpadku v našem kraji, jakož i opačný názor o methodě, jak náš kraj

a tedy v první řadě naše město povznést především mravně. Byl jsem proti mechanickému smíru, jenž by v našem případě znamenal zatutlat tak četná prohřešení, jak je můžeme nyní v listech jako dozvuky volební čistí. Je třeba pročistit vzduch a ten, jehož štít není čist, ať z kolbiště veřejného se uchýlí do zátíší. Kraj náš tak hluboce mravně i hmotně pokleslý dá se zvelebit jen čestnou a poctivou prací lidí jen s čistými štíty. Z toho důvodu jsem proti tutlání, ven s pravdou, prádlo špinavé vyprat!“

Pak ještě padla ostrá slova, Dr. Kraicz ze schůze odešel. Vrátil se na žádost starosty Veselého, svá příkrá slova odvolal a stal se novým jednatelem. Dr. Dorazil se stáhl do ústraní, ale ze spolku neodešel.

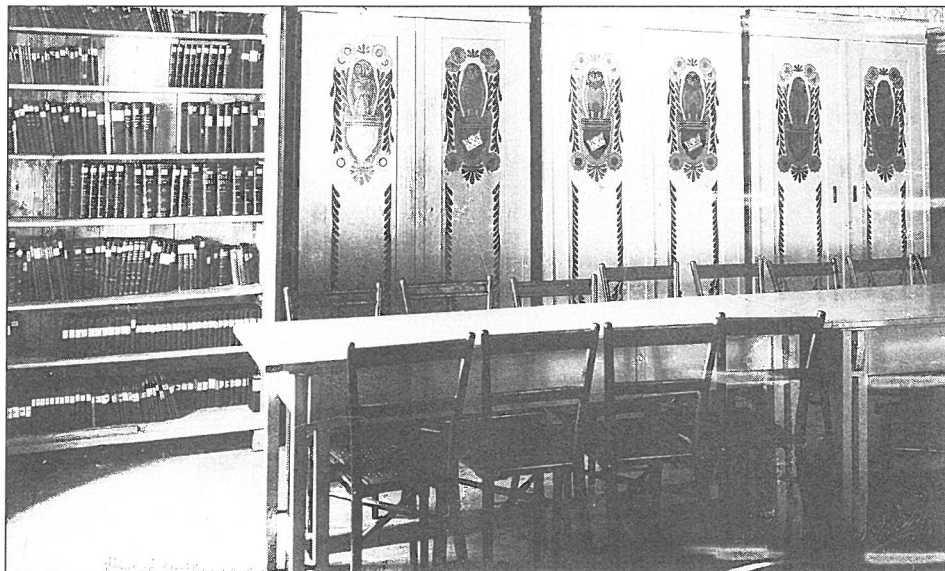
Oba muže později spojilo společné přesvědčení, že vážit si lze druhého i přes rozdílnost názorů, pracují-li poctivě ve prospěch všech, k dobru obce, kraje, vlasti.

Pro další vývoj vzájemných vztahů, ale i pro další situaci ve Valašském Meziříčí a do jisté míry na celém Valašsku je pozoruhodná část jednatelské zprávy Dr. Kraicze z 6. ledna 1907:

„Měšťanská beseda již před rokem stanovila si za úkol pořádat po okolí přednášky vzdělávací a založit veřejnou čítárnu. Prvního úkolu se podjali členové někteří, kteří pak ustavili se v zvláštní spolek se širším programem politickým a kulturním, aby mohli systematicky a plánovitě kulturní práci organizovat po celém Valašsku. Tentýž spolek převzal též do své správy a redakce „Valašsko“ a vydává je od nov. roku pod změněným jménem „Valašské noviny“. Druhá úloha pak připadla akad. spolku Palackému, jenž se zástupci jednotlivých místních spolků utvořil zvl. Kuratorium, které si postavilo cílem zříditi veřejnou čítárnu a knihovnu.“

Za této situace se Dr. Josef Dorazil po roce vrátil k aktivní práci v Měšťanské besedě a stal se na dva roky předsedou.

Dva synové Dr. Josefa Dorazila, vysokoškolační Jaroslav a Otakar, patřili k hybným silám Ferieálního akademického klubu Palacký, který byl hlavním iniciátorem vzniku spolku Veřejná knihovna a čítárna. Otec jako známý veřejný pracovník jim byl oporou. Tak spolek získal základní knižní fond 400 knih od TJ Sokol a stejný

počet od Musejní společnosti. Přispěly i další spolky. Městanská beseda dávala k dispozici svou čítárnu, ale akademici chtěli, aby knihovna a čítárna byly odděleny od hostinského provozu, proto návrh nebyl přijat. Hybnými silami knihovny o prázdninách byli akademici a zejména Jaroslav a Otakar Dorazilovi, v době jejich nepřítomnosti byl nejdůležitější osobností jejich otec JUDr. Josef Dorazil. Veřejná knihovna a čítárna fungovala již od roku 1907, ale zachoval se dopis, ve kterém Dr. Josef Dorazil zve Musejní společnost na ustavující valnou hromadu spolku teprve v roce 1909.

S knihovnickou činností souvisí také velmi záslužná práce členů klubu Palackého a hlavně mladých Dorazilů, kteří byli inspirováni zájmy svého otce, na vzniku a provozu tak zvaných létacích knihoven. Byly to knihovničky, které vysokoškoláci o prázdninách připravili a v speciálně upravených bednách rozvezli do okolních vesnic. O příštích prázdninách stáhli, opravili a mnohdy třeba na trakaři rozvezli do jiných obcí. Akce měla široký ohlas, ocenil ji hlavně prof. Dr. Dřtina.

Oba synové Dr. Dorazila a zejména právník Jaroslav se vydatně podíleli na volbě TGM poslancem za valašská města. Zejméne také přispěli k vyjasnění vztahu Dr. Kraicze a jejich otce. Svědčí o tom také vzpomínka Dr. Alice Masarykové: „Bylo tam (ve Valašském Meziříčí) takové vyslovené ovzduší pokrokařských přátel. Jmenuji ještě (kromě Dr. Kraicze) Dorazilovy: máti se stříbrnými vlasy, rozložitého otce a syny - vždy vlídné a důstojné vespolek.“

Od roku 1910 zůstává Dr. Josef Dorazil více v pozadí a věnuje pozornost dalšímu vývoji knihovny. Městanská beseda se po příchodu hudebního skladatele Jana N. Poláška a zejména nového předsedy besedy a ředitele gymnázia Viktora Navrátila věnuje především sborovému zpěvu.

V zápisech schůzí Městanské besedy pak čteme o Dr. Josefu Dorazilovi až v roce 1924:

„Předseda spolku p. Viktor Navrátil oznámuje, že v neděli 18. května zemřel bývalý předseda Městanské besedy (z roku 1907) p. Dr. Josef Dorazil, který dobrou a milou povahou všeobecně byl vážen a milován. Má velké zásluhy o náš spolek a zvláště o zdejší veřejnou knihov-

nu a čítárnu. P. Viktor Navrátil navrhl, aby jeho památka uctila se věnováním 50 Kč Veřejné knihovně a čítárně místo věnce na rakev. Památka zvěčnělého uctěna byla povstáním. Mužský sbor účastnil se pohřbu a zazpíval u domu a na hřbitově dva sbory. P.Dr. Jaroslav Dorazil odevzdal hudebniny, jež zůstaly po jeho otci, Městanské besedě do jejího majetku.“

Z toho vidíme, že Dr. Josef Dorazil se i nadále účastnil práce v Městanské besedě a v jejích pěveckých sborech.

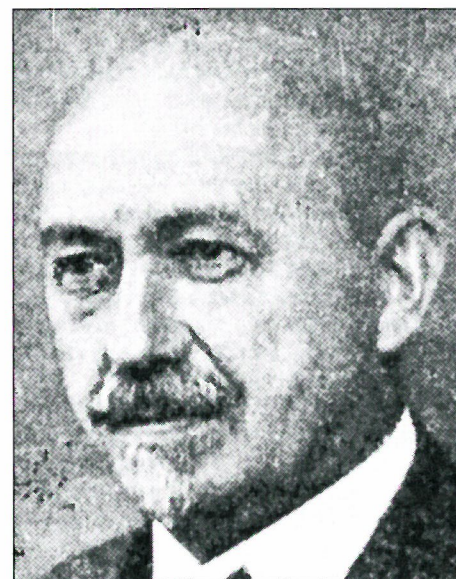
Syn Dr. Josefa Dorazila JUDr. Jaroslav převzal otcovu advokátní kancelář. Druhý syn Otakar vystudoval nejprve stavební inženýrství a v dospělém věku na filosofické fakultě Karlovy univerzity historii a stal se významným autorem historických prací a prvním lektorem vyučování dějepisu na středních školách na FF KU v Praze. Mnoho práce vykonával také pro Československý červený kříž.

O svém otci napsal Dr. Ing. Otakar Dorazil ve vzpomínkové knize „Chtěl jsem být učitelem“ (1945) na několika místech:

„Otec byl z venkova a v životě na statku viděl nejkrásnější, co mohlo být... Vidávám ji (matku), jak chodí s otcem po pokoji. To byla otcova obvyklá procházka po celodenní práci. Měl mnoho starostí a nevedlo se mu vždy dobře. Měl však důvěru v život a dovedl prožít i nejmenší radosti, které život skýtal. S matkou byli jedna bytost. Jejich přichylnost byla samozřejmá a hluboká. Neviděl jsem otce a matku v rozporu. My více lpěli na matce. Otec byl veřejně činný a večery býval hodně z domu.“

Druhý syn Jaroslav svou stať „Vpád realismu na Valašsko“ (Hrst vzpomínek na dobu poslanecké činnosti T.G. Masaryka na Valašsku, 1935) věnoval: „Památce dvou mužů, kteří cenili výše ideje než osobní prospěch - otce JUDr. Josefa Dorazila a MUDr. Jana B. z Kraiců.“

Dr. Josef Dorazil se do dějin Moravy zapsal organizačnickou prací na národopisných výstavách v slováckém Hodoníně a hanácké Kroměříži, ve Valašském Meziříčí se podílel na vzniku veřejné knihovny. Patří k těm zajímavým osobnostem, které ve svých působících vykonaly kus záslužné kulturní práce, která není na první pohled příliš vidět, ale zanechala trvalou stopu.

Neznámé osudy MUDr. Jana Bohuslava Kraicze

Josef Kramář, Pavel Dorčák

Charismatická osobnost MUDr. Jana Kraicze je na Valašsku a zejména na Valašskomeziříčsku dostatečně známa. Jeho asi desetiletý pobyt ve Valašském Meziříčí v letech 1905 - 1915 je více než jeho lékařská praxe spojován s osobou T. G. Masaryka, který po dvě volební období zastupoval valašská města ve vídeňské říšské radě. V MUDr. Kraiczi měl Masaryk na Valašsku nejen svého oddaného stoupence a podporovatele, nýbrž i osobního přítele, u něhož v dnes již zbouraném domě na Sokolské ulici Masaryk při svých častých pobytech na Valašsku bydlel. O společensko-politické činnosti MUDr. Kraicze ve Valašském Meziříčí publikovali autoři této stati obsáhlý článek v dnes již zaniklém časopise pro kulturu a společenský život města Valašského Meziříčí Šípinky v číslech 12/1999 a 1/2000 s názvem Velká osobnost Valašska. Jen nepatrně pozměněný vyšel tento článek rovněž v časopise pro kulturu a společenské dění ZVUK podzim - zima 2001. I jiní autoři (Jiří Demel, Oldřich Suleř) se ve svých pracích zmiňovali o Kraiczově působení ve Valašském Meziříčí a jeho politické spolupráci s T. G. Masarykem. Lze tedy pokládat Kraiczův život ve Valašském Meziříčí za poměrně dobře zmapovaný a zpracovaný. Jaké však byly Kraiczovy osudy před příchodem do Valašského Meziříčí, pomineme-li osm let studia na zdejším gymnasiu, jakož i v letech poválečných, jsme se zatím jen domýšleli, neboť zprávy o těchto jeho úsecích života byly více než kusé.

Při pátrání po Kraiczových osudech vyjdeme z nezvratného faktu, že v roce 1888 maturoval na Gymnasiu ve Valašském Meziříčí. Docent

Veřejná knihovna a čítárna ve Val. Meziříčí. Knihovní řád veřejné knihovny ve Valašském Meziříčí. - Kdo si chce vypůjčovat knihy, přihlásí se u knihovníka a napíše svou adresu na vypůjčný lístek (modrý), jenž se mu odevzdá, jakož i na složený lístek (bílý), který zůstane v knihovně. Změna bytu se ohlásí knihovníkovi; kdo si přestane vypůjčovat, vrátí svůj lístek knihovníkovi. Za lístek se platí 10 haléřů. - Knihy se půjčují pravidelně na měsíc. Za zvláštních okolností povolí knihovník i delší lhůtu a poznamená to v listech i půjčovný knize. Za nevrácení knihy včas se platí pokuta 10 h. Úhraty upomínání nese vypůjčovatel. Při vrácení knihy se knihovník přesvědčí, zda neutrpěla škody. Tuto nebo ztracenou knihu nahradí vypůjčovatel. - Prosíme, by každý s vypůjčenou knihou šetrně zacházel, ani v nejmenším ji nepoškozoval a jinému nepůjčoval a při vrácení knihy upozornil knihovníka na její vady, zejména na uvolněné listy, aby se kniha dala spraviti. Kuratorium veřej. knihovny. Val. Meziříčí v lednu 1908. Přispívající člen platí ročně 2 K.	Veřejná knihovna a čítárna ve Val. Meziříčí. List výpůjčný. Čís. 566 Podepsaný žádá, aby mu z veřej. knihovny ve V. M. dle řádu knihovního (viz zadní stranu tohoto listku) knihy půjčovány byly. Val. Meziříčí, dne 12. III. 1909 d. <i>Bohuslav Kraicze</i> Jméno: <i>Bohuslav Kraicze</i> Stav: <i>lékař</i> Byl: <i>Lašava</i> S: _____ Stvrzuje: <i>O. Bohuslav</i> vypůjčovatel. <i>Kraicze</i> knihovnik.
--	---

MUDr. Ján Junas a kolektiv vydali v roce 1999 v Bratislavě publikaci s názvem 80 rokov činnosti Červeného kríža na Slovensku (1919-1999), kde se o Kraiczovi mimo jiné píše, že byl promován v Praze v roce 1901. Je-li tento údaj správný, lze si lehce dovodit, že jeho cesta za lékařským diplomem nebyla rozhodně přímočará, neboť od jeho maturity k promoci uplynula doba dlouhých třinácti let. Co bylo příčinou tak dlouhé cesty Jana Kraicze k lékařskému diplomu však známo není. Kromě studia medicíny se Kraicz věnoval velmi aktivně spolkovému a politickému životu. Již v té době se osobně poznal s T.G. Masarykem a navštěvoval Masaryka v jeho bytě. Byl zároveň členem spolku evangelických akademiků Jeronym.

Do tohoto spolku přivedl Kraicz i Milana Rastislava Štefánika a zprostředkoval mu osobní setkání s Masarykem (Štefan Štvrtecký: Náš Milan Rastislav Štefánik, nakladatelství Smena, 1990). Se Štefánikem pojilo Kraicze hluboké přátelství, neboť v roce 1902 po odjezdu Štefánika z Prahy do Curychu, jímž řešil osobní krizi, zaslal Štefánik Kraiczovi dopis plný osobních pocitů:

*Milý Honzo,
nepamätám sa, že by som bol kedy taký zro-
nený, nešťastný, ako keď som odchádzal z Tvoj-
ho bytu. Čítal som sa opustený a bol som opuste-
ný. Zostať v Prahe znamenalo morálnu a vari aj
intelektuálnu smrť. Všetko ma tam dusilo, zem
horela pod nohami. Opustil som Vás, neopustili
ma však chmúrne myšlienky. Naopak. Tým in-
tenzívnejšie krúžili, kde náhle som ostal samot-
ný. Vlak vjachať do údolia, v ktorom sa ženie di-
voký Inn. Brehy pokryté sviežou zeleňou a posi-
até miliónmi kvetov seabedome vypínajú mo-
hutné hlavy. Háje kvitnúcich stromov rednú do
výšky a postupujú miesto ihličnatým. Na strmých
svahoch i v ohromných výškach ešte zbadá oko
pozorovateľ'a malú chalúпку, posledný to znak
vlády človeka - tam ďalej panuje už iba ľad a
lavíny. Aký kontrast! Tu dolu sa usmievajú ro-
manticky rozložené dedinky so stíhlymi vežami,
vzduch presýtený omamujúcou vôňou a vzlietny
spevom zvestúňov jari a oživujúcej mládeže.
A všeto sa to poíť do rozkošnej harmónie. Putá mo-
ho ducha praskli. Vymanený z kráľov temna, le-
tel som v ústrety svojej budúcnosti. Ovládal ma
sladký, l'úbezný pocit, ja splynul som s prírodou.
Vo Švajčiarsku som našiel, čo som hľadal: mier,
posilu, prácu. Keď tu všetko dokončím, budem
sa tešiť na návrat. Na návrat medzi Vás. Pozdrav
všetkých priateľov.*

S pozdravom Milan

Masaryk se kromě Kraicze stýkal i s jinými lékaři. Patřili mezi ně Karel Šantrůček a zejména Ivan Hálek, syn proslulého básníka Vítězslava Háška. V roce 1899 vypukla tzv. Hilsnerova aféra. Česká společnost tehdy téměř jednotně vystoupila proti Masarykovu stanovisku v této věci a rozpoutala proti Masarykovi samotnému nenávistnou kampaň. Vystoupení Masaryka však znamenalo nikoliv obhajobu Židů, nýbrž ostré slovo do vlastních řad, které mělo ochladit hlavy rozpálené rasistickou vášní a zaslepené rituální pověrou. MUDr. Hálek ve svých pamětech vzpomíná, jak s kolegy Kraiczem a Šantrůčkem provázeli Masaryka Prahou a diskutovali s ním nejen cestou domů, ale ještě u Masaryků při čaji o Hilsnerovi, rituální pověře i židovské otázce.

Tito tři mladí medikové pomáhali Masarykovi tříbit názory na medicínskou stránku procesu. MUDr. Hálek v této zjištěné době statečně vystoupil na obranu Masaryka, když 16. ledna 1900 otištěl v Herbenově Čase článek s názvem Na adresu polenských lékařů, který podepsal plným jménem. Jako lékař polemizoval v článku nad slabými a povrchnými závěry lékařů, kteří prováděli pitvu zavražděné Anežky Hruškové. Pamatuje si také to, že než odnesl článek do redakce, jako jeden z prvních ho četl a schválil kamarád Kraicz.

Pokud jde o Kraiczovy poválečné osudy, ví se na Valašsku jen tolik, že byl jmenován ministerským radou a ředitelem Československého červeného kříže v Bratislavě. Ludácká nenávist jej však přinutila k přestěhování do Prahy.

Z těchto slov vzniklo na Valašsku klisé, které se ve vztahu ke Kraiczovi vždy opisuje, aniž by byly známy podrobnější údaje. Jaká je však skutečnost? V letech 1919 - 1922 byl Kraicz ředitelem Slovenské divize ČSČK v Bratislavě, v letech 1922 - 1929 přednostou expozitury pražského ministerstva veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy v Bratislavě. A jeho problémy s l'udáctvím byly pro Kraicze skutečně tragické, pro nás již jen navysost zajímavé. Dnes již málokdo ví, že v letech 1927 - 1929 byl ministrem zdravotnictví muž později zcela personifikovaný se samostatným Slovenským štátem v období druhé světové války - dr. Jozef Tiso. Od 12. října 1926 do 1. února 1929 byla u moci třetí vláda dr. Antonína Švehly, přičemž dr. Tiso se stal jejím členem 15. ledna 1927. President Masaryk zaslal dr. Tisovi pověřující dopis tohoto znění: „Pane poslanče dr. Tiso, jmenuji Vás ministrem veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy. Tomáš G. Masaryk.“ Dr. Tiso pak vedl tento resort ještě v následující vládě Františka Udržala od 1. února 1929 do 7. prosince 1929. Ve svém prvním projevu na ministerstvu veřejného zdravotnictví Tiso prohlásil, že vstup své strany (Hlínky slovenské ľudové strany - poznámka J.K. a P.D.) do vlády považuje za historický okamžik, právě tak jako rok 1918, kdy se Češi a Slováci spojili, aby vytvořili samostatný československý stát, který musí nyní společně řídit a budovat. Na parlamentní půdě však mluvil zcela jiným tónem. 24. listopadu 1926 však doslova zahrozil takto: „Ak treba zametať, začneme zametať shora nadol... Také zametanie bude úspešnejšie a bude v štáte poriadok, poctivosť a česť.“

Právě jednou z prvních obětí tohoto zametání se stal MUDr. Kraicz, o němž Tiso velice dobře věděl, že na Slovensku patří ke Šrobárovým mužům, a že s přítelem MUDr. Ivanem Hálkem, tehdy již „kysuckým lékařem“ (svou rodinnou krizi řešil Hálek odchodem na Slovensko, kde zejména na Kysucích působil asi čtyřicet let), patří k důvěrným přátelům presidenta Masaryka. Již navždy zřejmě zůstane nezodpovězená otázka, nakolik se Kraiczovo odvolání z funkce podepsalo na jeho zdraví, neboť brzy nato 29. 4. 1929 krátce po dovršení svých šedesátých narozenin zemřel. Na Valašsku se opisuje i to, že Kraicz byl zpopelněn a pochován na Olšanských hřbitovech v Praze. Možné to je, ovšem pravda je taková, že v současné době se Kraiczův hrob na Olšanech nenachází a správa Olšanského hřbitova nevede vůbec žádný záznam o existenci Kraiczova hrobu.

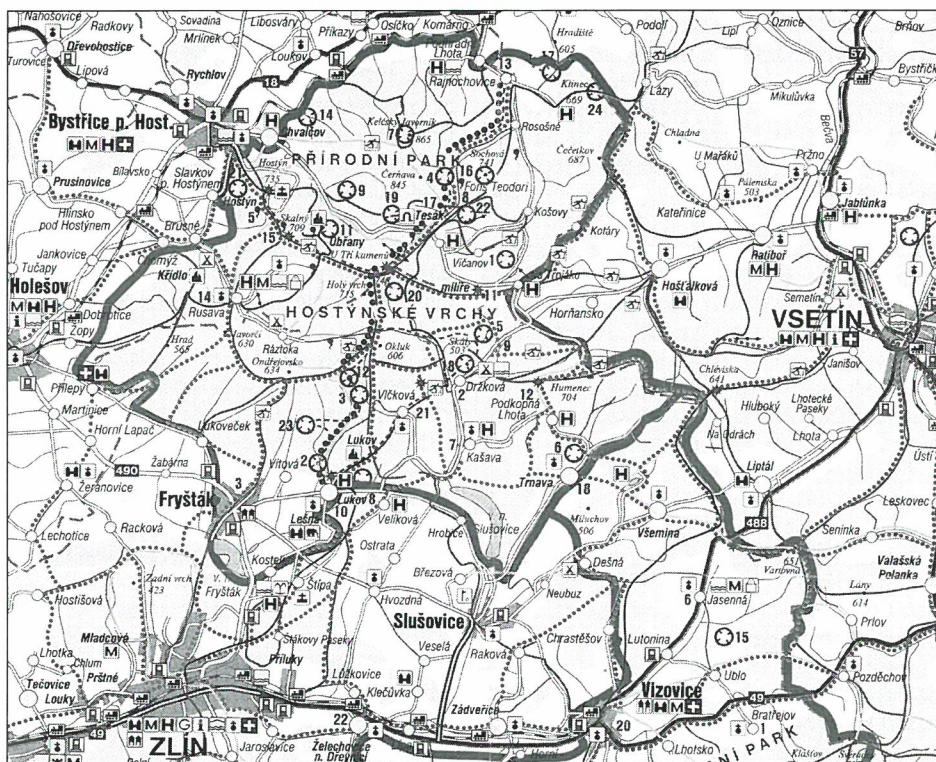
Téměř nic se neví o Kraiczově manželce. Je pouze známo, že se jmenovala Frieda a byla

z Vídně. Skutečnost je taková, že se jmenovala celým jménem Elfrieda Winklerová, narodila se 25. 5. 1875 v Badenu u Vídně, kde její otec Adolf byl majitelem vzdělávacího ústavu. S MUDr. Kraiczem žila až do své smrti v červnu 1925. Nejblížešim pozůstalým kondoloval po její smrti svým dopisem ze dne 10. 6. 1925 president Masaryk doslovně takto: „Milí přátelé, nemohu Vám říci více, nežli že jsme na Vás pamatovali a s Vámi citili. Jenda je hodný hoch, přišel k Vám za nás ostatní a z srdečného popudu. Buďte zdraví. TGM.“

Z manželství manželů Kraiczových pocházela dcera Hana, která se narodila 6. března 1896 v Praze na Královských Vinohradech. V roce 1915 maturovala na dívčím reálném gymnasiu ve Valašském Meziříčí a zahájila v Praze studium medicíny. V následujícím roce se však rakouská politická a policejní zvůle pomstila MUDr. Kraiczovi za jeho protirakouské postoje zejména z doby pobytu ve Valašském Meziříčí tím, že dne 11. května 1916 zatkla dceru Hanu, když zneužila její zachycené korespondence s učitelem Tetřevem z Valašského Meziříčí, který byl tehdy v zajetí v Rusku, a byla odsouzena za údajný zločin rušení veřejného řádu a pokoje k trestu těžkého žaláře v trvání šesti měsíců, zostřenému jednodenním postem v měsíci. I o této aféře se ještě ve Valašském Meziříčí ví, i když počet znalých již nebude velký. Hana se ve Valašském Meziříčí ještě výrazně připomněla v roce 1935, kdy do knihy Hrst vzpomínek na dobu poslanecské činnosti T.G. Masaryka na Valašsku, vydané Tělocvičnou jednotou Sokol Valašské Meziříčí, napsala stať s názvem Můj kriminál, ve které podrobně popisuje své zážitky ze svého zatčení, odsouzení a věznění v době první světové války. Ale jaké byly její další osudy? Na lékařské fakultě University Karlovy promovala dne 27. 1. 1923. Praktikovala na různých klinikách a v letech 1925 a 1926 pracovala jako lázeňská lékařka ve Sliacích. Od roku 1928 až do roku 1949 působila jako soukromá lékařka v Praze. 17. 10. 1925 se v Bratislavě provdala za ing. Antonína Koloucha a z tohoto manželství se narodil dne 30. 8. 1928 jejich jediný syn ing. Ivan Kolouch, žijící v současné době v Praze. Po rozvodu manželství v roce 1936 se Hana znovu provdala za ing. Jindřicha Vavřinu, s nímž měla dalšího syna. Zemřela v Praze dne 16. 6. 1975. Je pochována v rodinné hrobce Vavřinových v Čáslavi.

A jak jsme na to přišli?

Na sklonku roku 2001 přišel do Valašského Meziříčí dopis od MUDr. Juraje Szántó z Prahy. Tento lékař usilovně pátrá po prvcích česko - slovenské vzájemnosti zejména ve zdravotnických kruzích. Právě při studiu osobnosti MUDr. Ivana Háška se setkal se jménem MUDr. Jana Kraicze (v jehož žilách rovněž kolovala slovenská krev) a v té souvislosti i s místem jeho působení - Valašským Meziříčím. Začali jsme si dopisovat a navzájem si poskytli informace o výsledcích svých bádání. A pak MUDr. Szántó učinil ještě jednu věc. Podle pražského telefonního seznamu začal u příjmení Kolouch pátrat víceméně náhodně po potomcích Hany Kraiczové - Kolouchové. A měl štěstí. Vcelku brzy se mu podařilo vypátrat ing. Ivana Koloucha, vnuka MUDr. Kraicze, který nám poskytl zejména rodinné údaje. Jim oběma vyslovují touto cestou autoři tohoto článku své poděkování.

Příroda Hostýnských vrchů

Jiří Troneček

Při hledání odpovědi na tuto otázku jsem narazil ve mně dostupných zdrojích informací na zajímavou skutečnost. Pod heslem Valašsko je totiž uvedeno většinou historické území v jižním Rumunsku mezi Dunajem a Transylvánskými Alpami. Nikde zmínka o oblasti stejného jména na území Moravy. Ve stejných zdrojích je však většinou uvedeno heslo Valaši, které označuje etnografickou skupinu českého národa ve východní části Moravy. Právě tato informace mně umožnila potvrdit skutečnost, že Hostýnské vrchy jsou součástí Valašska, neboť podle Zeměpisného lexikonu ČSR (1987) jsou umístěny v Západních Beskydech jako plochá hornatina o ploše 291 km² a střední výšce 506,4 m. A jestli jsou začátkem nebo koncem Valašska? Na tuto otázku už si odpoví každý čtenář sám. Určitě by se vyskytly i další otázky pro etnografy a historiky. Já bych se však chtěl zmínit o přírodních poměrech, a to o neživé i živé přírodě této oblasti, a začal horopisem.

Oblast Hostýnských vrchů je součástí geomorfologické provincie Západních Karpat a její subprovincie Vnější Západní Karpaty. Na západě sousedí se subprovincií Západních Vněkarpatských sníženin, k nimž náleží Moravská brána a Hornomoravský úval.

Vnější Západní Karpaty se dělí na několik oblastí: Západobeskydské podhůří, Západní Beskydy a nejjižněji ležící Slovensko-moravské Karpaty. Oblast Západobeskydského podhůří je tvořena jedním geomorfologickým celkem – Podbeskydskou pahorkatinou, která do Hostýnských vrchů zasahuje svou jihozápadní částí. Území, které se rozkládá mezi údolím Bečvy a východní částí Hornomoravského úvalu, náleží dvěma geomorfologickým podcelkům – Maleníku a Kelčské pahorkatině. Maleník se stejnojmenným nejvyšším vrcholem 479 m tvoří protáhlý hřbet, strmě spadající do Moravské brány. Směrem k jihovýchodu se Maleník pozvolna sklání do Kelčské pahorkatiny. Její široké a ploché hřbety jsou orientovány od jihozápadu k severovýchodu. Největší nadmořské

výšky dosahují vrcholy při úpatí Hostýnských vrchů. V severovýchodní části nedaleko Loučky leží vrch Skalka, v okolí Bystřice pod Hostýnem pak vrchy Kozinec, Bedlina, Chlum. Jsou tvořeny odolnějšími pískovci podobně jako Provodovický hřbet jižně od Kelče. Naopak v jílovcových souvrstvích půd před úpatím Hostýnských vrchů vytvořily řeky Loučka a Rusava široké brázdy.

Jihozápadním směrem se sklání Kelčská pahorkatina do Hornomoravského úvalu. Zde je povrch ještě plošší, jak naznačuje název přilehlého geomorfologického podcelku – Holešovská plošina, jejíž převážná část leží mezi Hulínem a Holešovem. Je tvořena nánosy řek Moravy a Bečvy, které je sem nanesly po ústupu pevninského ledovce.

Nad plochý povrch Kelčské pahorkatiny, Holešovské plošiny a Frýštácké brázdy se zvedají Hostýnské vrchy. Spolu se Vsetínskými vrchy tvoří geomorfologický celek Hostýnsko-vsetínská hornatina, která je součástí oblasti Západních Beskyd. Na Hostýnských vrších můžeme vidět, jakou roli hraje střídání vrstev pískovců a jílovců. Pískovce tvoří masivní hřbety, v jílovcích se vytvořila sedla, údolí a celkově nižší a plošší typ reliéfu – kotliny.

Severovýchodní část Hostýnských vrchů, sousedící přes údolí Vsetínské Bečvy se Vsetínskými vrchy, je poněkud nižší. Oblast je omezena údolím Juhyně a Ratibořky. Její osou je široký hřbet zhruba severo-j jižního směru, nad jehož povrch vystupují vrcholy zalesněného Čečetkova a Bludného. Mezi nižší/severovýchodní/ a vyšší/západní/ částí Hostýnských vrchů leží Rajnochovická kotlina.

Západní a jižní část Hostýnských vrchů se výrazně člení na pásma hřbetů, rozdělená údolím Juhyně, Moštěnky, Rusavy a Dřevnice na kratší úseky. Nejvýraznější je pásmo severozápadní, kde také leží nejvyšší vrchol Hostýnských vrchů Kelčský Javorník (865 m). Součástí tohoto pásma je i Čerňava. Další úsek okrajového hřbetu leží mezi údolím Bystrčiky a Rusavy. Zde leží hora Hostýn (735 m), která dala název celé oblasti. Střední pásmo je odděleno od pásma severozápadního sedlem Tesáku a mezi jeho významné vrchy patří U tří kamenů a Skalný.

Panorama Hostýnských vrchů

Foto F. Zahradníček

Při pohledu na mapu se tedy celá oblast dá velmi zhruba vymezit spojnicemi mezi Holešovem, Bystřicí pod Hostýnem, Valašským Meziříčím, Vsetínem, Vizovicemi a Fryštákem.

Geologicky patří Hostýnské vrchy do Karpat-ské soustavy, do tzv. vnějšího karpatského flyšového pásma, které je tvořeno intenzivně zvrásněnými souvrstvími pískovců a jílovitých břidlic. Typická pro tuto oblast je tvorba příkrovů. K jejich vytvoření došlo uprostřed třetihor, kdy vznikly tři základní jednotky, které mají charakter tzv. střízných příkrovů: podslezský, slezský a magurský, zasahující nejdále k jihovýchodu. Okraj pohoří je rozřezán hlubokými údolními vodními toků s příčným profilem tvaru širého rozevřeného V, zasahujícími hluboko do nitra pohoří.

Zbytky zarovnaných povrchů se v Hostýnských vrších vyskytují ve třech úrovních. Nejvyšší hřbety jsou zarovnané sečným povrchem o výšce kolísající mezi 650 – 700 m. n. m., ve vyšší úrovni nacházíme plošiny ve skupině Kelčského Javorníku. Nejvyšší vrcholy jsou vázány na odolnější pískovcové vrstvy a užíváme pro ně název suky. Na nižších rozsochách oddělujících se od hlavních hřbetů nalézáme plošiny ve výškách 500 – 580 m. n. m. Nejlépe jsou vyvinuty mezi potokem Mikulůvka a Ratibořka a v povodí toku Dřevnice. Ve výšce kolem 100 m. n. m. nad údolními dny Rusavy, Bystřičky, Juhyně, Ratibořky, Dřevnice a Rokytenky se nachází úroveň nejnižší – pravděpodobně zbytek údolních den původně širokých údolí.

Významnou roli pro utváření reliéfu Hostýnských vrchů hrály i klimatické výkyvy (střídání ledových a meziledových dob) v pleistocénu. V tomto období docházelo k silnému mrazovému zvětrávání a intenzivním svahovým pohybům a vzniku tzv. kryoplanačních plošin v horních částech svahů (plošiny vzniklé zhlazením reliéfu destrukčními a akumulacími pochody podmíněnými drsným mrazovým klimatem v předpolí kontinentálního ledovce). Nad tyto plošiny často vyčnívají vrcholová skaliska (na Javorníku, Čerňavě, Smrduté, Liškárně, Obřanech, Skalném a Křidle), na Smrduté vznikla mrazovými účinky a s nimi spojeným posunutím pískovcových bloků malá puklinová jeskyně.

Z materiálu transportovaného z oblasti Hostýnských vrchů řekami Juhyní, Bystřičkou a Rusavou se vytvořily na povrchu okraje Kelčské pahorkatiny při úpatí Hostýnských vrchů rozsáhlé šterkopiskové kužely u Loučky, Podhradní Lhoty, Bystřice a Brusného, nad nimiž se nachází zbytky starších, dnes již rozřezaných kuželů.

Velmi zajímavé jsou nálezy tzv. exotických valounů, tvořených nejrozličnějšími horninami, nejčastěji žulami a rulami, které jsou nacházeny v oblasti Hostýnských vrchů například na Obřanech, Čecheru, na Chlumu, na Lysině a na jejichž původ existuje několik názorů, z nichž převládá transport kontinentálním ledovcem.

Jako hlavní půdotvorné substráty zde vystupují jednak již dříve uvedený flyš, který způsobuje různý chemismus vznikajících půd rozdílným obsahem vápna ve tmelů usazených hornin, a jednak sprašové pokrvy a svahoviny z převážně kyselého materiálu. Mocnost těchto

Typická karpatská louka pod Javorníkem

Foto autor článku

vrstev je rozdílná a má souvislost s reliéfem krajiny. Nejrozšířenějším půdním typem je hnědozem, která je v některých místech bohatší humusem (humózní hnědozem), někdy je ochuzovaná (podzolovaná) a na mírných svazích bývá ve spodině oglejená. Podle zrnitostního složení tvoří se plynulá řada od hlinitopísčité hnědozemě přes hlinitou až po jílovitohlinitou.

Na základě Klimatické rajonizace ČSSR (Quitt 1971) patří Hostýnské vrchy do oblasti mírně teplé MT 2, nejvyšší partie jsou zařazeny do oblasti chladné. Oblast mírně teplá je charakterizována létem normálním až dlouhým (počet letních dnů 20 – 30) s průměrnou teplotou v červenci 15 – 17 °C. Úhrn srážek za vegetační období činí 450 – 500 mm. Zima je krátká až normální (počet ledových dnů 30 až 50), průměrná lednová teplota -3 až -4 °C. Sněhová pokrývka trvá 80 až 100 dnů.

Oblast chladná je charakterizována velmi krátkým létem (počet letních dnů 10 až 30) s průměrnou červencovou teplotou 15 až 16 °C, úhrn srážek ve vegetačním období činí 500 až 600 mm. Zima je dlouhá (počet ledových dnů 50 až 60) s průměrnou teplotou v lednu -3 až -4 °C. Srážkový úhrn v zimním období je 350 až 400 mm, sněhová pokrývka trvá 100 až 200 dnů.

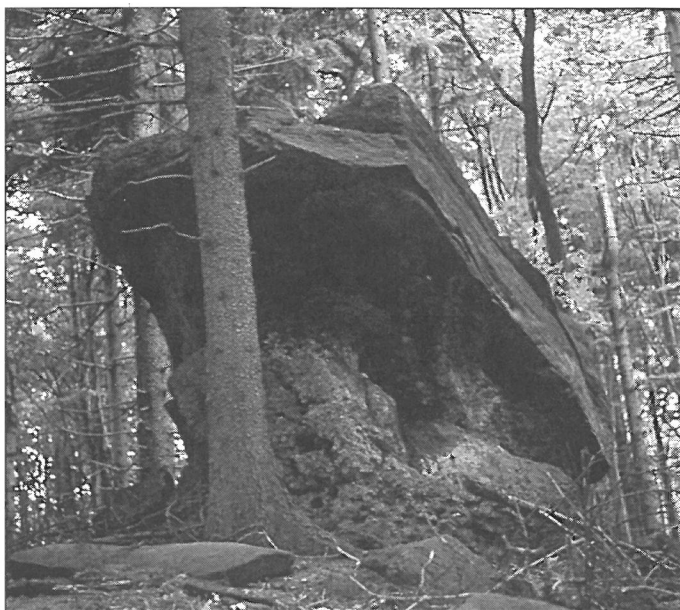
Vodohospodářsky oblast náleží ke střední části povodí Moravy, zejména jejích levostranných přítoků Bečvy, Dřevnice a Olšavy. Kelčská pahorkatina, tj. severní část oblasti je zčásti odvodňována Bečvou a jejími levostrannými přítoky. Nejvýznamnější z nich je Juhyně, která pramení na jižních svazích Kyčery a ústí do hlavního

toku u Choryně. K dalším významným přítokům Bečvy v této oblasti patří Loučka, která do Bečvy ústí u Valašského Meziříčí. V horním úseku tohoto potoka je v obci Podolí malý pramen minerální vody.

Z Kelčské pahorkatiny odvádí vody i Moštěnka (se svým největším přítokem Bystřičkou). K jejímu povodí patří i severozápadní část Hostýnských vrchů. Tento vodohospodářsky významný tok pramení na svazích Kelčského Javorníku a vlévá se zleva do Moravy u Kroměříže.

V údolí Moštěnky u Horní Moštěnice je známé zřídlo uhličitě minerální vody, která se používá jako stolní voda pod názvem Hanácká kyselka. V Hostýnských vrších pramení na jižních svazích Bukoviny Rusava a na západním svahu Chocholu Mojena. Jde o levostranné přítoky Moravy, které odvádějí vodu z Holešovské plošiny, tedy ze západní části oblasti.

Druhá část tohoto příspěvku bude obsahovat informace o živé přírodě Hostýnských vrchů.

Vrcholová lavice na Javorníku

Foto autor článku

V plenéru, 1966

Foto z archivu autora článku

Jak jsem ho znal (Třišt vzpomínek na Josefa Hapku)

Rudolf Kubela

Vzpomínání je ohlazením se za minulostí, je součástí našeho života. Kdo nevzpomíná, ochuzuje sám sebe.

Nevím, proč jsem si myslel, že ke vzpomínkám se uchylují jen starší lidé a že jen oni žijí vzpomínkami. Není tomu tak. Vždyť i to malé dítě si vzpomíná na dobré i zlé, na radostné a smutné, co jej včera, předečím, před rokem potkalo. Snad nevzpomíná tak intenzivně a uvědoměle jako člověk dospělý.

Vzpomínám-li dnes na vzácného člověka, malíře Josefa Hapku, u příležitosti jeho nedožitých devadesátin, činím tak proto, abych tohoto významného umělce a skromného, přátelského člověka připomenul všem těm, kteří se s ním buď osobně znali či prostřednictvím jeho umění se s ním setkali. Snad tato nenáročná a neuspořádaná třišt vzpomínek nashromážděných za více než čtyřicet let přátelství v kaleidoskopu paměti dokáže vyvolat celistvý, barevný obraz jeho osobnosti. Nebudu psát oslavné ódy, ale nemohu nevzpomenout krásných chvil, prožitků a přátelského škádlení, které obohatily náš vztah. Vyprávěči se přes veškerou snahu asi nepodaří ustupovat do pozadí, vždyť on sám byl přece jedním z aktérů děje.

Malíř Hapka byl neokázalým milovníkem hudby a zpěvu, poezie, přírody a člověka v ní. Byl pokorným vyznavačem krásy, které zasvětil celý svůj život, a také poctivým umělcem, jadrným glosátorem situací a ve chvílích ztišení hledačem pravdy. I když byl navýsost družný, přece jen bylo znát, že v podstatě zůstával osobitým solitérem. Jako typický Valach nikdy se nevzdával a nezrazoval své já.

Jedním z opěrných bodů jeho pobytu na Valašsku byla Střítež nad Bečvou. Měl tam své přátele a známé. Tam jsem se s Mistrem v roce 1945 seznámil. Jeho prostřednictvím stali se jeho přátelé i mými přáteli. A tak jedním z nich byl i pan Jadrníček, sedlák, velký milovník umění, znalec a sběratel obrazů a podporovatel malířů. Obzvláště za druhé světové války, kdy vypomáhal vzácným proviantem, o který byla nouze. Obdarovaným to však nijak nebránilo v tom, že svůj dík rošťácky vyjadřovali někdy způsobem naprosto nezpůsobným. Třeba pohledníci - originálním uměleckým dílkem - znázorňující prchající vyhublé prase s naježenými štětini, se zapíchnutou vidličkou a nožem ve hřbetu, již vděčný malíř děkuje za válečný proviant. Autorem ojedinělého artefaktu nebyl nikdo jiný než náš Mistr.

Správlel jsem se s ním velice brzy a nebylo to povrchní přátelství. Vzájemně jsme se doplňovali, respektovali se a vážili si jeden druhého. Nikdy jsem nezneužil výsady, které se mi dostalo - tykání. I při tomto tykání a vzájemném srdečném vztahu jsem se nikdy neodvážil jej oslovovat křestním jménem. Byl to můj projev úcty a vědomí určitých hranic. Vůbec to však nebylo na překážku našim přátelským rozpustilostem, legráckám, kterých jsme se rádi společně dopouštěli, které nám pomáhaly vyrovnávat se s dobou a které vždy pohotově připisoval mně. Abych nezkazil hru, tak jsem na ni velkoryse přistoupil a smířil se s tím, že jsem byl vždy označován za původce, spiritus movens, každého společného hříšku.

Hapka byl rozený vypravěč drobných příhod obzvláště ze svého dětství a dospívání a rád je vyprávěl svým dětem, i když mravoličností moc nevynikaly. Taková vyprávění vždy kulminovala nějakou nezapomenutelnou, vtipnou až neuvěřitelnou pointou. Zpočátku jsem měl tendenci jej podezřívát, že si vymyslí, ale zřejmě bych mu křivdil. Jednou z jeho nezapomenutelných příhod bylo vyprávění o tom, jak vylepšoval močku z fajky svého otce, kterou otec odkládal pro svého souseda, který vášnivě bagoval. Otec jej pověřil úkolem čas od času močku mu donést. Některý z jeho kamarádů přišel na nápad, jak močku před předáním vylepšit. A tak přidali do ní nadbytečný materiál, který zpravidla patří do kapesníku. Měli ho dostatek, protože kapesník u kluka té doby byl proprietou zcela neznámou, nebo alespoň neuznávanou. Obě složky náležitě prohněti, promísili, při tom si vypomohli ještě slinami a panu sousedovi s pozdravením od tatínka řádně odevzdali. Po příští dodávce, už bez této úpravy a vylepšení, si soused posteskl: „Už to není takové, jako posledně. Tedová byla nejlepší. Škoda, že ně už takovou neposílá!“.

Stalo se jednou, že přišel do kostela opožděně, a aby nerušil, zůstal stát pod kůrem, hned vedle nějakého strýčka. Neudělal dobře. V průběhu mše si strýček hlasitě ulevil. Podíval se pohoršeně na něj a nahlas, aby to všichni okolostojící slyšeli, pravil: „Tys to, pravda? Že sa nestydiš!“ Slovo málo, ale ostuda pořádná. Zase jedno rčení, které se stalo součástí našeho slovníku, když jsme chtěli něco stručně glosovat. Po této příhodě si dlouhou dobu netroufl vstoupit do kostela a také nemohl pochopit, jak zbožný člověk, navíc na posvěcené půdě, může tak nestydatě lhát.

Hapkova vyprávění nebyla nijak košatá, směřovala vždy k podstatě věci, byla vtipná a barvitost řeči – vždy ve valašském nářečí – nezapřel v sobě malíře.

Nebyly však jen chvíle rozpustilosti a škádlení, které nás v dobách těžkých zbavovaly stresem a napětím. Byly i chvíle soustředění, zámek a pravdy. Přicházely k večeru, který se často protáhl do půlnoci, kdy jsme zpravidla sami dva, nad skleničkou vína se zaposlouchávali do krásy a barevnosti hlasů námi oblíbených pěvců a pěvkyní, Beno Blachuta, Ivo Žídka, Čaravadosiho, Renaty Tebaldi, Marty Krásové, Victorie de los Angeles, Marie Callas, Danice Ilič a dalších. Jen občas přerušených náznakem přituknutí, a to před každým douškem, vedení zásadou, že to je jediné, co nás nic nestojí a přitom se jedná o krásný obřad slavnostní chvíle. Večer zpravidla končil kouzelnými verši básníka z nejmilejších, Jaroslava Seiferta, ze sbírkky Mozart v Praze, navíc samotným básníkem recitovanými. Završení večera končilo rituálem odpočítávání posledních kapek vína, které zůstaly na stěnách láhve, aby na každého se dostalo spravedlivým dílem a posledním přituknutím. Mistr miloval poezii, a tak se dostalo časem i na verše Nezvalovy, Tomanovy, Rimbaldovy, Garcíi Lorce, Ronsardovy a dalších. Byly i chvíle zamyšlení nad uměním a pokusů dobrat se slovy, čím nás oslovuje, jaké pocity v nás vyvolává a jak citově a rozumově nás obohacuje a zušlechťuje. A také, proč některému rozumíme více či méně a některému nerozumíme vůbec, nebo nejsme schopni je pochopit.

Nejednou jsem si od něj, pro svůj, tehdy mladistvý idealismus a i osobní nasazení pro určitou myšlenku, vysloužil nejen slovní, ale často i výtvarné označení Don Quijote, kteroužto postavu však měl rád a mnohokrát ji pregnančně výtvarně zpodobil. Byl mu blízký. Nu a já ho zase na oplátku, pro lidskou bezprostřednost, lidovou moudrost a jadrnost, bez jakékoliv retuše reality označoval za Sancho Panzu. Domnívám se však, že v každém z nás byl kus z obou postav. U mne byly zřejmější oboje složky mé povahy, kdežto Mistr Hapka své ideály nosil hluboko v sobě jako své privatissimum. Jen ve výjimečných okamžicích, a ne každému, dovolil do svého nitra nahlédnout. Zažil jsem za celou dobu našeho přátelství jen několik takových okamžiků, které mně ho učinily ještě bližším, a

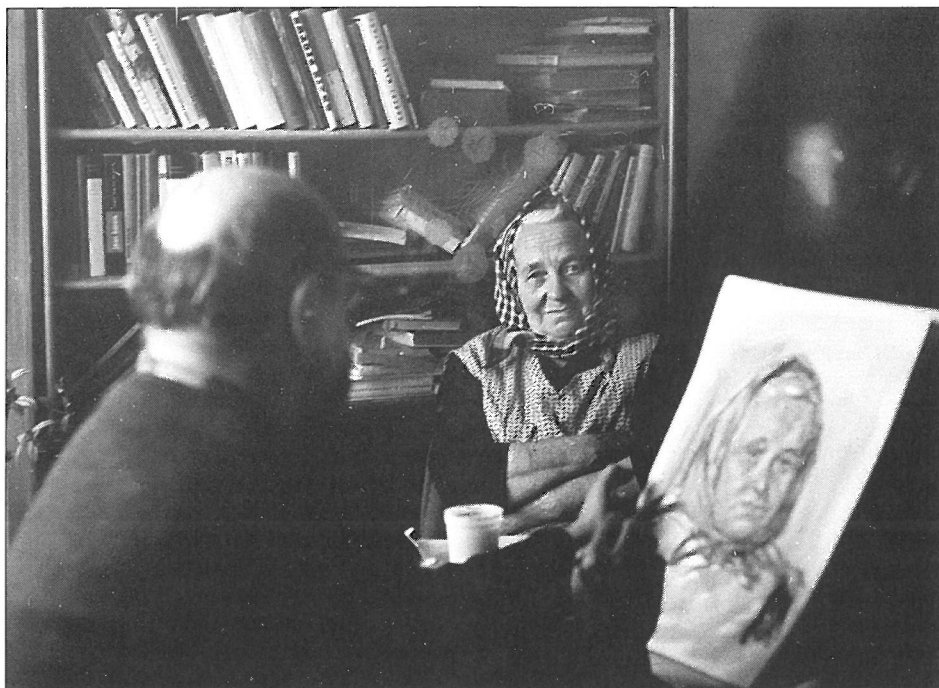

Malíř s „klabretem“, 1958

Foto z archivu autora

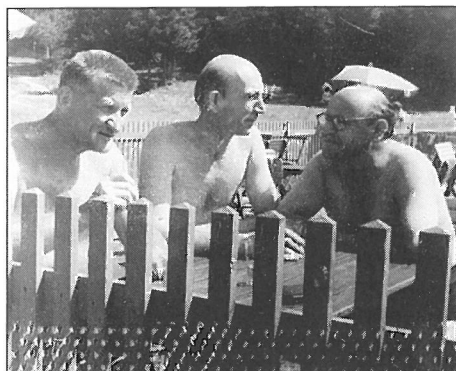
ty pokládám za vzácný dar, kterého se mi dostalo. V podstatě byl nesmírně citlivý a pozorství mu bylo naprosto cizí.

V takových chvílích odpoutání se od všedního života a v důsledku hlubšího porozumění jeho obrazům začal jsem lépe poznávat jeho samého. Nebyl to už jen lehce rozverný, veselý, družný, vtipný kamarád. Tak jako jsem v jeho obrazech začínal objevovat, kromě reálného zpodobení, další ztajený, ne každému zjevný vnitřní rozměr, zvláštní citově laděnou notu, sotva postřehnutelnou melancholii, ztišení okamžiku a vyznání krajiny, lidem, přírodě, stejně tak jsem začal objevovat jeho duši. Když jsem ve čtyřicátých letech kupoval své první dva Mistrovy obrázky, tehdy jen neuvědoměle, spíše jen citem vybral jsem si malý obrázek, zátiší s rozkvetlou drobnou jablonoňovou větvičkou v prosté skleničce a malý podlouhlý obrázek ze solánského hřbitvu. Na něm pasekář s kosou na rameni jde rosnatou krajinou, na obzoru ověncenou horami ještě s pápěřím bělavých obláček ranních mlh. V každém z nich jsem viděl celý svět. Dnes už vím, čím mne zaujaly. V obou je zvláštní poklid, smír, pohoda, zvláštní druh nostalgie a pokory. Snad ne tak zpřeházeně, jako

Portrétování u Žambochů v Hošťálkově, 1967

Foto z archivu autora

Milan Rusinský, Rudolf Kubela, Josef Hapka

tato moje slova, ale logicky a důmyslně vytvářejí vnitřní řád a harmonickou jednotu, neokázale propojenou láskou. Tuto vnitřní harmonii nacházíme ve všech Hapkových obrazech. Josef Hapka je malíř s duší básníka barev a srdcem plným hudby. Jeho malba jsou barevné hudební akordy. Kolorit jeho obrazů je nezaměnitelný. A takové je jeho skutečné nitro.

Dovedl si vytvořit krásný, blízký vztah ke svým profesním přátelům, prost jakékoliv závidi, nepřejčnosti. Nijak pro sebe neschraňoval těžce nabyté zkušenosti malíře. Naopak, dovedl se o ně podělit. V návaznosti na tyto vlastnosti vzpomínám si na jeho přátelství s malíři Janem Hrnčárkem a Jaroslavou Hyžovou, se kterými často v plenéru maloval a radou byl nápomocen. Dokonce se traduje, že někde za Rožnovem měli tito nerozluční přátelé provizorní přístřešek, označený písmeny H+H+H, odkud malovali, a který jim v případě nepříznivého počasí poskytoval útolek.

Přátelství J. Hapky se spisovatelem Milanem Rusinským, redaktorem ostravského rozhlasu, jsme využili k uskutečnění besedy o výtvarném a literárním umění. Milan Rusinský hovořil o literatuře, Josef Hapka o umění výtvarném. Rusinský, jako znalec obou oborů, navíc vyprávěl,

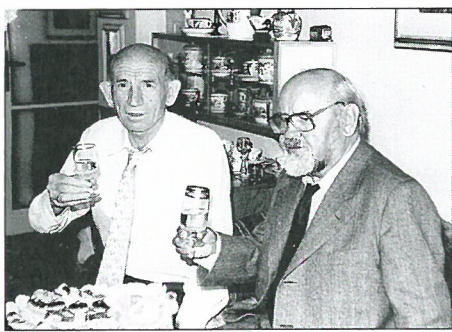
nad kterého nebylo, přispěl podstatným dílem i v debatě o výtvarném umění. Dávno vím, že to, co jsem tehdy provedl, byla troufalost. Při této příležitosti, z obrazového fondu občanů střítežských jsme bez Mistrova vědomí instalovali výstavu jeho obrazů ve velkém sále hostince „U Barošů“. Tolik se jich v obci našlo. Když o umění, tak názorně! Byla to jedna z nejúspěšnějších akcí místní odbočky Dělnické akademie ve Stříteži n. Bečvou. Besedovalo se o umění výtvarném i slovesném hluboko přes půlnoc, tak to posluchače zaujalo a sál byl naplněn do posledního místečka.

Mistra poutalo přátelství s mnoha význačnými malíři a sochaři, Josefem Brožem, Adolfem Zábranským, Antonínem Strnadlem, Boh. Dvorským, Jožkou Antkem, Janem Kobzáněm, Jožkou Baruchem, Janem Urubou, manžely Idou a Vlad. Vaculkovými a dalšími. Stejně tak nacházel a vytvářel přátelství a kamarádství s dalšími lidmi, kteří mu něčím byli blízcí. Byl kamarádský a družný. Rozuměl si i s mládeží. Věnoval jim svůj čas a dovedl vytvářet vzácné vztahy porozumění. Rozuměl prostému člověku a měl si s ním co říct. Objevil v něm vždy něco, co jej jako člověka a malíře zaujalo. Nerozlišoval podle společenského postavení a moci. Dovedl však bezpečně oddělovat zrna od plev. Měl rád lidi přímé a charakterní. Pokud však někdo zklamal jeho očekávání, nebo byl nesnesitelně povrchní, dal mu to znát. Stalo se tak při přátelském posezení i mému představenému a dodnes mám v paměti Mistrovo výstižné hodnocení: „Viš, Staňo, člověk je pro mne jako hrnec. Klepneš-li na něj, musí znít. Ale ty křápíš!“, kterým reagoval na jeho plané plácání.

Nesnesl, když ho chtěl někdo obelstít, nesnesl dotěrnost, věrolomnost a úřednickou neochotu a povýšenost. A už vůbec ne vyhrůžky. To padla kosa na kámen. Tatam byla jeho tolerantnost, rozvážnost. To vybuchl. Nečekaně, bez varování. To bylo lepší jít mu z cesty. I takové situace byly. Když chodil malovat do terénu, nosil s sebou namísto štaflí přenosnější zařízení, kte-

rému říkal „klabret“. Já tomu tak trochu ironicky říkal kredenc. Byl to takový úzký kufírek, který měl pomoci šlí zavěšen na krku. Asi tak, jak to dříve, za první republiky, nosili podomní obchodníci z Balkánu, kterým se říkalo „bratkové“. Rozdíl byl jen v tom, že ti měli otevřené víko kufírku opřeno o prsa a jeho dno před sebou proti kupujícímu, aby měl přehled o tom, co nabízí. Kdežto Mistr měl otevřené víko proti sobě a na něm připevněný kreslicí papír, na který maloval, dno měl opřeno o břicho. Na dně měl uspořádány malířské potřeby, barvy, štětce, špachtli, kousek haděrky atd. Tak maloval. Dlouho mi vrtalo hlavou, z čeho ten název klabret vznikl. Až mi došlo, že je to snad složenina dvou německých slov Klapp-Brett (das Klappbrett) – skládací prkno, sklopné prkno.

Nevím, zda příběh, který teď chci zaznamenat a který se vztahuje k pojednanému výrobnímu prostředku a má současně ilustrovat tu specifickou část Mistrovy povahy, mi vyprávěl malířův syn, hudební skladatel Petr Hapka nebo Mistr sám. Ale teď, když se jej snažím převyprávět, neodbytně se mi vybavuje kadence hlasu, gradace a dramatická vyprávění, takže to nemohl být nikdo jiný, než samotný aktér příběhu, který se mi svou příhodou pochlubil. Mistr, když maloval v plenéru, v nejlepším případě – pokud se jednalo o cizí osobu – strpěl, když kratičkou chvílí tiše postála a přihlížela jeho práci. Když pracoval, pracoval vážně, naprosto soustředěně a s maximálním nasazením. Chtěl mít klid. Vycítil vždy neomylně povahu přihlížejícího. Mudrlanty a rádce neměl v lásce, střehl se jejich záłudností a invektiv. Jednou tak maloval v Praze, kde o přihlížející není žádná nouze. Přišli, postáli, ukoujili zvědavost – a odešli. A Mistr pokračuje ve vyprávění: „Jen jeden Pražáček měl spoustu připomínek, potouchlých rad a poznámek. Slušně jsem jej požádal, aby odešel. Byl neodbytný. Jako bych mu řekl, zůstaňte. Rady se změnily v jízlivé poznámky a invektivy. Nakonec urážky a napadání. Co jsem měl dělat?“ Odnal to „klabret“, kterým si Mistr v „dis-

Přípitek s přítelem - Rudolf Kubela s Josefem Hapkou

kusi“ vypomohl. Proto jsem ho s ním delší dobu neviděl. Byl na opravě.

Mistr Hapka vracel se na milované Valašsko v pravidelných intervalech a vždy zde pobýval několik týdnů. Vždy se přišel „ohlásit“, přivítat a kratší či delší dobu posedět a popovídat si při dobré kávě v restauraci pana Perůtky ve Val. Meziříčí nebo na kvalitním vínku v milém prostředí vinárničky sympatických manželů Hurtových Pod Zakopaníců na Vsetině. Svůj čas dovedl nesmírně racionálně využívat – i když se mu to někdy nepovedlo – a synchronizovat své malířské záměry a povinnosti s časem věnovaným svým přátelům a známým. Na jeho návraty jsem se vždy nesmírně těšil. Přinášel s sebou své skicáky, které jsem si mohl do sytosti prohlížet a seznamovat se s vynikajícími pohotovými kresebnými záznamy všedního dne. Tak, jak si někdo píše svůj deník, tak Hapka si svůj deník kreslil. Obojí má své tajemství a kouzlo bezprostřednosti záznamu zážitku. Některé z kreseb, opatřeny poznámkovým aparátem barevných skvrn, staly se s odstupem času východiskem ke kompozici obrazu. Představuji si, v jak roztodivných situacích a pozicích si pořizoval svůj záznam do skicáku, aby jej zpodobovaný neodhalil. A nejednou jsem mu musel posloužit jako zástěna pro tuto jeho činnost. Těch náčrtů, co pokreslil, bylo mírně řečeno, desítky a desítky. Celé bohatství záznamů. Nahlížení do nich bylo dobrodružstvím i jakousi pobožností, vyjadřovanou mlčenlivostí a úsměvným obdivem. Při jeho návratu do Prahy, kdy nastávalo loučení, bylo mi dopřáno prohlédnout si obrazy, výsledky jeho pobytu. Měl jsem vždy pocit, že je zvědav na můj úsudek. Jejich prohlídka měla nepsaný řád – postup. Obrazy jsme rozložili po zemi, abychom je mohli vzájemně konfrontovat. Chtěl vědět, které z nich mne nejvíce zaujaly a proč. V Praze takovým arbitrem byl syn Petr a vím, že Mistr si jeho úsudku velice vážil. Vybrat z mnoha obrazů jeden jediný, toť svízelná situace. Každý z obrazů totiž nesl pečeť jeho malířského kumštu a také výpověď o sobě samém, ale i o malíři a jeho vztahu k realitě. Jeho obraz byl vždy oslavou přírody a člověka v ní. Musel se provést užší výběr. A pak závěrečné kolo. Někdy, i při nejlepší vůli, nedokázal jsem jednoznačně určit svého favorita, poněvadž každý z nich nesl jiné poselství, stejně pravdivé a přesvědčivé. Navíc, po nabytých zkušenostech, kdy jsem rozhodl pro jeden určitý obraz a bylo mi řečeno: „tak si jej nech“ a já odmítl, beze slova obrazy poskládal. A já, když poznal, že mé odmítnutí se jej dotklo, měl jsem se přiš-

tě na pozoru určit dominantní obraz. I když jsem se tomu někdy nevyhnul.

V závěru svého života předstupoval často před zrcadlo jako objekt i jako malíř, zpytuje sám sebe. Během doby vytvořil tak cyklus působivých autoportrétů, sled psychologických ponorů do vlastního nitra za různého duševního rozpoložení. Jsou to výjimečná díla menšího rozměru, zato velká svým mistrovstvím otevírajícím vhledy do jeho nitra. Jejich hapkovsky něžný kolorit je nezaměnitelný. Přál bych si vidět ucelenou řadu všech jeho tváří a pohledů z toho, již uzavřeného, cyklu. Do mysli se mi ukrádá pocit a otázka, zda nám je nezanechal zcela záměrně na rozloučenou.

Když slunce jeho života se schylovalo k západu, navštívil jsem jej v meziříčské nemocnici a přinesl jsem mu pro radost – to už hovořil jen očima – několik celostránkových reprodukcí děl malířů, jemu z nejmilejších: Velasqueze, Goyu, Cézanna. Pochopil. Soustředěně si je pozorně prohlížel. Prsty po nich přejížděl, jakoby chtěl doteky vychutnat pomyslnou strukturu barev. Nebo se tak jen loučil s barvami, které tolik miloval, s kterými se sžil a měl k nim úctu.

Mistr Josef Hapka byl pokorný ve své malbě i ve svém životě. Měl čistou duši básníka barev. Do posledního dechu a vskutku do posledního tahu štětcem byl malíř. Jemu a jeho synu Petrovi, který mi je daroval, vděčím za poslední dva jeho obrazy, které namaloval v poslední dny svého života u nemocničního okna. Ten vskutku nejposlednější je jen (?) klasická podmalba hapkovského koloritu, napovídající o budoucí barevnosti a náladě krajiny. Není hotov, a přesto je dokončen.

Je-li někde nějaké malířské nebe, věřím, že Mistr tam maluje obrazy z pozemského života. Vděčím mu za mnohé. Především za jeho přátelství a za to, že mne naučil dívat se a vidět.

Vracím se z vernisáže výstavy uskutečněné k jeho nedožitým devadesátinám. Zážitky z ní jsou pro mne potvrzením, že nejen jeho dílo, ale i on sám žijí v myslích a srdcích mnoha lidí a ti vzpomínku na něj budou předávat svým potomkům. Prožitek a atmosféru výstavy Hapkovy díla pokládám v dnešní podivné době za nadějný příslib pro budoucnost.

Čas prožitek, vzpomínku zkrásluje, kontrasty ztrácí na ostroty, ale pravda zůstává.

Petr Hapka s rodinou při březnové vernisáži výstavy svého otce ve Valašském Meziříčí Foto B. Dadák 2002

Básník barev Josef Hapka

12. března 1912 – 3. července 1987

Tomáš Mikulaščík

Neokázale poctivé dílo Josefa Hapky je rozseto po mnoha domácnostech v Zubří, Rožnově, Valašském Meziříčí a jiných místech jeho milovaného Valašska, je součástí mnoha soukromých i veřejných sbírek výtvarného umění v celé republice. S neochabující pilí a zaujetím tvořil stále nové obrazy, aby zaznamenával viděné – vytrvalý proud malířských glos, barevných komentářů a uměleckých záznamů světa, kterým procházel, zastavila až ta poslední, neodvolatelná múza.

Josef Hapka se narodil v Podolí u Valašského Meziříčí 12. března 1912. Malířství studoval nejprve soukromě v Olomouci u malíře a grafika Františka Hoplíčka, významného člena Sdružení výtvarných umělců moravských. Toužil však po systematickém vzdělávání a až jako zralý muž, v šestadvaceti letech (v roce 1938), začal studovat na Akademii výtvarných umění v Praze, v ateliéru figurální malby profesora Jakuba Obrovského. Jeho učitelem byl rovněž Vlastimil Rada, který svým dílem navazoval na nejlepší tradice české krajinomalby a tuto tradici kontinuálně předával svým žákům. Okupace, válka a uzavření českých vysokých škol však Hapkovi zabránily ve studiu pokračovat (AVU proto absolvoval až po válce v roce 1946). Nemohly ovšem jeho uměleckou činnost znemožnit – a tak najdeme jméno Josefa Hapky v seznamu vystavujících na Zlínských salonech mladých, na výstavách hodonínského SVUMu, či na Prombergerově salonu v Olomouci. V roce 1941 měl i první samostatnou výstavu ve Valašském Meziříčí (znovu pak ještě o dva roky později tamtéž). Po třináctileté pauze připravil od roku 1956 více než deset samostatných výstav (pravidelněji ve Valašském Meziříčí, Vsetině a v Praze – mimoto se samozřejmě účastnil různých společných výstav).

Akademický malíř Josef Hapka zemřel 3. července 1987 ve Valašském Meziříčí a pohřben je v Loučce, která tvoří s jeho rodným Podolím jednu obec.

Hapka přišel na Akademii už obeznámený s malířskými postupy ze soukromého studia a vzhledem k okolnostem na ní strávil před válkou jen jeden školní rok. Když se tam po ukončení války vrátil, aby svá studia předepsaným způsobem dokončil, měl už třicetku dávno za

Oráč, 1935, olej na lepence, 31x25 cm

Strýc Pernický z Loučky, 1936, akvarel na papíře, 28x21 cm

sebou a na formování jeho uměleckého výrazu měli jeho učitelé jen nepatrný vliv. Už při příchodu na Akademii měl Josef Hapka svůj vlastní názor na uměleckou tvorbu, nechtěl ho získávat, ale upevnit, dát mu potřebné náležitosti, teoretický základ i velkorysost fundovaného pohledu. Věděl, jaké poučení hledá, a s jistotou šel tam, kde je našel.

Vzděláním byl tedy figuralista, rád ovšem maloval také portréty, svůj talent uplatnil i při zobrazování žánrových scén či v malbě zátiší. Především byl však krajinář a ve své tvorbě uctíval ideály klasické linie vývoje evropské krajinomalby z druhé poloviny devatenáctého století a první poloviny století dvacátého. Vedl ho k tomu jeho venkovský původ, jeho přirozený talent, posílil to v něm jeho olomoucký učitel a přes zdánlivou odbočku si své zaměření stvrdil i zvoleným studiem na AVU v Praze. Ta se mu stala po určité době i domovem a její okolí námětem mnoha jeho obrazů.

Krajina domova, krajina, v níž se narodil, prožil v ní většinu svého života a která mu poskytla i náruč k poslednímu odpočinku, byla hlavním tématem Hapkovy tvorby. Dokázal ji zobrazit rozostřenou mlžným oparem sotva probuzeného rána či v ostrých konturách poledního slunce, smývanou přívaly deště i popraskanou srpnovým žářem. Jeho obrazy dosvědčují bláttivě radostnou naději předjarního tání, sytou barevnost rozkvetlého jara, plnost letního dozrávání a pestrost podzimu. Malířova paleta se zklidňuje a ukázněuje, když kraj překryje namodralá běloba sněhu.

Uzavřené dílo Josefa Hapky vybízí ke zhodnocení. Jeho tvorba patří do kategorie umění reflektujícího a respektujícího konzervativní hodnoty, které sice bývají mnohdy zavrhovány, nesou však často překvapivě vysoké estetické kvality a doprovodně mívají i významnou dokumentární cenu, spočívající nejen v zachycení tvaru, ale i atmosféry, „genia loci“. V uvedeném smyslu je třeba také chápat, že Josef Hapka si byl nepochybně vědom svých možností a oprávněně spoléhal na své schopnosti, tvořil s radostí a s chutí. Z jeho v zásadě konzervativního díla zřetelně vyzařuje umělecká poctivost, tvůrčí kázeň a až starobylá svědomitost – hodnoty, přesahující lidský čas.

Stará Hrabovská, 1936, akvarel na papíře, 28x21 cm

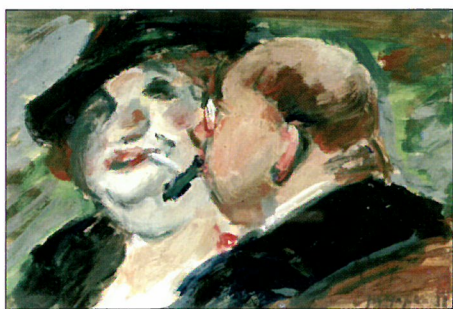
Dva žebraři v parku, 1936, akvarel na papíře, 19,5x17,5 cm

Valašští pijáci u Snozů, 1938, kvaš, 20x16 cm

Všechny zde reprodukovány obrazy Josefa Hapky ze soukromých sbírek byly vystaveny v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí od 28. února do 7. dubna 2002.

Foto M. Janiš

V kavárně (Paďouři), 1938, kvaš na papíře, 25 x 30 cm

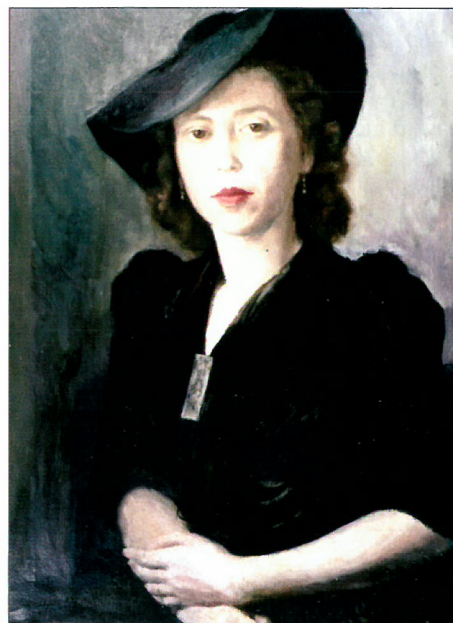
Štipání dřeva, 1943, kvaš na papíře, 18 x 29 cm

Podolí, 1939, kvaš na papíře, 22,5 x 27,5 cm

Pohřeb, 1944, kvaš na papíře, 28 x 38 cm

Dáma v klobouku, 1943, olej na plátně, 67 x 50 cm

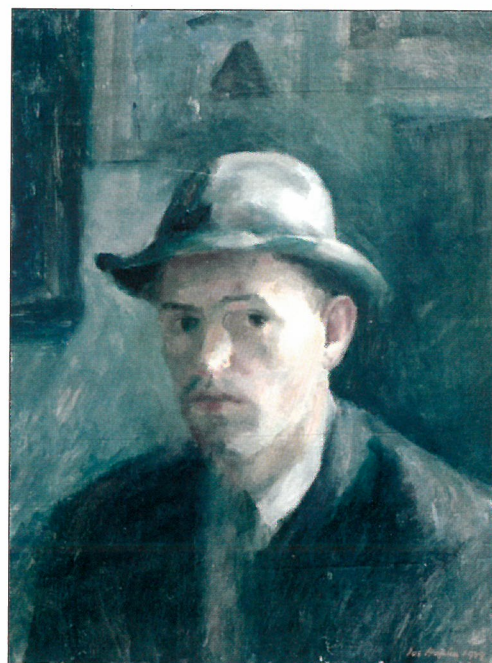
Z trhu ve Valašském Meziříčí, kvaš na papíře, 18 x 23 cm

Trh ve Valašském Meziříčí v zimě, 1948, kvaš na papíře, 21 x 24,5 cm

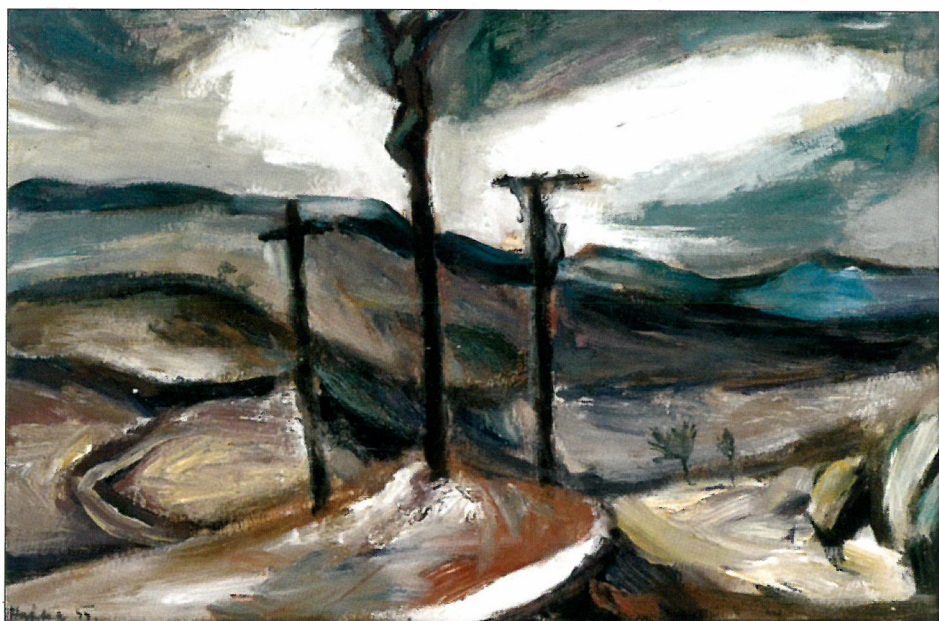
Z Brňova, 1940, tempera, 30 x 31 cm

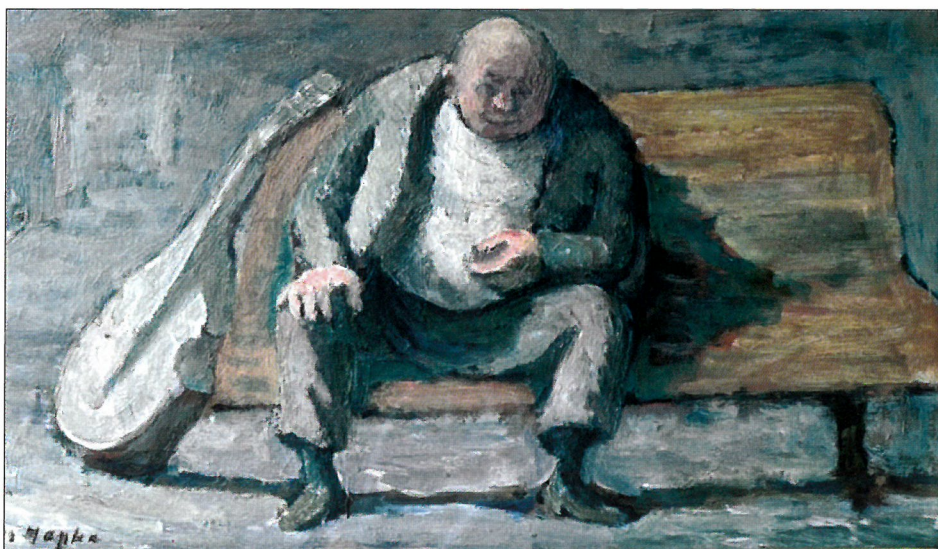
Autoportrét v klobouku, 1944, olej na překližce, 51 x 43 cm

Valaška, 1944, olej na plátně, 44 x 35 cm

Golgota, 1944, tempera na papíře, 26 x 39 cm

Unavený muzikant, 1976, olej, 19 x 33 cm

Naše magnólie na jaře, 1943, olej na plátně, 65 x 50 cm

Dvě ženy, 1944, kvaš, 27 x 40 cm

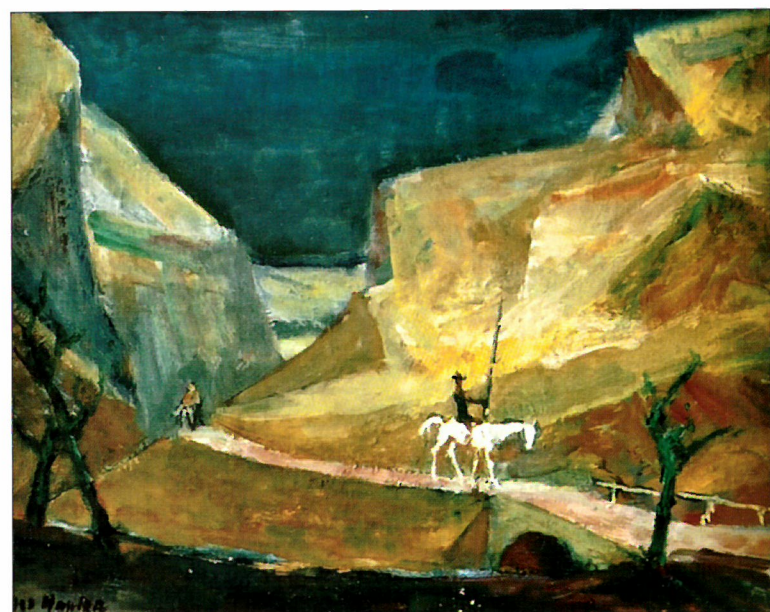
Magnólie, počátek 80. let, tempera na papíře, 40 x 53 cm

V kavárně, 60. léta, tempera na papíře, 37 x 47 cm

Písková loď v Podbabě, 1955, tempera, 50 x 70 cm

Don Quijote, 80. léta, tempera na papíře, 23,5 x 30,5 cm

Autoportrét, 1979, olej, 22 x 27,5 cm

Foto Z. Hanáček

Nejstarší dochované výrobky Michaela Thoneta na výstavě „Ohýbaný nábytek – souhra technologie a designu“ ve vsetinském zámku, 27. 1. – 1. 4. 2002: židle tzv. boppardská, 1836 - 1842 (nahore uprostřed), židle č. 4, 1849 - 1850 (vlevo), křeslo č. 5, 1850 - 1851 (uprostřed dole), židle č. 13, 1859 - 1862 (vpravo) (sbírky OVM Vsetín) Foto M. Janiš

Souhra estetiky a konstrukce v Thonetově nábytku

Jiří Uhlíř

V dnešní době specialistů si už nedokážeme ani představit podnikatele, který mimo technologické, ekonomické a komerční činnosti sám vyvíjí. Samozřejmě tím nemáme na mysli zálibu pana továrníka třeba v krajinomalbě, ale činnost veskrze profesionální ve spojení s vlastním podnikáním, činnost, pro kterou dnes máme souhrnný výraz „průmyslový design“. Budeme se zabývat průmyslovým oborem, který s úspěšným designem - tak říkajíc - stojí a padá. Jde o výrobu nábytku, která mimo spolehlivost, trvanlivost a láci musí také odpovídat náročným měřítkům obecně estetickým a speciálněmu estetickému citění současníků, což se někdy souhrnně také nazývá móda. Vše to bylo k vidění ve firmě Bratři Thonetové, jejichž otec, Michael Thonet, v polovině devatenáctého století založil specializovaný nábytkářský obor, výrobu nábytku z ohýbaného dřeva. Základní letopočty jsou obecně známy:

Michael Thonet se narodil na břehu Rýna v městečku Boppard roku 1796. Po prvních pokusech s ohýbáním dřeva ve třicátých letech devatenáctého století přesídlil do Vídně, kde ve své

objevitelské práci pokračoval. Někdy v polovině padesátých let konečně přišel na způsob ohýbání masivního dřeva (do té doby ohýbal jen lamely), což otevřelo možnost velkosériové tovární výroby

nábytku, zejména sedacího. V roce 1856 otevřel svoji první továrnu v Koryčanech, další za pět let v Bystřici pod Hostýnem a do roku 1890, kdy se rozjela poslední sedmá továrna v hessenském Frankenbergu, to byl už ohromný koncern s téměř deseti tisíci zaměstnanců. Hned na počátku je nutno upozornit na dvě skutečnosti:

1. Michael Thonet nevynalezl ohýbání dřeva; to bylo známo už několik století předtím. Michael Thonet vynalezl ohýbání dřeva pro účely výroby nábytku a tento svůj vynález rozpracoval v technologii, jejíž životaschopnost prokázal ve svých továrnách.

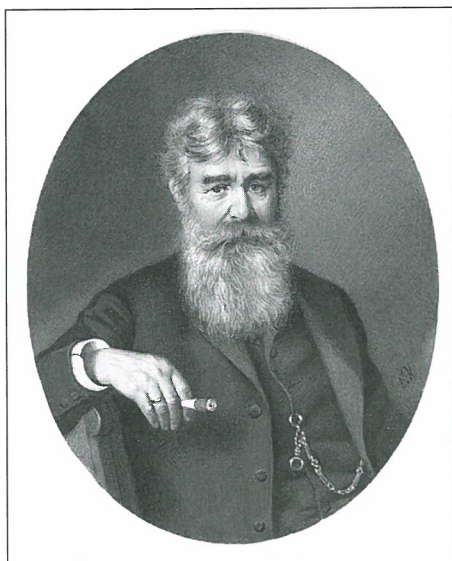
2. Michael Thonet byl vyučeným truhlářem a ani jeho pět synů nemělo žádné vyšší nebo speciální vzdělání technologické nebo výtvarné. Tuto skutečnost je nutno si zapamatovat, aby bylo možno nad prací „teamu Thonet“ dobře žasnout.

Předprůmyslový design

V Boppardu vyráběl Michael Thonet jen jeden typ židle (s područkami křeslo a se zvětšeným sedákem a opěradlem tzv. canapé). Technologicko-montážní princip boppardské židle byl jednoduchý, i když zcela jiný než pozdější Thonetovy průmyslové výrobky: dvě bočnice, vyrobené ohýbáním vrstveného dřeva, byly spojeny čtyřúhelníkovým sedákem a ohýbanými pásy v opěradle.

Po příjezdu do Vídně Thonet svoji boppardskou židli zjednodušil v její spodní části, ale ani tato drobná změna designu neodpovídala tehdejšímu vkusu evropské metropole. Thonet musel zcela zásadně změnit design. V jeho prvních pracích na modernizaci jednoho ze dvou vídeňských liechtensteinských paláců už můžeme zcela zřetelně rozeznat pozdější princip prvních jednatřiceti modelů průmyslové velkovýroby, tedy tzv. Klasické řady I. Liechtensteinská židle se doslova systémově lišila od židle boppardské. Měla zcela odlišný tvar sedáku i opěradla a nebylo na ní nic pravoúhlého. Přesto měla s boppardskou židlí něco společného: Z vývoje Thonetova epochálního vynálezu, zejména z jeho časového průběhu, nijak nevyplyvá, že by ho do jeho pokusů v Boppardu vedla snaha továrně vyrábět levný nábytek pro každého, jak se často můžeme leckde dočíst. Tento poněkud socialistický portrét začínajícího Thoneta se ukáže jako falešný, uvědomíme-li si mj., kdo byli Thonetovi zákazníci během celého prvního čtvrtstoletí jeho činnosti. Byla to šlechta. Není divu; boppardská i liechtensteinská židle byla totiž velice pracná. Vlastní výroba dřív, z nichž se lepily a ohýbaly bočnice, uspořila snad materiál, ale rozhodně ne práci. Finální výrobek tudíž ani nemohl být levný. Vše nasvědčuje tomu, že Thonet chtěl v Boppardu vyrobit jen („jen“?) trvanlivější židli tím, že vyřešil jedno z kritických míst každé židle - spojení předních noh se sedákem. Stalo se tak zcela geniálně jednoduchým způsobem, totiž odstraněním tohoto místa.

Thonet nic na čepích předních noh v sedáku nevylepšoval, ale odstranil je právě svým nápadem ohýbané bočnice, v níž se nacházela i přední a zadní noha „z jednoho kusu“. Jednoduše: čep se vyvíklá, ohýbá nikoliv. Liechtensteinský bezčepový systém předních noh zůstal ještě dlouho v sériové tovární výrobě zachován. Model č. 9 je naposledy k vidění na plakátu-katalogu 1873. Modely č. 6 a 13 se však prostřednictvím prodejních katalogů nabývaly a vyráběly až do konce století a podle ročních výkazů se v omezeném množství několika desítek kusů ročně vyráběly ještě dá-

August Thonet, portrétní miniatura, tempera na slonovině (sbírky OVM Vsetín)

mě i boppardské) nohy jsou zřetelným příkladem vzájemného ovlivnění technologie a designu na Thonetově nábytku.

Design v průmyslové výrobě

Prvních třináct modelů Thonetovy Klasické řady I. vychází z tvarosloví liechtensteinských židlí a pro průmyslovou velkovýrobu byly jen tu více tu méně upraveny. Speciálně pro tovární výrobu byla konstruována teprve geniální „čtrnáctka“. Jejím bezprostředním předchůdcem mezi modely, které se dostaly do sériové výroby, byla židle č.8. Dnes víme, že konečný tvar čtrnáctky byla vlastně osmička, oprostěná od výrobně (tudiž i ekonomicky) náročnějších dílů. Byly vypuštěny hlavice předních noh a tvar sedáku se změnil z tzv. oválu na kruh. K této konečné podobě však nevedla jednoduchá cesta. Dochovalo se několik prototypů. Z prototypů je patrné, že obtížné zbavování se zvyklostí kusové a malosériové výroby se netýkalo jen již výše popsaných nečepovaných noh. Řešila se celková koncepce židle - rozměry jednotlivých dílů, úhel opěradla k sedáku, nebo technologie montáže. Nejen některé z prototypů, ale ještě i sériové kusy z přibližně prvních deseti let tovární výroby nacházíme se zřetelnými změnami. Ani vývoj židle č.14 nebyl ještě ukončen začátkem její sériové výroby v roce 1859. Jak se liší první čtrnáctky ze sériové velkovýroby od čtrnáctek z osmdesátých let a z přelomu devatenáctého a dvacátého století?

Nejzřetelnější změny prodělaly dva díly. Židle z prvních asi tří let výroby nemají ještě dostatečně prostorový ohyb opěradla, přičemž celé opěradlo je o poznání užší. I když řešení opěradla je z hlediska funkce zcela zásadní, centimetrové rozdíly v jeho šířce nebo prostorovosti neznamenají žádný větší zásah do estetiky celé židle. Dnes zcela samozřejmá součást Thonetových židlí - spojovací kruh pod sedákem, který zpevňuje celou židli a nohy obzvlášť - by se na první pohled mohla jevit jako drobnost. Avšak židle bez spojovacího kruhu dnes působí jako něco nehotového. Nejde však jen o samotnou existenci spojovacího kruhu. Hledisko estetiky nastupuje v okamžiku umístění tohoto zpevňovacího prvku. Na starších kusech je kruh poměrně vysoko, tedy blízko sedáku. Bylo to sice hezké, nicméně: čím výše, tím méně byl plněn požadavek pevnosti. Naopak funkčně nejlepší by bylo spojení noh až u pod-

lahy, což známe ze začátku 20.století z Hoffmannova nábytku pro kabaret Fledermaus. Stačí si však představit čtrnáctku se spojovacím kruhem u podlahy a tím je tento druhý extrém vyřízen. Po několika změnách našel spojovací kruh svoje místo 8 centimetrů pod sedákem.

Dokonalost estetických řešení Thonetových židlí dokážeme nejlépe posoudit při srovnání s tímtež modelem, vyráběným však někým jiným nebo později. Od šedesátých let minulého století se začala bývalá Thonetova továrna v Bystřici pod Hostýnem, tehdy samozřejmě už dávno TON n.p., potýkat s nedostatkem bukového dřeva. Podnikoví designeři a technologové byli postaveni před úkol ušetřit tento cenný materiál stůj co stůj. Čtrnáctka se o 3cm snížila, průměry tyčí se zmenšily v řádu milimetrů a boční spojky se zkrátily. Zajímavé: tentýž postup - mimo další úsporná opatření - zvolil šéf koncernu Mundus Leopold Pilzer po fúzi s Thonetem v krizi po první světové válce. Zejména boční spojky, tyto nenápadné zpevňovací prvky mezi spodní částí opěradla a rámem sedáku, výrazným způsobem ovlivnily celkový estetický dojem.

V souboji technologa a hlavně ekonoma na jedné straně s designerem na druhé straně museli v daných podmínkách zvítězit ekonom s technologem, i když za cenu zřetelného narušení základních proporcí židle. Nejen tento výsledek, ale ani jemu předcházející činnosti by u Thonetů nebyly možné; všechny ty činnosti byly totiž soustředěny do mužské části rodiny Michaela Thoneta, tedy v úzké - dnešní terminologií řečeno - mezioborové spolupráci. V tomto týmu vysoko nad ostatní čněl nejkreativnější z nich, August Thonet. Byla to osobnost naprosto komplexní - byl schopen vytvářet někdy i velice progresivní design stejně tak, jako konstrukce jednoúčelových strojů pro jejich nový průmyslový obor, konstrukce, jejichž principy přetrvávají dodnes. Technologie a design žily ve firmě Bratři Thonetové v opravdu vzácné symbióze, jejímž důsledkem byla právě vyrovnanost technologie a designu.

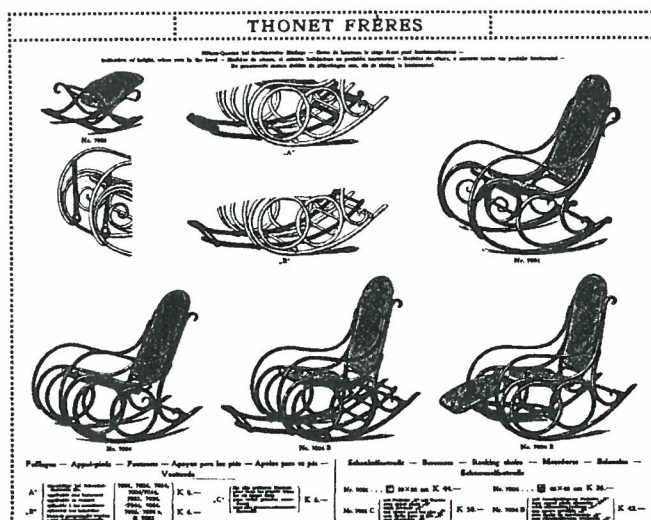
Podobnému rozboru by bylo možno podrobit kterýkoliv model Thonetova nábytku:

Jeden z nejznámějších Thonetových výrobků - stojanový věšák. Od začátku byl určen do velice exponovaných míst veřejných prostor, jakými byly hospody nebo čekárny nejrůznějšího druhu. Předpokládala se enormní zatíženost. Kruh, který zevnitř spojuje šest nebo osm věšákových háků v jejich horní části, je tedy plně funkčním prvkem. U velkých stojanových věšáků s osmi háky bývá ještě jeden menší kroužek, který zpevňuje i spodní část háků. A když už jsme u „souboje“ funkčnosti versus ozdoba: pánské klobouky byly v době vzniku těchto věšáků zcela neodmyslitelnou součástí pánské garderoby, a to po celý rok. Proto bývaly v horní části věšákových háků pověšeny klobouky i v době, kdy se pláště nenosily. Pro takovou frekvenci byl hák zakončen ve své horní části malou volutou, aby se předešlo případnému poškození klobouku. Nebyla to tedy ozdoba, ale znovu zcela funkční prvek.

Druhým podobným místem jsou opěradla lavic. Motiv, použitý z opěradla židle, je sice i v lavicovém opěradle zřetelný, ale sám o sobě by nedokázal zajistit potřebnou pevnost opěradla a bylo tudíž nutno přidat další díly. Při pozorném průzkumu takového opěradla zjistíme, že žádná elipsa, žádný průběžný esovitě ohnutý prut, ba ani žádná voluta nejsou samoúčelné, ale že jejich důmyslným pospojováním mezi sebou i se zadní částí rámu sedáku, vzniklo neobvykle pevné opěradlo. Pokud budeme mít možnost rozšroubovat některý ze spojů, zjistíme, jak se ihned pevnost opěradla narušila. Chybějící spoj však působil i dlouhodobě: Každý ohýbaný díl, který není vrtem spojen s dalším dílem, je náchylný působením vlhkosti (a to i jen obvyklé vlhkosti atmosférické!) se rovnat. V židli, která byla delší dobu pohozena pod vlhkou kůlnou, vznikají takové síly, že některé zkorodované vruty prostě prasknou a deformaci takto uvolněných dílů už nestojí nic v cestě. Ani zkušený restaurátor po skončení oprav nesmontuje takto poškozenou židli bez problémů, ale hlavně: tato židle už nebude mít nikdy svůj původní tvar.

Zřetelným designerským - a samozřejmě i komerčním - úspěchem Thonetova podniku jsou houpací křesla. Právě technologie ohýbaného dřeva je pro ně natolik ideální, že jejich vývoj chápeme dnes jako logické vyvrcholení thonetovského designu a jejich výrobu jako samozřejmost. První Thonetovo houpací křeslo vzniklo v roce 1860 a nese nepřehlédnutelné znaky anglického železného houpacího křesla z roku 1851. Pokud se budeme chtít pustit do spekulací, můžeme předpokládat tento další vývoj prvních několika modelů houpacích křesel v Thonetově firmě:

Nejpozději 10.10.1862 bylo na světě houpací křeslo č.2. Franz tehdy zařizoval v Londýně firemní prodejnu a expozici na světové výstavě. Zachoval se z toho dne dopis, v němž Franz objednává půl tuctu těchto křesel a současně na něm navrhuje některá antropometrická zlepšení zásadního charakteru. Na žádném ze známých plakátů však houpací křeslo č.2 nenajdeme. Na plakátu 1873 je sice mimo „jedničku“ také další křeslo, ale to má už číslo 3. Od klasického čísla 1 se diametrálně liší, v ničem ho nepřipomíná a v ničem nepřipomíná ani ono anglické železné houpací křeslo. Mj. má zcela odlišný tvar bočnic a ani textilní materiál sedáku a opěradla nebyl předtím ani potom na houpacích křeslech použit. Tato textilie s vetkanými ocelovými vlákny proti vytahování („Eisengarn“) byla ve větši

Nabídka houpacích křesel v katalogu Gebrüder Thonet, Wien, leden 1915

míře použita teprve o půl století později na mnohých židlích a křeslech z ohybaných trubek. Z Franzových návrhů na zlepšení je zřejmé, že „dvojka“ byla natolik nepovedená, že změny konstrukce by musely být tak zásadního charakteru, že bylo asi jednodušší ji z výroby stáhnout a nahradit ji něčím úplně jiným, tedy „trojkou“. Protože víme, že všechny extravagance, ať už se dostaly do sériové výroby, nebo zůstaly v pokusné dílně jako prototypy, byly dílem prostředního syna Augusta, můžeme téměř s jistotou dovodit, že ani tomuto tvůrčímu géniu se nevyhnul velký „propadák“. Vzal si z toho však zásadní poučení a další modely houpacích křesel, počínaje čtyřkou se dvěma kruhy v každé bočnici, už byly větší-nou jen klasické konstrukce.

Augustův poslušný návrat ke klasice, několik desítek modelů a desítky tisíc vyrobených kusů houpacích křesel nám dnes dávají značné množství studijního materiálu. Je z něj možno vyčíst několik zajímavostí:

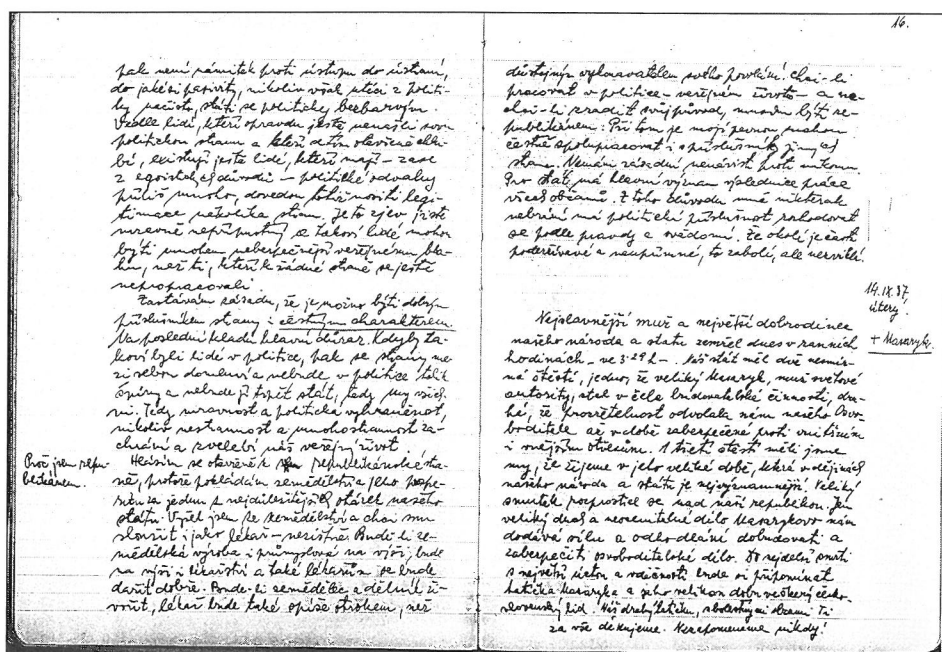
1. Existuje zásadní rozdíl v čistotě designu výrobků firmy Thonet a ostatních výrobců. Druhá největší (a druhá nejkvalitnější) firma, Jacob a Josef Kohnové, měla od ostatních výrobců přibližně tentýž odstup. Nutno si však uvědomit, že patentová ochrana designu nebyla tehdy ještě zcela obvyklá a mnohé firmy kohnovský a zejména thonetovský design dosti drze kopirovaly. Pokud zde tedy bude řeč o jiných firmách, budou to jen ty, které měly vlastní design, protože byly i takové firmy, které vyráběly pouze přejaté modely.

2. Pod pojmem „čistota designu“ rozumíme takový výsledný tvar, který nejde proti přirozenosti ohybací technologie a který není znehodnocen samostatnými, „zdobnými“, většinou soustruženými prvky. Vlastní design produkovaly zejména tři střední firmy: Díelňa na náradie v Turčianském svätém Martine, D. G. Fischel v Mimoni a Továrna na nábytek a dýhy v Užhorodě. Jejich houpací křesla (ale i další druhy nábytku) jsou přeplněna soustruženými tyčkami a protisměrnými ohyby ve výplních bočnic, které působí jakoby „proti srsti“.

3. Výplně bočnic jsou základními nositeli kvality výtvarného řešení celého houpacího křesla. Z hlediska pevnosti platí pro ně totéž, co pro opěradla lavic: Pospojování jednotlivých ohnutých prvků navzájem ve správných místech zajišťuje trvanlivost celé bočnice a tudíž i celého křesla. Primární úkol pro výplně bočnic je zajištění patřičné tuhosti celého houpacího křesla ve vertikále. Ohýbané dřevo by nedokázalo to, co koncem dvacátých let dvacátého století dokázala Mannesmannova bezešvá trubka, z níž Mart Stamm a Marcel Breuer vyrobili první „beznohou“ pérující židli („der beinlose Freischwinger“).

4. Příčné spojení mezi bočnicemi zajišťuje několik dílů. V první řadě je to sedák a opěradlo. Jsou to vždy masivní kusy, na nichž se materiálem nemohlo šetřit. Rámy sedáku i opěradla musely být dostatečně vysoké nejen kvůli pevnosti, ale také proto, aby se tam bez ztráty pevnosti vešly 4 (do sedáku) a 6 (do opěradla) děr pro vruty o průměru 8 mm. Tato konstrukce houpacího křesla je prakticky totožná s konstrukcí boppardské židle. Horizontální spojení zajišťují dále dvě tyčky mezi nejspodnějšími částmi bočnic. Tyto spojovací tyčky sloužily později také jako opěrný prvek pro vysunovací podnožku. Pod sedákem je další spojovací díl, který navíc zajišťuje pevnost a tuhost sedáku.

Výsledný tvar houpacího křesla je tak zcela podřízen funkcí a technologii.

„Valach každým svým dechem, každým slůvkem byl můj manžel, nadšený potomek valašského fojtství z Podlesí, dříve Křivého.“

Ludmila Bártková

Kronika vsetinského občana MUDr. Adolfa Bártka

Hana Jabůrková

V roce 1992 převzalo Okresní vlastivědné muzeum Vsetín do svých sbírek bohatou pozůstatost hmotných památek národopisného charakteru od paní Ludmily Bártkové, roz. Novotné - vsetinské rodačky, která celý svůj život zasvětila veřejné práci. Ať už šlo o aktivní působení v Sokole, ve Svazu bojovníků za svobodu či vlastivědnou sběratelskou činnost a neúnavnou propagaci Valašska i za hranicemi regionu, ve svém posledním kroměřížském bydlíšti.

Spolu s téměř 580 položkami valašských památek lidových a uměleckohistorických byla do muzea předána i osobní kronika MUDr. Adolfa Bártka - manžela sběratelky, narozeného 30. 3. 1902 a umučeného za odbojovou činnost v době fašistické okupace v Kounicových kolejích v Brně 3. 2. 1945.

Dochovaný zápisník obsahuje na dvou stech stranách textu záznamy z období let 1937 až 1940. Je zajímavým dokladem myšlení a citění inteligentního a vnímavého člověka a zároveň charakterního a společensky angažovaného občana jednoho malého města předválečné ČSR. Pisatel se zde kriticky zamýšlí nad lidskými vlastnostmi a jednáním společnosti, v níž žije a pracuje, ale i nad svým vlastním posláním v životě a jeho hodnotami. Ve shrnujícím doslovu autor vysvětluje pohnutky vzniku své soukromé kroniky tehdejších veřejných událostí:

„V životě každého člověka odehrává se mnoho zajímavých událostí. Tyto často zůstávají nepovšimnuty... Marně pak ve vzpomínkách vybavujeme si věrný obraz z minulosti, chtějíc srovnat svůj dřívější názor s názorem přítom-

ným. Proto také rozhodují se soustavněji zaznamenávat své zážitky i významnější události současného veřejného života.

Až do okleštění republiky nevěnoval jsem valnou pozornost zahraničním událostem. Spíše jsem se snažil zachytit sociální a politický kvas domácí. Samozřejmě věnoval jsem v záznamech pro svou soukromou potřebu též místo životu a tužbám vlastním...

Psal jsem vlastně diskrétně, zvláště v poslední době. Záznamy zachycují spíše životní projevy a náladu běžného života, nikoliv z hlediska vysoce a přísně historického, přesto ale objektivně.“

I když kronika je svým způsobem intimní výpovědí pisatele a prozrazuje v ní nemálo ze svého života profesního, společenského, ale i manželského a rodičovského, přesto autor počítá s případným budoucím zveřejněním svých zápisů. Z téhož důvodu na závěr poctivě vysvětluje:

„... že při rychlém zaznamenávání nedbal jsem pravopisné či stylistické úpravy. Pro mne záznamy stačí, v případě použití pro veřejnost budou jednak použity jen výpisky.“

Využijme tedy nabízené příležitosti a přenesme se prostřednictvím „výpisků“ do doby bohaté na zásadní politické proměny v Československé republice i mezinárodního života, do doby, která viditelně formovala lidské charaktery, ovlivňovala jejich činy, a nakonec i jejich osudy.

Už v prvních kronikařských zápisech, a to při hodnocení svého lékařského povolání, prozra-

zuje autor svůj morální postoj ve vztahu ke společenským povinnostem:

„Dosáhnouti lékařského povolání je velmi obtížný životní úkol a lékařství patří mezi nejnamáhavější a nejzodpovědnější povolání vůbec. Od lékaře jsou vyžadovány nejušlechtilější vlastnosti, ne vždy jsou mu však stejně opláceny. Přesto lékařství už bych nerad změnil za jiné, pohodlnější povolání pro jeho vysokou lidskou hodnotu. Každé povolání má svoje výhody i těžkosti, v jejich správném hodnocení tkví životní úspěch.“

Mimo své povolání má každý člověk ještě povinnosti k společnosti, v níž žije. Mezi prací soukromou a veřejnou musí být přiměřený soulad. Kdo spravuje špatně soukromé záležitosti, nemůže být dobrým organizátorem života veřejného. Dokonalý občan nemůže mít jinou morálku pro soukromý život a jinou pro život veřejný.“

Z pozice uvědomělého komunálního politika hodnotí MUDr. A. Bártek ve svých záznamech také prospěšnost politického myšlení v každodenním životě. S tímto přesvědčením však jdou ruku v ruce i úvahy o vyčerpávajícím členství v nejrůznějších spolcích, kritizující nedokonalou organizaci veřejné činnosti, často bezohledně využívající schopných a pracovních jedinců:

„V politice zastávám zásadu, že se nemá ani lhát, ani štvát... Řídím se zásadou, že pravda je

víc než politické přesvědčení. Účast na politice pokládám za svou povinnost jako občan státu, nesleduji však žádné cíle osobní... Schopný a poctivý poslanec patří mezi nejdůležitější činitele ve státě. Jaká je politická uvědomělost voličstva, taková jsou poslanci a takové jsou zákony. Z toho jasně vyplývá nutnost dobré politiky, z toho také vyplývají povinnosti a úkoly stran ve státě.“

Shodou okolností stal jsem se majitelem mnoha funkcí. Ve zdejší sokolské jednotě jsem I. místostarostou a zdravotníkem, v župě župním zdravotníkem, předsedou místní organizace Republikánské strany, členem okresního zastupitelstva, předsedou okres. zdravot. komise, členem výboru čsl. červ. kříže, odbočky zálož. důstojníků, Masarykovy ligy proti tuberkulóze, sociál.-politickým referentem okr. jednoty republikánského dorostu, členem Masarykovy letecké ligy, členem výboru Jednoty nezávislých legionářů, členem Štefánikovy společnosti, členem výboru valašské župy lékařské, členem výboru spolku zubních lékařů v zemi Moravsko-slezské, členem Ústř. jednoty čsl. lékařů a spolku pokladenských lékařů. Kolik to času a peněz. To nejsou jen příspěvky, ale nesčetná další vydání. Nejhuře je to však s tím časem... Podáš ve veřejném životě jeden prst a brzy ti pochybí všech deseti. Lítáš z jedné schůze do druhé, někdy se střetne podniků několik a na všechny nemůžeš, ačkoliv je to tvou po-

vinností. Jsi-li svědomitý, máš s tím mnoho starostí a často i těžké noci – bez spánku... S tím schůzováním a spolkařením je kříž. Nabývám přesvědčení, že je to mrhání lidskou energií.“

Jako červená nit se táhne celým zápisníkem neustálý vnitřní boj mezi veřejnou a politickou prací a soukromým životem i touha po vyšším přidělu volného času pro milovanou rodinu:

„Dobře jsem již poznal, jak nevděčná je práce pro veřejnost a jak nerozumné je přílišnými obětmi pro veřejnost olupovat se o rodinné štěstí, které nemůže nahradit žádná veřejná sláva. Vždyť spořádaná a šťastná rodina je základem lidské společnosti, státu. Z tohoto hlediska nutno řešit práci pro veřejnost. Věřím, že je to možné...“

14. květen – svátek matek. Ideální pojem tohoto dne je velmi krásný. Matka se svým posláním je osobností velmi významnou, ale ve slově matka je ukryto i mnoho bolestného a starostlivého. Je to krásná báseň psaná v očištění.

Rodinný život je základem štěstí. Pojem štěstí je však odchýlný od pojmu pohodlí, plné spokojenosti a bezstarostnosti. Nechci však generalizovat podle poměrů v naší rodině. Příliš mnoho práce zastírá pocit štěstí. Často si uvědomuji, že příliš jsem vyčerpáván svým povoláním i s tím souvisejícím životem veřejným, takže ani mně nezbývá času a energie k zkrášení a vyžití rodinných radostí. Samý

Pouliční ruch na vsetinském na Dolním náměstí v době německé okupace v roce 1940. „V souvislosti s výstavbou Zbrojovky je na Vsetíně mnoho autobusů pro dopravu do Jasenic. Bývá jich plné náměstí. Usazuje se zde mnoho Němců.“

Foto dr. A. Bártek

MUDr. Adolf Bártek - autor kroniky Foto OVM Vsetín

shon, nedostatek času a jiné okolnosti související s povoláním a zajišťováním budoucnosti, znemožňující mně zintenzivnění poměru k manželce a k dětem, ač mne to k nim velmi táhne. Cítím se často jako zajatec na druhém břehu. Pramen čisté vody je na dosah ruky, ale nemohu k němu, poněvadž musím nejprve to, pak ono a ještě něco a pak již není ani síly, aby se člověk napil. Už mne to někdy bolí, že se až zlobím na onen pramen, ke kterému nemohu a který pak v bezradnosti sám sobě zkalím. Hledám východisko a rád bych je našel.“

Největší význam historických zápisů v soukromé kronice doby těsně před německou okupací Československa a prvních let protektorátu je zřejmě v zaznamenávání momentální nálady pracujícího člověka střední vrstvy a postupná proměna jeho osobního hodnocení politického vývoje u nás i ve světě.

Ještě v roce 1937 a 1938 se plný vlasteneckého nadšení a obětavosti věnuje práci v ochotnickém divadle, kde režisuje a píše podle vlastního scénáře „*hru pro veřejné zájmy dneška*“ s myšlenkou obrany státu a pěstování čsl. vzájemnosti, pořádá veřejné osvětové přednášky, věnuje se novinářině, dorostenky a sestry v Sokole školi v samaritánském kurzu pro „*zdravotnické potřeby dnešní vážné doby*“, podává návrhy na zdokonalení systému sociálního pojištění, působí v obecní samosprávě, kandiduje ve volbách za agrárníky a musí čelit kritice veřejného mínění, které „*je velmi nepříznivé agrární politice, protože vlivem socialistické a hlavně komunistické výchovy je názor na agrárníky nepříznivě zkreslen*.“ V soukromém životě plánuje stavbu rodinného domu se zubní ambulancí a další přírůstek do rodiny.

Po 15. březnu 1939 píše „*bolavým*“ perem o smutných náladách nad ztrátou samostatnosti a nad nelibostným osudem. Současnou situaci pokládá za dobu národní zkoušky a očisty. Přesto však má ještě po určitou dobu, zřejmě v duchu své dosavadní politické orientace a všudypřítomné mediální německé propagandy, jakousi důvěru v německou „ochranu“. „*Z Rakousko-Uherska jsme se prokousali jen pro veliký národní útlak. Nebude-li toho, spoletčná cesta je přijatelná. Jinak zoufalý boj k vítězství či k smrti.*“

Vývoj dalších událostí roku – nástup listkového hospodářství, zákaz jízdy motorovými

vozidly bez zvláštního povolení, zákaz veřejných projevů a podniků, nedostatek zboží, diskriminace vsetínských Židů a zabírání jejich obchodů Němci, čistky mezi občany, zatýkání, ohrožení svobody národa – to vše postupně vedlo ke zklamání nad důvěrou ve spravedlnost a ke konečnému prohlédnutí:

„*Události a zkušenosti otvírají oči i ukazují nové cesty. Byli jsme oklamáni, víra ve spravedlnost byla hrubě pošlapána. Ztrácíme úplně důvěru v to, co přes veškerou nejistotu snažili jsme se zpočátku při své bezmocnosti přijati. Kultura pravdy je něco jiného než kultura barbarská. Už nejsme na rozpacích, ať se děje cokoliv. Ukázalo se nepřijatelným to, co ve své důvěřivosti jsme pokládali za přijatelné. Procházíme dobou očistnou, ale krutou. Věříme pevně v budoucnost, která se již rýsuje na obzoru. Cesta do nebe je trnitá a neschůdná. Po té nyní kráčíme a nenecháme se již mýlit.*“

Všeobecně trýznivá atmosféra se v zápisech prolíná s radostí nad novým domovem:

„*V rodině máme pohodu, dobře se snášíme, děti jsou zdravé a čiperné. Ve vlastním domě bydlí se nám dobře. Už zapomínáme na dva roky starosti se stavbou. Teď už nám zbývají jen dluhy, s těmi však již si za příznivých okolností poradíme. Jen aby osud nám vše nerozerval a nezničil. Teď, když se konečně dostáváme k životu „pohodlnějšímu“, zle ohrožují světové mraky. Veřejný život je méně čilý, i já se zdržuji nejvíce doma a nikam nechodím, žádné kamarádství nepěstuji.*“

Je obdivuhodné, že v napjaté atmosféře opatrnosti, podezřívavosti, rozšířeného špiclování, udavačství a zatýkání „pro nic“, A. Bártek otevřeně ve své kronice hodnotí veřejný život a odvážně kritizuje Němce a jejich přísluhovače, přímo pak i A. Hitlera!

„*Včerejšek byl pěkný, jakoby se usmál na 28. říjen. K pomníku Masarykovu přicházely proudy lidí, zbožně se tam zastavovali s obnaženou hlavou, ba staly se případy pokleknutí před pomníkem. Hodně lidí chodilo svátečně oblečených, přes noc objevily se na okolních kopcích prapory, večer též pokusy o vaty, které hasičské hlídky musely hned jít uhasit. Stejně prapory byly odstraněny... Hodně jsme se scházeli a debatovali. Měsíček krásně svítil. Byl to den, kdy pocítili jsme porobu... Zdá se, že v lidu trpělivost dozrává. Těžce přemáhána naše povaha hledá příležitost. Všude německé nápisy jsou uváděny na prvním místě... Nálada lidu však je dobrá, věří se v budoucnost. Fronty u obchodů, začínající nedostatek a celková tíseň dávají tušití vzrůstající se odpor. Odvahy roste, lidi se probírají ze zakřiknutí. Kdož ví, co brzy se stane.*“

„*Za poznamenání stojí neblahá činnost vlajkařů a fašistů. Konečně je to jedna pakáž. Je to ironie, ohánějí se láskou k vlasti, ale spolčují se s našimi uchvatiteli, donášejí, provokují a zrazují... Rozhodně z toho mají veliký zisk. K jaké zručnosti vede mravní a mamonářská zvrhlost... Budou tvořit špinavou skvrnu v historii našeho utrpení.*“

„*V sobotu večer (24. 2. 1940) mluvil v Mnichově Hitler. Kdo poslouchal, tvrdí, že tentokrát v prudkosti hlasu a rozčilování vynikal nad řeči dřívějšími... Řvaní, hysterické záchvaty řečnického běsnění, sebepřeceňová-*

ní, ztráta schopnosti sebekritiky, šíleně aplaudující posluchači, toť není jistě znak normální politiky, normálního lidského snažení. A v tom jasně cítíme začátek konce, i když ještě přijdou zlé dnové.“

Ve výroční den německé okupace Československa už zcela otevřeně píše:

„*Už máme za sebou celý dlouhý rok života pod německou „ochranou“, už víme, co s námi zamýšlí. V opuštěnosti a hrozném národním neštěstí snažili jsme se před rokem najít v nové situaci své místo ve sféře německé říše. Zbývala nám již jen víra v příznivý vývoj kruté přítomnosti. Nikdo nám nemůže mít za zlé, že jsme před rokem nevěděli kudy kam. Za rok jsme přišli k značným zkušenostem a poznatkům. Poznali jsme své „ochránce“, poznali jsme se i navzájem.*

Z toho jasně vysvítá ovzduší dneška, kdy oficielně ukazuje se nám vlídná tvář, ale ve skutečnosti musíme přijímat facky, kopance a jiné projevy perfidní pakultury. Ejhle, den, kdy jsme byli oloupeni o národní a státní svobodu, o možnost svobodného lidského života, jsme přinuceni oslavovat jako den své spásy. Jsme nuceni líbat a oslavovat karabáč, kterým jsme soustavně a rafinovaně mláceni. Je možná hroznější potupa pro kulturní národ?“

S nástupem teplých a slunečných jarních dní 1940 však přece jen v zápisech občas probleská víra v lepší časy. Citlivé srdce a bystrý rozum dokáže hledat v marasmu doby záchytné body naděje:

„*...krutý život nás učí lepšímu životu. Naše generace prochází výhní, která očisťuje a vštěpuje ta nejlepší předsevzetí do budoucna. Lidská nátura je sice již taková, že při dobrém bydlu záhy zapomíná na dobré úmysly z doby úzkosti, přesto je však pravděpodobné, že bude mezi námi dost rozumných, kteří při normalizovaném a právně pevném životě doveudou zabránit na dlouho aspoň těm větším zlům, které nás v minulosti rozleptávaly a otravovaly nám soukromý i veřejný život. Rád bych se dočkal a zúčastnil budování takového, tj. lepšího života ve svobodné vlasti!“*

Poslední zápis v kronice je z 23. 7. 1940, a jak sám autor poznamenává, je psán již v opatrnosti a bez vylévání „cítů“, protože „*za maličkosti jsou tresty smrti a žádné cavyky. A ještě to hnusně udavačství našich lidí. To bude jednou černá kapitola, ale věčná při očistě. V lidech to vře.*“ V posledních slovech se, bohužel, nachází už i předtucha tragického osobního konce pisatele:

„*I když ještě vlastní život – díky rezervám, setrvačnosti a obezřetnosti – obstojně si doveďme zařídit, přece je k zalknutí. Přesto víra nejširší veřejnosti trvá dále a věříme, že bude zase lépe a že spravedlnost zvítězí nad krutou lží. Nic jiného si vrocnejší nepřejeme. Museli jsme se vzdát všeho, co nám bylo v republice drahé a mnozí z našich po tom plivají. Hanba jim. Rozbíjejí nám Masarykovy sochy, i na vsetínský pomník dochází. Je bolno u srdce, ale pomsta přijde, i když jako jednotlivci mnozí z nás zahynou. Dej, Bože, dožítí!!!“*

Kronika přetrvávala dodnes. Její autor, vsetínský občan MUDr. Adolf Bártek, se vytouženě svobody už nedočkal. Dne 3. února 1945 mu jeho vězňatelé vzali život i naději.

Ohlédnutí za výstavou

Josef Ruszelák
obrazy, kresby, pyromachie

Zámecká galerie Vsetín,
25. listopadu 2001 – 27. ledna 2002

Tomáš Mikulaščík

„Umělec se rodí, sám se umělcem neudělal, on ke svému poslání jen něco přidal: řadu probdělých nocí, něco zimy, něco hladu, něco slz, což je víno tlačené lisem samoty. Nemusí mu nikdo závidět, neboť nese svůj kříž, a nemusí ho nikdo litovat, neboť je šťasten.“

Jakub Deml

Výstavu, která dala Zámecké galerii nový rozměr svou střídmostí a kázní, omezil její autor Josef Ruszelák na dva námětové okruhy své bohatě rozvětvené tvorby a nápaditou instalací podtrhl jejich význam pro sebe i pro každého, kdo spolu s ním chtěl hledat i nacházet. Předložil zde komorní výběr několika desítek prací převážně z poslední doby.

Ve vstupní místnosti mozaikovou instalací nezarámovaných kreseb na šikmo postavených sklech vytvořil překvapivý prostor a dal nahlédnout do jeho hloubek i do hloubi vlastní inspirace. Každý, kdo do galerie vešel, mohl putovat krajinou, mýjet stromy a vstoupit do ztichlého lesa. Přitom skleněné plochy, pokryté zdánlivě chaoticky, mohly současně vytvářet dojem návštěvy v ateliéru, kde se také často nahodile překrývají poslední díla, na nichž umělec ještě pracuje, o nichž stále přemítá a pochybuje, vede dialog se sebou samotným a diskutuje o nich s přáteli i hosty.

Poté jsme mohli vstoupit do království ohně, v němž bylo sice náhodně, avšak velmi případ-

ně instalováno také umělecké sklo, které prošlo jeho zničující očistou. A my mohli spolu s umělcem vnímat oheň mimo dobro a zlo, nejprve jen jako estetickou kategorii, která další otázky teprve přinese. Cyklus „Pyromachie“, kterému dal název básník Evžen Turnovský, se vyčleňuje technikou i tvůrčím přístupem. Pyromachie je záznam akce, fotografie neveřejného happeningu. Ten je však s obvyklou autorovou pečlivostí připraven a promyšlen, takže nahodilost plamene vnáší do obrazového prostoru napětí a předem nevypočitatelnou estetickou kvalitu. Neurčitý tvar, sytá, střídmá barevnost a fakt, že se jedná o fotografii skutečného ohně, navozuje často atmosféru důvěrnosti a tepla – jakoby pohledu do nitra hořících kamen.

Hlavní část výstavy však tvořily stromy, les a dojem z nich, obklopeny samy sebou a komentovány básnickým slovem, které mohlo být inspirací, které však bylo často nalezeno až dodatečně jako překvapivé souznění mezi poetickou malbou a malebným výrazem. Ostatně sám tvůrce chtěl, aby instalace připomínala knihu – nevydanou knihu o lese.

V Ruszelákově tvorbě se setkáváme s reálnými motivy, transponovanými do poetického světa malby i imaginace. Většinou se ocitáme mezi stromy, v lese, v krajině ztichlé a zamýšlené, převážně bez lidí a ukázněně barevné. Je v ní skryta bolest i radost, těžkosti lidského údělu i úcta k přírodě, k dimenzi, jež člověka přesahuje. Ruszelákově dílo tady můžeme označit za malířské vyjádření filosofického panteismu.

Jsou tu ovšem také „stromáci“ a „vrbice“, do nichž malíř vložil lidské pocity i vlastnosti – často jsou osamělí, zdají se být někdy agresivní, jindy naplnění úzkostmi a obavami, či naopak radostí ze života i vztahů. Někdy mohou vyjadřovat ironii a sarkasmus, jindy téměř ztrácejí tvar, odcházejí a zanikají. Jsou theatrem mundi – divadlem světa. Nalezneme tu jemné barevné struktury vytvořené pastelem i dynamiku černých čar na bílém pozadí, které jakoby byly silnější než autor.

Josef Ruszelák se narodil 16. června 1938 v Nětčicích u Kroměříže. Výtvarné vzdělání získal na uměleckoprůmyslové škole v Uherském Hradišti, kterou absolvoval v roce 1957. Rád vzpomíná na své učitele a z nich zejména na

Vladimíra Hrocha, který mu byl otcovským přítelem. Po ukončení školy se stal grafikem ve zlínském divadle a po pětadvaceti letech dával podobu divadelním plakátům i programům, a s chutí i tvůrčím zanícením vytvářel také plakáty pro hudební produkce. Užitému umění věnoval, zdá se, většinu své tvůrčí dráhy a na jeho rozhraní vytvořil celou řadu uměleckých děl – grafických úprav knih, ilustrací i výtvarných komentářů. O to překvapivější je širší záběr, tematická pestrost s nesamozřejmým, ale stále přítomným důrazem na řemeslnou preciznost a bezchybnost.

Josef Ruszelák je bytostně ponořen do současnosti, soustředěný na zpracovávání námětu, na téma, které svým dílem dopodrobna rozebírá tak, až při svém hledání nalezne další nový námět. Tedy nejen hledá, ale také nachází a umožňuje i těm, kteří jsou schopni do jeho díla vstoupit, hledat s ním a objevovat sami. Jeho tvorba nepostupuje přímočaře, vytváří spíše kruhy jako okvětní lístky kolem pevného středu umělcovy inspirace přírodou. Nejde o tápání a přeskakování od námětu k námětu, ale o podivuhodnou tvůrčí kontinuitu, jejíž pestrobarevnost a širší je provázána mnohými, často netušenými spojeními. Celá jeho tvorba pak vychází z přírody, je inspirována lesem, stromy i krajinou a v oblouku se dostává i k dynamice ohně, přírodního živlu živého přírodou.

Motiv stromu se přesto pořád vrací. I Ruszelákově dílo je takovým stromem, řekněme raději konkrétněji – košatou jabloní, která nese bohaté ovoce. Pevně koření ve své zemi, odkud čerpá sílu a inspiraci, tu předává širokým kmenem poctivého řemesla, tvůrčího soustředění a pracovitě vytrvalosti do rozmanitých, různě dlouhých a různě plodících větví. Plody jsou si někdy dost podobné a jindy výrazně rozdílné, pocházejí však z jednoho stromu, z jednoho inspiračního tvůrčího zdroje, nevyčerpatelného už svou podstatou.

Ruszelákově malování s poctivým přístupem k motivu i k obrazové ploše je dobrým příslibem do budoucnosti, i když víme, že ani ono, jako každé opravdově prožívané umění, není prosto úzkostí a pochyb. Skutečné tvůrčí hledání je však odměňováno i nalézáním a my jsme měli prostřednictvím jeho autorské výstavy skvělou příležitost se s výsledky umělcovy cesty setkat a důvěrněji seznámit.

Josef Ruszelák při vernisáži

Foto M. Langer

Od všického močálu ...

Několik poznámek k výskytu žebatky bahenní (*Hottonia palustris*) v okolí Hustopečí nad Bečvou

Vítězslav Přikryl

Žebatka bahenní (*Hottonia palustris*) je vytrvalá, půvabná, ale zároveň tajuplná rostlina, která je dokonale přizpůsobená vodnímu bahnitému prostředí. Domnívám se, že její biologie není dosud uspokojivě prozkoumána tak, aby bylo možno vše o jejím životě jednoznačně zodpovědět.

Patří do čeledi prvosenkovitých - *Primulaceae*. Vyskytuje se v mělkých, bahnitých, prosluňených tůňích, slepých zabahnělých říčních ramenech, někdy i v zátočinách řek s pomalu tekoucí vodou.

Ze zakotveného rozvětveného oddenku v bahně močálu jí vyrůstají pod vodou 30 – 60 cm dlouhé lodyhy, se zpeřeně dělenými tenkými listy, které jsou sestaveny do nepravých přeslenů. Nad vodní hladinu do výšky 40 – 50 cm vyrůstá přímý dutý stvol, nesoucí na tenkých mírně převislých stopečkách 2 – 6 bílých, někdy i narůžovělých květů, sestavených do zdánlivých přeslenů, celkově vytvářejících hroznovitě květenství. Jednotlivé květy jsou oboupohlavé, mající pětidílný kalich, pěticipou korunu, pět tyčinek, svrchní semeník s rovnou čnělkou. V ústí květu je nápadně žlutá malá skvrna. Kvetे od poloviny května do června.

Po opylení hmyzem korunní lístky opadnou, stvol se ponoří pod hladinu. Tam se z opylených květů vyvinou tobolky, v nich dozrávají droboučká kulovitá nebo elipsovitá, světle i černohnědě zbarvená semínka. Po jejich dozrání tobolky pukají pěti chloupky, semínka padají do vody. Jsou pak vodou, ale možná i některými vodními ptáky rozšiřována na jiná stanoviště.

Rozmnožuje se i vegetativně. Na lodyhách pod vodou se tvoří pupeny, které na konci vegetační doby, obvykle koncem léta, nebo začátkem podzimu, odpadnou od mateřské rostli-

ny do bahna, tam přezimují. Příštího roku zakládají novou rostlinu.

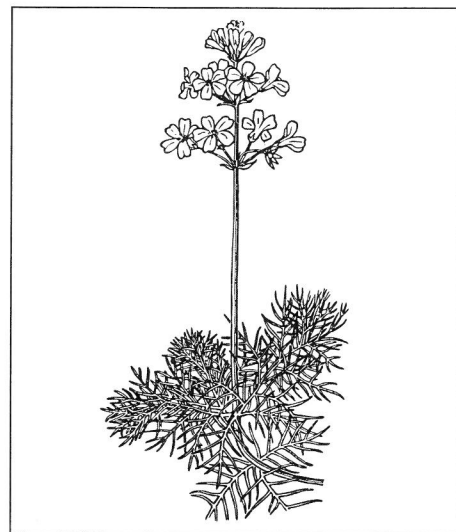
Při poklesu vodní hladiny žebatka vytváří formu *terrestris*, na první pohled připomínající mech. Proto se v zápoji jiných rostlin snadno přehlédne. Při stoupnutí vodní hladiny přechází forma *terrestris* do normální polohy. Potom ji opět můžeme spatřit nad vodní hladinou. Tam, kde kolísá vodní hladina, nevyrůstá se jí tobolky – bývá sterilní. U žebatky byla poprvé Sprengel (1766 – 1833) pozorována tzv. různocnělost – tj. heterostylické květy. Význam heterostylie objasnil Darwin (1809 – 1882).

Menší lokality žebatky bahenní v okolí Hustopečí nad Bečvou se nacházejí asi 6 – 7 km směrem k Valašskému Meziříčí, v odvodňovacích příkopech a menších bahnitých kalužích malého listnatého lesíku Obora. Nacházejí se na katastrech obcí Choryně a Lešné. Její stavy velmi kolísají. Některá léta beze stopy zmizí, aby se za dva, tři roky znovu objevila, někdy i v malém počtu, na jiných lokalitách. V některých letech rozkvetě jen několik exemplářů. Jindy obsadí kdejakou bahnitou mokřinu, nebo hladiny odvodňovacích kanálů ve velkém počtu. Podotýkám, že výška vodní hladiny na této lokalitě je stabilní, tj. nevysychá, neklesá ani nestoupá.

27. května 1999, při výjezdu ze železniční stanice Milotice nad Bečvou směrem do Hustopečí nad Bečvou zahlédl jsem z okna vlaku na hladině pomalu mizejícího jezera, pod náspem železniční tratě, nápadně velkou souvislou bílou plochu (asi 0,5 ha). Při zpáteční cestě jsem v Miloticích nad Bečvou vystoupil, po příchodu k bažině (asi 200 m od žel. zastávky) k svému velkému údivu spatřil jsem hladinu bažinatého jezera pokrytou souvislým kobercem rozkvetlé žebatky bahenní. Pohled na takový a nikdy před tím nevidaný masový výskyt žebatky byl pro mne neopakovatelným zážitkem. Jakoby někdo mávl kouzelným proutkem a náraz se objevila taková krása.

Příštího dne vytyčil jsem plochu jednoho metru čtverečního, spočítal počet jedinců, přibližně změřil rozměry bažiny a výsledek: kvetlo tam 30 – 35 tisíc jedinců žebatky bahenní. Bažina je bývalé jezero, které asi před 150 lety vymlela řeka Bečva při jedné z ničivých povodní. Bývalý profesor valašského meziříčského gymnázia Jiří Janda (1865 – 1938) tam v letech 1895 – 8 chodil pravidelně pozorovat zimní ptáčí hosty z dalekého severu. Později přešel do Prahy, založil tamní ZOO v Tróji.

Není pamětníka, že by se tam žebatka alespoň v malém množství některý rok objevila. Na tuto loka-

litu jezdívám téměř již 40 (čtyřicet) let naslouchat zpěvu a zjišťovat hnízdění hýla rudého (*Carpodacus erythrinus*). Zároveň jsem sledoval a později publikoval výskyt vodních rostlin v tomto regionu. Proto naprosto vylučuji možnost, aby žebatka i v malém počtu na této lokalitě unikla mé pozornosti.

V letech 2000 a 2001 opět bohatě kvetla, nebyl pozorován žádný úbytek. Objeví se tam v dalších letech?

Nález jsem oznámil muzeu ve Valašském Meziříčí a oddělení ochrany přírody v Přerově, kam lokalita katastrálně patří. Také botanickému oddělení České akademie věd v Průhoncích u Prahy. Tam jsem poslal zároveň podrobnou zprávu.

Musíme být vždy připraveni na to, že nám rostliny občas „něco mimořádného vyvedou“. V našem okolí to byla žebatka bahenní!

Paní učitelka Ondrová z Dolního Němčí mi sdělila, že na konci června 1988 s žáky vytrhávali plevel mezi obrubníky pod okny sborovny tamní školy ... Žáky byl nalezen jeden exemplář tořiče včelonosného (*Ophrys apifera*), v naší republice již nezvěstného. Rostlina kvetla a vytvořila dva semeníky. Všichni netrpělivě čekali na konec června příštího školního roku. Objevíly se tam již dvě rostliny. Tím to skončilo! Další roky nic. Lokalitu přestali sledovat, vysekávali, dokonce použili několikrát i travex (!) ... Až 29. června 1991 se objevilo na školním dvoře šestnáct jedinců! Paní učitelka Ondrová je učitelkou tamní školy, intenzivně se zabývá ochranou přírody v tamním regionu, je výbornou botaničkou. K aktivní ochraně přírody vede i své žáky. Nález publikovala ve Zpravodaji obce Dolní Němčí, číslo 2, ročník IX.

A co říci závěrem? Žebatka bahenní z mnoha lokalit naší republiky nenávratně zmizela, nebo se pomalu, ale jistě vytrácela. Proto je třeba stávající místa jejího výskytu, tj. stojaté, bahnité vody chránit, neznečišťovat, nezavážet různým odpadem, jak se dosud v okolí Hustopečí nad Bečvou děje.

Zmizí-li tato krásná rostlinka z našeho okolí, z povodí Bečvy, pak ochudíme nejen sebe, ale také naši krajinu. Proto apeluji především na všechny učitele biologie, všechny milovníky a ochránce přírody, aby se podařilo dát co nejvíce ve známost skutečnost, že tato krásná, zajímavá rostlina, která je zároveň zákonem chráněná, v našem kraji žije a zasluhuje naši plnou ochranu.

Foto autor článku

Zajímavé sedimentární struktury v pískovcích Valovy skály u Vsetína

Ivan Jabůrek

Reliéf Vsetínska je tvořený třetihorními magurskými flyšovými pískovci a jílovci. Zdejší krajina je velmi členitá. Střídají se v ní vysoké horské hřbety s hlubokými rozevřenými údolím a sníženinami. Ploché hřbety a rozsahy přecházejí do příkrých svahů, jež se hustě rozčleňují v hluboké strže, které často postihují hluboké sesuvy. Tvarovou pestrost doplňuje řada menších či rozsáhlejších pískovcových skalních útvarů, které doplňují malebnost valašské hornaté krajiny.

Valova skála se nachází asi 3 km severovýchodně od Vsetína v údolí Velký Skalník při západním svahu kopce Snož (669m), který je součástí Vsetínských vrchů. Samotný skalní útvar se vypíná nad okolní krajinu v nadmořské výšce 550 m a dosahuje celkové výšky až 38 m. Je to jeden z morfologicky nejvýznamnějších a také nejznámějších geologických výchozů na Vsetínsku.

Valova skála je tvořena horninami lukovských vrstev soláňského souvrství, které jsou součástí račanské jednotky magurského flyše.

Nejvyšší skalní stěna je vysoká 26 m a tvoří jihozápadní ukončení útvaru. Délka výchozu je přibližně 50 m. Celý skalní útvar sestává z několika mohutných lavic, středně až hrubě zrnitých pískovců. Pískovce jsou křemité až drobové, většinou s klastickou příměsí. Jak u paty výchozu, tak i ve svrchní části výchozu jsou velmi dobře patrné vrstvy slepenců. Celý výchoz je značně rozčleněn puklinami, které jsou průběžné, místy až neprůběžné a značně hrbolaté. Frekvence puklin je různá od 0,5 m do 5 m. V horní části byly zjištěny pukliny 100/70°, 90/70°. V dolní části výchozu byly zjištěny pukliny 250/50°, 160/40°. Posledně uvedený puklinový systém odděluje hlavní stěnu od vedlejší – výška hlavní stěny je 26 m. Vrstvy jsou uloženy strmě, směr a sklon činí 350/70°

a jsou překoceny. Parametry vrstev byly zjištěny na základě gradačního zvrstvení a dodatečně i přeměřením geologickým kompasem. Ve vrcholové části výchozu můžeme narazit na gradační zvrstvení, které nám dokazuje převrácenou polohu vrstev. Vrstvy méně odolných pískovců a jílovců vytvořily zvětřáváním ve vrcholové části protáhlé deprese, zatímco odolnější vrstvy slepenců a hrubozrnných pískovců tvoří vyvýšené části skalního útvaru. Samotná horní část výchozu je mimo jiné také tvořena třemi vrcholky. Na jednom z těchto vrcholů se nachází zkrasovatělý karbonátový povlak. Nelze se též nezmínit o několik decimetrů dlouhých dutinách v povrchu skal. Tyto útvary pravděpodobně vznikly v důsledku vypadávání zaoblených těles, jejichž vznik je podmíněn gravitačním zatížením.

Ve spodní části je velmi zřetelná kulovitá odlučnost turbiditu, a proto tuto část výchozu můžeme považovat za zřetelný důkaz turbiditní sedimentace. Jeden z dalších důkazů turbiditní sedimentace lze objevit v podvrcholové části výchozu na pískovcové lavici o délce 2,6 m, výšce 2 m a mocnosti 42 cm. Na této lavici nás zaujmou značně zkroucené a do rozličných tvarů vytvarované vrstvičky jemnozrnného substrátu. Jedná se s největší pravděpodobností o prohnětené skluzové závalky jemnozrnného pískovce. Tyto závalky zřejmě vznikly napadáním balvanů hrubozrnnějších hornin na dno sedimentačního bazénu. V důsledku působení gravitačních sil klesal tento hrubozrnnější materiál stále níž a lehčí jemnozrnná hornina naopak stoupala a obtékala tyto balvany. Výsledky této činnosti můžeme objevit prakticky v celé oblasti flyšového pásma, jen ojediněle však v takovém rozsahu, jako je tomu v případě Valovy skály. O tom se ostatně může přesvědčit každý zájemce na vlastní oči.

PRAMENY A LITERATURA

- Řehoř F., Cvičení z obecné geologie, Přírodovědecká fakulta Ostravské univerzity, Ostrava 1999
 Řehoř F., Přehled historické geologie a regionální geologie ČR, Přírodovědecká fakulta Ostravské univerzity, Ostrava 1998
 Řehoř F., Řehořová M., Vašíček Z., Za zkamenělinami severní Moravy, Ostravské muzeum, Ostrava 1978
 Janoška M., Valašsko očima geologa, Vydavatelství univerzity Palackého, Olomouc 2000
 Kirchner P., Krejčí O., Významné geologické a geomorfologické lokality Vsetínska, Zpravodaj Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně, Vsetín 1997, str. 29 – 31

Foto autor článku

Popis Valachů z roku 1860

Jana Volfová

Spolek vlasteneckých přírodních badatelů a zeměpisců (Vaterländischer Naturforscher und Geographen) vydal v roce 1860 u olomouckého vydavatele Eduarda Hölzela knihu Korunní země rakouské monarchie ve svých zeměpisných poměrech (Die Kronländer der österreichischen Monarchie in ihren geographischen Verhältnissen). Eduard Hölzel založil v roce 1861 ve Vídni geografický ústav, jejímž prvním vědeckým ředitelem byl kartograf Vincenz von Haardt. Kartografické publikace i zeměpisný materiál pro výuku ve školách, které firma vydávala, byly hodnoceny jako vynikající a dosahovaly ocenění také za hranicemi tehdejšího Rakouska.

Mimo základní problematiku, která vyplývá ze samotného názvu, jsou v prvním dílu uvedeny také stručné charakteristiky obyvatel jednotlivých oblastí. Není z nich patrné, zda vycházely z nějakých starších či soudobých písemných předloh, či zda se jednalo o pozorování samotných kartografů, kteří zpracovávali jednotlivá témata. Podle živosti popisu bychom se snad spíše mohli klonit ke druhé variantě.

V roce 1863 vydal zemský archivář moravský Vincenc Brandl (1834 – 1901) populárně historickou a zeměpisnou knihu pro každého Moravana, která bývá považována za předchůdce pozdějších vlastivěd. V textu o Valaších nacházíme značné podobnosti s výše citovaným dílem. Brandl něco upřesnil, něco vynechal, jiné dodal. Dnes asi lze již jen těžko dokázat, který z popisů je původní, je také však možná varianta, že sám Vincenc Brandl mohl dodat materiál Spolku vlasteneckých přírodních badatelů. Avšak vzhledem k tomu, že jeho dílo vyšlo o tři roky později, je možné se přiklonit k názoru, že text v knize vydané nakladatelstvím Eduarda Hölzera je původním svědectvím.

V a l a š i (Walachen), které je třeba dobře rozlišovat od Valachů v Uhrách a v Sedmíhradsku, kteří jsou ztateně románským národem, zatímco moravští Valaši patří k česko-slovenskému národu.

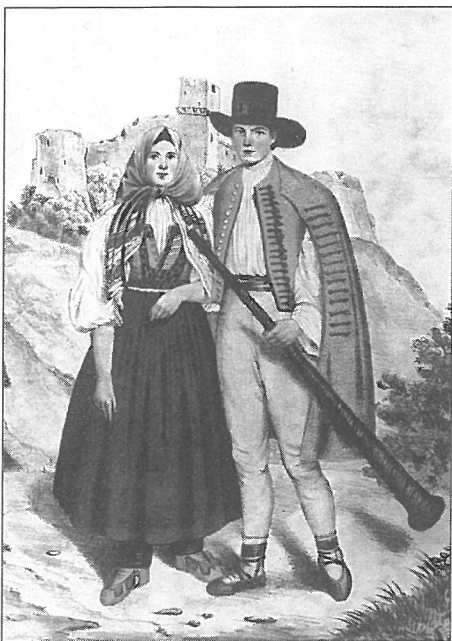
Obývají zcela hornatou oblast horního povodí Bečvy nad Hranicemi, daleko za Valašské Meziříčí, Vsetín a Rožnov. Pojmenování obdrželi od svého životního způsobu, neboť Valach ve slovenských Karpatech znamená ovčák.

Valaši ztělesňují poetický prvek v moravském lidu. Jejich slovanské nářečí tvoří přechod z češtiny a slovenštiny do polštiny, rovněž lze u nich nalézt hodně staroslovanských slov a slovních obrátů.

Valaši jsou vysoce a hubeně rostlí, silně a svalnatě stavění a velmi otužilí vůči větru a počasí.

Hlavním znakem jejich charakteru je poctivost a věrnost, k tomu ještě patří nepřemožitelná bystrost a obdivuhodná samostatnost. Lesy a kopce opakují veselé tóny jejich písní.

Většina z nich se živí pastevectvím, jmenovitě chovem ovcí, protože sterilní půdy jejich kopců nedostačují k zajištění obživy.

W. Horn: Krojovaný pár z panství Valašské Meziříčí, litografie z roku 1837

Mnozí z nich žijí roztroušeni v lesích moravských Karpat v osamělých chatách a nazývají se „pasekáři“ (od paseky – vymýceného místa v lese).

Z jejich středu byl v 17. století postaven udatný sbor portášů, který chránil východní moravské hranice částečně proti vpádům povstálých Uhrů, částečně proti velkým loupeživým tlupám, které se v Karpatech shromažďovaly. Tento sbor byl zcela rozpuštěn teprve asi před 30 lety.

Oblečení Valachů se skládá z kalhot z bílé nebo modré látky, které jsou na lýtkách opatřeny řadou kovových háčků a na bocích jsou drženy koženým řemenem, z obvykle červené vesty, z šedého, modrého nebo zeleného kabátu, podobného polskému (zvaného župica), který je ve předu vyzdoben nespočetnými kovovými knoflíky a šňůrkami. Přes to se nosí při nepříznivém počasí huňa, to je určitý druh burnusu z jednoho kusu hrubé látky. Nohy mají zabaleny do jednoho kusu kůže (zvaného krpce), které přivazují řemeny na způsob sandálů nad kotníky. Krk a hrud' jsou volny a nepokryty. Na hlavě sedí kulatý klobouk se širokým okrajem, ze kterého svobodný mládenec nechává trčet dlouhé péro.

Ženy Valachů nosí velmi skládanou, černou, tuhou, šustivou sukničku, krátkou spodní košili ku sahající až na prsa (rubáč) a naposledy krátkou horní košili, která je lehce zahaluje (rukávce), přes to úzký kabátek z fialového hedvábí nebo z červené látky. Vlasy dívek jsou zapleteny do jediného tlustého copu, na jehož dolním konci se třepotá červená mašle. Ženy nosí určitý druh čepce. Jako obutí používají buď sandály, jak jsou popsány u mužů, nebo velmi dlouhé punčochy a v suchém ročním období látkové holínky, které jsou vyzdobeny mnohými stužkami a rosetami.

(překlad z němčiny Jindřich Rácek)

PRAMENY A LITERATURA

Brandl, V.: Kniha pro každého Moravana, Brno 1863

Die Kronländer der österreichischen Monarchie in ihren geographischen Verhältnissen, Olomouc 1860

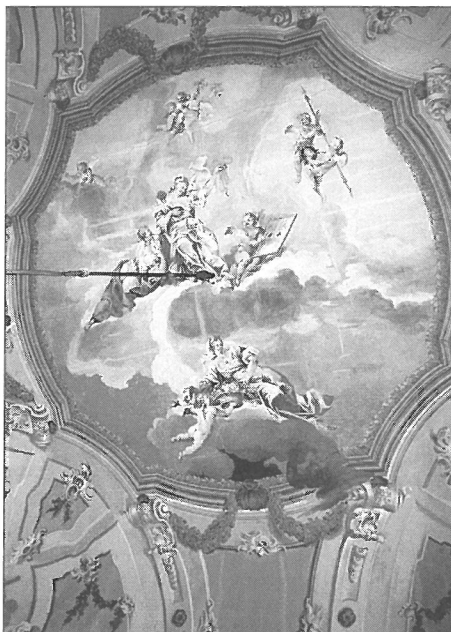
Ottův slovník naučný, XI. díl, Sdružení pro Ottův slovník naučný Argo/Paseka 1998, s. 517

Váša, P.- Gregor, A.: Katechismus dějin české literatury, Brno 1925

Moravský zemský archiv, fond D 9: Francova Lhota 131/547, Bystřička 66/273, Halenkov 154/632, Hovězí 191, 192/790, Lužná 336/1395, Malá Bystřice 342/1417, Nový Hrozenkov 420-424/1766, Rokytnice 534/2250, Seninka 565/2383, Vsetín 712, 713/2985, Ústí 666/2790, Velké Karlovice 712/2842, Zdechov 734/ 3093

Malířská výzdoba hlavního sálu zámku ve Vizovicích

Kamila Králová

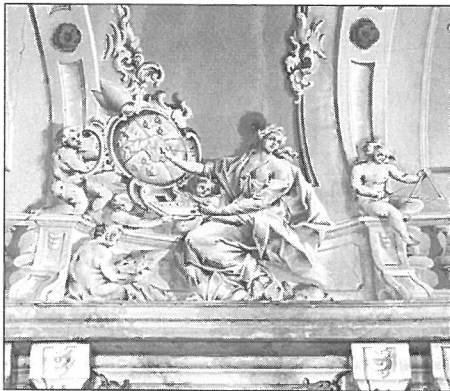

Vizovický zámek patří k těm stavbám, které vznikly najednou, bez přímé architektonické návaznosti na starší budovu, a může tedy podat téměř nezkalené svědectví o době svého vzniku. Ne že by jej stavitel, hrabě Heřman Hanibal Blümegen, dal postavit na zelené louce, ale když v roce 1746 koupil zadlužené vizovické panství v dražbě od rytíře z Gollen, nechal původní zámek srovnat se zemí.¹ A tak vznikla ve 3. čtvrtině 18. století stavba nová – jejím architektem byl (tehdy mladý, později poměrně slavný) František Antonín Grimm, sochařská výzdoba byla zadána Ondřeji Schweiglvi. Interiéry zámku byly z části vyzdobeny dekorativními nástěnnými malbami, přičemž byla největší pozornost věnována malířské výzdobě hlavního sálu.² Tato, ukončená v roce 1757 – jak ukazuje putti namalované na iluzivní římsě nad vchodem, je v literatuře zmiňována hlavně jako pramen pro datování architektury a k ní samotné se autoři zpravidla nevyjadřují. Vzhledem k tomu, že se jedná o památku jako celek v této oblasti výjimečnou, věnujme jí několik následujících řádků.

Hlavní sál je situován na středové ose v piano nobile (zvýšeném reprezentativním 1. patře) vizovického zámku. Je přístupný třemi vchody a na západní straně je jedno ze tří vysokých půlkruhových oken zároveň vstupem na balkónek. Malířská výzdoba (secco) pojednává všechny stěny včetně klenby stropu, které jsou symetricky členěny iluzivní malbou štukové a sochařské dekorace. Tato, chiaroskuro (technika monochromní malby) v okrových barvách na světle zelenkavém pozadí, protkaná červenohnědými girlandami a mašlemi, na západní a východní stěně vymezuje celkem čtyři zrcadla. Jejich rámec je vyplněn vzdušnými malbami (již barevnými) krajiny s figurální stafáží. Rovněž klenba stropu nese ve svém středu barevný figurální výjev.

Autorem celé této rokokové malby s neoklasickými detaily (iluzivní architektonické články, dekorace vstupů a pod.) je N. Kraus, nám blíže neznámý kaplový sluha, o němž se dozvídáme pouze z rukopisu J. P. Cerroniho.³ Při porovnávání zmíněných čtyř krajin a zbylé části výzdoby je nám jasné, že malíř tyto kompozice vytvořil podle nějaké předlohy – pravděpodobně dle grafického listu. Celkový charakter krajiny a, zvláště u jedné malby, architektura v pozadí naznačují vlivy italské, ale oblečení sedláků u tří ze čtyř výjevů poukazuje k nizozemskému prostředí. V depozitáři zámku se autorce článku podařilo nalézt grafiku,⁴ která byla předlohou pro jednu ze zmíněných maleb, umístěnou v severozápadním koutě sálu. Jejím autorem je Giovanni Volpato (1740-1803), lept je reprodukcí obrazu benátského malíře Francesca Zucarelliho (1702 – 1788). Grafika byla vydána v Benátkách, pravděpodobně kolem roku 1755⁵. Nabízí se domněnka, že tedy i ostatní malby jsou vytvořeny podle reprodukcí Zucarelliho obrazů – zmíněná grafika je totiž součástí většího cyklu. Ovšem není tomu tak u všech čtyř kompozic. Malba na protější stěně, tedy v severovýchodním koutě, je totiž (jako v předchozím případě, i tato je oproti originálu stranově převrácená) nepřesnou kopií obrazu *Italská krajina s můstkem* z roku 1656, nizozemského krajináře Claese Berchemy (1620 – 1683). Originál obrazu je dnes (od roku 1772) v St. Peterburgské Ermitáži, v polovině 18. století se však nacházel v Paříži.⁶ Grafickou reprodukcí obrazu v zámecké sbírce nenalezneme, je však možné, že hrabě Blümegen viděl originál obrazu na jedné ze svých cest do Francie.

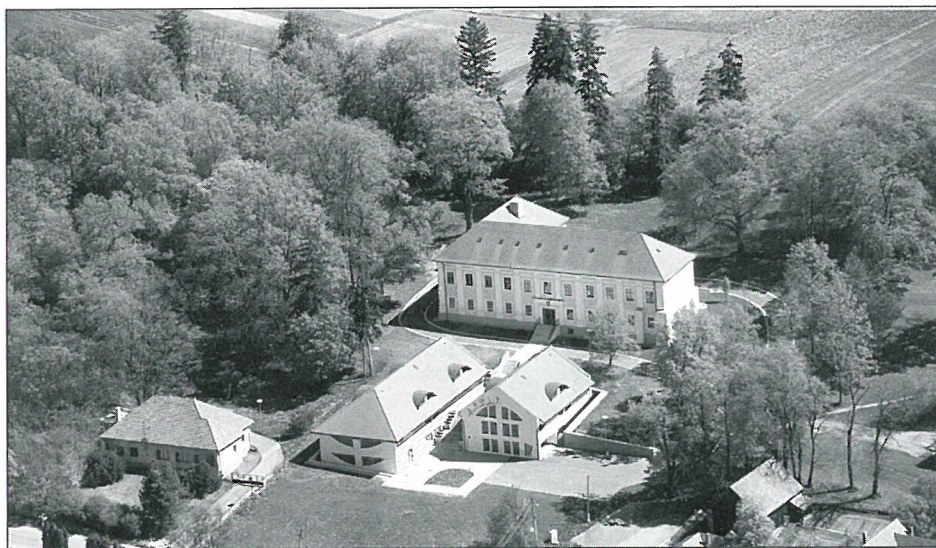
Malířská výzdoba hlavního sálu se nám jeví jako (z dosud objevených) nej kvalitnější dílo N. Krause. Tomu totiž můžeme, na základě rozboru malířského rukopisu, připisat také výzdobu tzv.

čínského salónu ve II. patře a záhadnou „místnost“⁷ v jednom z pokojů druhého patra.⁸ Pravděpodobně to byl také on, kdo na strop jídelny v I. patře zámku přenesl malbu zátiší s ovocem od Carla Rottenbacha,⁹ jejíž originál, poškozený tímto kopírováním, se dodnes nachází v zámecké obrazárně.¹⁰

Ikografie výzdoby sálu není zcela jednoznačná. Technikou chiaroskuro malovaných pět figurálních skupin, umístěných na iluzivní římsě, představuje alegorii hudby, sochařství, architektury a malířství; poslední skupina, s fámou malující zakladatelův erb, obsahuje atributy všech výše zmíněných umění. Výjev se třemi fámami a několika putti na stropě se jeví jako oslava celého rodu (respektive tří bratrů) Blümegenů, vyzdvihující založení (a zakladatele) zámku, zbylá výzdoba pak snad může být dokladem uměnímilovnosti a lásky k vědám zámecského pána.

Zámek Vizovice je od 1. ledna 2002 vyhlášen národní kulturní památkou.

Letecký pohled na zámek s areálem okresního archivu, 1997

Foto SOKa Zlín

POZNÁMKY

¹ Celému tématu se autorka podrobněji věnuje v seminární práci Malířská výzdoba hlavního sálu zámku ve Vizovicích, KTDU FF UP Olomouc, 2000, zde je uvedena i literatura k tématu.

² Moravský zemský archiv Brno (dále jen MZA), fond Kálnokyů, sign. G 304, kart. 109, 1828.

³ Jan Petr Cerroni, *Geschichte der Bildendekünste in Mähren. II. Teil.* MZA, sign. G 12, I 33, f. 271.

⁴ Grafika (inv. č. VI 3053/3882/2419) je nyní součástí nově otevřené expozice ve druhém patře zámku.

⁵ K datování grafiky viz autorčinu seminární práci *Sbírka grafiky v zámku Vizovice* (grafiky vydané J. Wagnerem v Benátkách). FF UP Olomouc 2000, s. 7–8.

⁶ V. F. Levinson-Lessing – M. I. Artamonov (eds.), *Obrazy z Ermitáže. Flámské a holandské malířství.* Praha 1962, č. kat. 41.

⁷ Jedná se o dveřmi uzavřený výklenek (niku), který patrně někdy plnil funkci skříně.

⁸ K obrazu a jeho autorovi blíže Lubor Machytka, *Malíř Carl Roettenbach*, in: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské university*, F 37-39, 1993-1995. Brno 1996, s. 165-170.

⁹ Ke Krausovu dílu náleží i několik pláten, nacházejících se, dle Cerroniho (cit. v pozn. 2, f. 272), v zámecké sbírkce, ta se však zatím nepodařilo identifikovat.

¹⁰ Malba (inv. č. V 3913) je součástí expozice II. patra zámku.

Státní okresní archiv Zlín

David Valůšek

Historie Státního okresního archivu Zlín se začala psát před více než půlstoletím 1. července 1950. Hlavním smyslem jeho založení byla potřeba shromažďovat, uchovávat a zpřístupňovat cenné písemné dokumenty vzniklé z činnosti státních úřadů, měst, obcí a dalších organizací i jednotlivců. Aby mohla být jeho činnost od počátku úspěšně rozvíjena, bylo nutné splnit dvě podmínky: zajistit dostatečné úložné prostory a nalézt vhodného pracovníka. Prvním archivářem se stal Jaroslav Očenášek, který pro archiv dostal přiděleny dvě místnosti v novostavbě administrativní budovy tehdejšího Jednotného národního výboru v Gottwaldově (nyní sídlo okresního a krajského úřadu). Rychle narůstající počet dokumentů ukládaných v archivu si brzy vyžádal hledání větších prostor. Roku 1960 archiv již pečoval o 1400 běžných metrů písemností uložených na šesti místech. Když byla za nové sídlo archivu získána v polovině roku 1966 zámecká bu-

dova na Klečůvce, staral se již o více než 2500 běžných metrů archiválií roztroušených v sedmi depozitářích po celém okrese.

Obec Klečůvka, která je dnes součástí města Zlína, leží ve vyvýšené poloze nad dřevnickým údolím. Zámecká budova umístěná v mírném svahu nad návsi tvoří již více než tři sta let přirozenou dominantu obce umocněnou mohutnými korunami stromů přilehlého parku. Původně získal archiv pro své potřeby pouze první patro nepřiléhající dobře udržované zámecké budovy. Postupnými úpravami interiéru se dařilo archivářům zvětšovat úložné prostory, díky čemuž mohly být vyklizeny některé odloučené depozitáře. Navíc se mohlo uskutečnit převzetí důležitých souborů archiválií z Napajedel, Vizovic, Zlína a Fryštáku. Neméně významnou součástí archivního bohatství tvoří také písemnosti Okresního národního výboru Valašské Klobouky, který fungoval v letech 1949-1960. Tehdy do jeho správní kompetence náleželo také několik obcí dnešního vsetínského okresu z oblasti Hornolidečska, takže zájemci o spolkový život či vývoj živnosti zde naleznou cenné informace.

Teprve počátkem sedmdesátých let se podařilo pro archivní účely získat celou budovu klečůvského zámku, čímž se zároveň otevřela možnost jeho důkladné opravy realizované v letech 1974-1976. Definitivní vyřešení prostorových problémů však přinesla teprve výstavba účelového objektu depozitáře propojeného se zámekem, která se uskutečnila od dubna 1994 do března 1995, a na ni navazující rekonstrukce zámku dokončená v listopadu 1996. Díky citlivým zásahům se podařilo skloubit potřeby památkové ochrany cenného objektu s maximální využitelností pro práci naší instituce. Do nového tisíciletí tak Státní okresní archiv Zlín vstupuje díky nezměrnému úsilí řady archivářů s kvalitně vybavenými depozitáři zajišťujícími dostatečnou prostorovou rezervu do dalších let a s technicky dobře fungujícím zázemím pro pracovníky i rozrůstající se řady badatelů, kteří každoročně využívají informační bohatství zde uložené.

Během padesáti let existence Státního okresního archivu Zlín se podařilo shromáždit úctyhodné množství písemností vypovídajících mnohé o životě na území okresu Zlín od 14. století až do současnosti. Některé archivní fondy zde uložené překračují toto území regionální zaměřením. Nejde samozřejmě pominout písemnosti svědčící o vzniku a vývoji firmy Bata, které jsou úzce propojené především

Foto autorka článku

s městem Zlínem. Můžeme však připomenout také existenci Regionálního sboru zlínského, který se již ve 30. letech 20. století pokoušel navázat spolupráci mezi městy a obcemi na Zlínsku a v blízkém okolí. Není bez zajímavosti, že tehdy zainteresované obce věrně kopírovaly rozsah dnešního zlínského kraje. Členem výboru Regionálního sboru zlínského byl za odbor průmyslu zvolen roku 1936 vsetínský továrník Josef Sousedík.

Státní okresní archiv k dnešnímu dni pečuje o 1499 fondů, které dohromady představují více než 4000 běžných metrů písemností. Jedním z hlavních úkolů archivářů je toto bohatství zpřístupňovat široké veřejnosti. Proto písemnosti jednotlivých archivních fondů posuzují z hlediska jejich historické či správní hodnoty a po odborném uspořádání vytvářejí inventáře, katalogy a jiné pomůcky, s jejichž pomocí může každý badatel vyhledávat potřebné dokumenty, ať už jde o listiny, úřední knihy, aktový materiál, mapy, plány, fotografie apod.

Zájemce o studium v archivu můžeme rozdělit do dvou velkých skupin. V průběhu devadesátých let objevilo užitečnost naší instituce velké množství občanů především v souvislosti s dohledáváním dokladů nutných k restitucím majetku a rehabilitacím. V posledních letech se největší pozornost soustřeďuje na vyhledávání informací o totálním nasazení do Německa a Rakouska. Velmi často poslouží náš archiv také lidem při dohledávání potřebných dokladů k důchodovému zabezpečení. Neopominutelnou část našich návštěvníků tvoří funkcionáři veřejné správy hledající písemnosti nutné k jejich kvalifikovanému rozhodování. Druhou velkou skupinu badatelů pak tvoří studenti, historikové, kronikáři a jiní zájemci o historii, hledající odpovědi na nejrůznější otázky z dějin našeho regionu. Dokladem toho, že není malých dějin, mohou být časté návštěvy zahraničních badatelů. Archiváře jsou hojně využívány filmaři, bývají prezentovány na různých výstavách u nás i v zahraničí, obohacují nové knihy, odborné i populární časopisy apod.

Badatelé při své práci v archivu mohou využívat vedle písemností z archivních fondů také bohaté zásobenou knihovnu zaměřenou především na historickou literaturu, rozsáhlý fotoarchiv s neobyčejně cennou sbírkou fotografií zachycujících postupný vývoj batovského Zlína či zajímavou sbírku plakátů.

Státní okresní archiv Zlín se snaží písemnosti nejen získávat a pečlivě uchovávat, ale také seznamovat širokou veřejnost s informacemi v nich obsaženými. Tomuto účelu nejvíce slouží sborník Zlínsko od minulosti k současnosti vydávaný od r. 1979, na jehož stránkách archiváři a další badatelé seznamují zájemce o historii s novými poznatky získanými studiem písemných pramenů.

Zlínsko od minulosti k současnosti č. 16

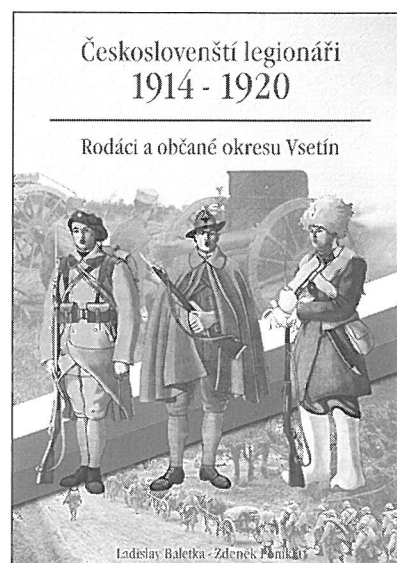
David Valůšek

Státní okresní archiv ve Zlíně vydal další ročník svého sborníku, který obsahuje vedle článků o kapli Panny Marie v Pohořelcích (Karel Kysilka), Batově plavebním kanále (Alena Karkošková) a povýšení města Napajedel na město (David Valůšek) také dva příspěvky vztahující se k dějinám Valašska.

Autorem prvního z nich je Zdeněk Pokluda, který na základě dosavadní literatury a svého podrobného pramenného výzkumu popsal osudy brumovského panství a jeho četných držitelů od první pramenné zmínky z roku 1255 vztahující se k působení zdejšího purkrabího Smila až po poslední majitelku hraběnku Edeltrudu Kulmerovou, které byl brumovský majetek zkonfiskován roku 1945. Nejvíce prostoru věnoval ve svém výkladu zajímavé postavě Zdeňka Kavky z Řičan a čtenáři jistě ocení také osvětlení nepřehledné majetkové situace vzniklé roku 1662 rozdělením brumovského panství mezi pět dcer zemřelé Ester Forgáčové. Pro zájemce ze Vsetínska mohou být důležité některé informace o obcích náležejících původně k brumovskému panství. Z nich jenom pro zajímavost uvedme, jak se například vyvíjel název dnešní Francovy Lhoty od nejstarší písemné zmínky z roku 1499 do roku 1521: 1499 Lhota, 1503 Dzbelov, 1513 Lhota, 1515 Petrovská Lhota, 1516 Markova Lhota, 1521 Petrovské Lhoty, 1521 Zbelovy Lhoty.

Druhý článek, který je zajímavý zvláště pro čtenáře ze Zlína, přináší podstatný výťah z dosud nepublikovaného rukopisu Jožky Bati „Významné události, paměti a pověsti zlínského kraje“, který dokončil roku 1940. Jožka Bata nesporně patřil k pozoruhodným osobnostem kulturního dění ve Zlíně. Ačkoliv se vyučil malířem stejně jako jeho otec, tihnul spíše k práci ryze výtvarné. Jeho druhým hlavním zájmem bylo sbírání informací o životě ve starém Zlíně, které vtělil do výše zmíněného rukopisu. Nejde o dílo čistě historické, ale spíše o jakýsi soubor vzpomínek a příběhů, jak se ve Zlíně uchovávaly v živé paměti. Vznikl tak zajímavý text propojující řadu faktických informací s mnoha drobnými historkami a zlínskými povídkami.

Případní zájemci si sborník Zlínsko od minulosti k současnosti mohou zakoupit ve zlínském knihkupectví Archa.

Ladislav Baletka – Zdeněk Pomkla: Českoslovenští legionáři 1914-1920. Rodáci a občané okresu Vsetín, Státní okresní archiv Vsetín 2001.

Legionáři vsetínského a zlínského okresu

David Valůšek

V rámci celostátní akce, která si klade za úkol zmapování údajů o příslušnících československých legií z let 1914-1918 v jednotlivých okresech republiky, byly připraveny a v loňském roce vydány dvě publikace přinášející seznamy legionářů narozených, či domovský příslušných v obcích okresu Vsetín a Zlín. V obou případech se tohoto namáhavého úkolu ujal příslušný okresní archiv. Základním pramenem, z něhož vycházeli pracovníci těchto archivů, byly seznamy uložené ve Vojenském historickém archivu v Praze zaznamenávající základní údaje o osobách působících v legiích. Přestože tyto soupisy vykazují celou řadu nedostatků, můžeme je považovat za oficiální přehledy legionářů působících ve Francii, Itálii a Rusku. Ve Vsetíně podstoupili náročnou práci při zpřesňování a doplňování takto získaných údajů porovnáváním s dalšími prameny. Přes enormní úsilí odevzdat čtenářům pokud možno co nejpřesnější informace, se v některých případech nedalo zcela ověřit všechny údaje, protože řada chyb je obsažena již v základní evidenci vedené bývalou Kanceláří československých legií v Praze. Přesto se vsetínským archivářům podařilo vytvořit podrobný soupis doplněný mnohdy také fotografiemi jednotlivých legionářů. Zlínský seznam si kladl poněkud skromnější cíle. Byl vytvořen jen na podkladě oficiálních legionářských materiálů, a odráží proto všechny klady a zápory předlohy. Jeho výpovědní hodnota může být kombinována s údaji shromážděnými v kartotéce Českého svazu bojovníků za svobodu, které byly publikovány Klubem československých legií ve Zlínských novinách v letech 1991-1992.

Obě publikace jsou obohaceny o zajímavé vzpomínky samotných legionářů či zápisy kronik popisujících jejich životní osudy. Alespoň v náznamech tak můžeme nahlédnout do několika konkrétních lidských příběhů mužů, kteří neváhali nasadit vlastní život v boji za svobodu svou i své vlasti. Tyto texty doplňují unikátní fotografie uchovávané dnes v obou okresních archivech.

A. Karkošková s účastníky exkurze v badatelně archivu, 1997. Foto SOKA Zlín

**Masarykova veřejná knihovna
ve Vsetíně
ZVUKOVÁ KNIHOVNA TRÁVNÍKY
1992 - 2002**

Marie Pokorná

„Je jedním z nejkrásnějších zadostičinění tohoto života, že žádný člověk nemůže upřímně pomoci druhému, aniž by nepomohl i sám sobě.“
Ralph Waldo Emerson

Myšlenka ovlivnit život slabozrakých a nevidomých spoluobčanů v oblasti kultury, vzdělávání a informací nás vedla již v roce 1992 k založení knihovny pro slabozraké a nevidomé v prostorách klubovny jediné bezbariérově přístupné knihovny na území města - dětské knihovny ve Vsetíně - Trávníkách. Původně jsme začínali se 14 tituly a 12 čtenáři. Na konci roku 2001 to bylo 525 titulů a 51 čtenářů. Při této příležitosti nelze nevzpomenout jméno bývalé ředitelky Masarykovy veřejné knihovny ve Vsetíně, paní Aleny Zubkové, která se nemalou měrou zasloužila o prosazení této myšlenky.

Spolupráce se Sjedenou organizací nevidomých a slabozrakých byla od počátku velice dobrá. Zvuková knihovna patří neodmyslitelně k jejich životu. Kromě výpůjční činnosti (knihovna je otevřena 4 dny v týdnu současně s dětskou knihovnou) pořádáme pro zrakově postižené každoročně cyklus besed - vždy první úterý v měsíci. Témata jsou velmi různorodá - besedy s cestopisnými zajímavostmi, např. Izrael, Kavkaz nebo Jižní Tichomoří, historie vsetínského školství, lékařská tematika, prevence kriminality, besedy se zástupci regionálních novin, s představiteli radnice a také pravidelné vánoční posezení s malým dárkem - vystoupení folklorního souboru Malá Jasěnka. Na tyto akce jsou navíc zváni i ostatní občané. V příjemném prostředí knihovny navazují nové kontakty a přátelství. Zvuková knihovna tak může přispět k pochopení a sblížení dvou rozdílných „světů“ a „bourání“ bariér.

Svou práci si bez této činnosti už ani nedovedeme představit, a proto i nadále usilujeme o rozšíření knihovnických služeb. Tyto aktivity mají však také své finanční nároky. Nutno říci, že zvuková knihovna je téměř výhradně financována prostřednictvím grantů (Ministerstvo kultury, Město Vsetín).

V roce 1999 se nám díky grantu Ministerstva kultury ČR podařilo zavést Internet ve zvukové knihovně a v roce 2000 mohla být zakoupena TV lupa, což představuje obrovský posun ve zpřístupnění informací všeho druhu handicapovaným občanům. Speciálními zvukovými knihovnickými fondy, využitím moderních digitálních technologií a speciálního software knihovna přispěla k velkému posunu v oblasti informační politiky zrakově handicapovaným občanům a odstranila tak mnohé „informační bariéry“, kterými tyto lidé trpěli.

Prostřednictvím grantového programu Města Vsetína můžeme pravidelně a téměř v úplnosti nakupovat zvukové dokumenty z Knihovny a tiskárny K. E. Macana v Praze a měli jsme možnost zakoupit dva discmany.

Zvuková knihovna se stala společenským a informačním centrem pro zrakově postižené a jejich přátele, kde se pravidelně scházejí, povídají si a cítí se dobře.

10. výročí založení zvukové knihovny jsme si v dubnu připomněli mimo jiné také slavnostním koncertem, na kterém vystoupily se svým

zpěvem vsetínské rodačky Eva Švehlová a Andrea Jurčíková za klavírního doprovodu Jany Rončkové.

Všem, kteří se jakýmkoliv způsobem na existenci a rozvoji zvukové knihovny podíleli a podílejí, patří velký dík.

Z REDAKČNÍ POŠTY

Přeji Vašemu časopisu dlouhý život navzdory všem obtížím a Vaším čtenářům mnoho štěstí v novém roce.

S pozdravem Ladislav Špaček, mluvčí prezidenta republiky, Kancelář prezidenta republiky,
Praha 2. ledna 2002

Vlastivědná revue Valašsko mne zaujala vynikající odbornou, obsahovou, výtvarnou i nakladatelskou úrovní. Přeji Vám mnoho dalších úspěchů v novém roce 2002.

Ruth Marie Šimunková, Praha 12. 12. 2001

... kde jsem ještě nebyl, co jsem ještě nevěděl a co ještě neviděl při svém každoročním letním putování Valašskem („kotáry“), to si přes zimu doplňuji z Valašska (revue) a na papírkách pak sepisuji, kam příště ještě musím. Papírků je moc. Nikdy to nestihám. Tož se musím spokojit s tím, co si přečtu ve Valašsku (revue). Je toho hodně. Děkuji.

Ing. arch. Ivo Šimoník, Praha 26. 12. 2000

Jmenuji se Jarmila Orsagova Nese a působím ve Spolku krajanů a přátel České republiky v italském Miláně. V Itálii žiju 32 let a jsem zde velmi spokojena. Opravdu to chvíli trvalo, než jsem si zvykla na úplně jiné životní podmínky, kulturu a vztahy mezi lidmi.

Nikdy nezapomenu na svůj domov - to je jen tam, kde se člověk narodí. Chybí mi krásné valašské vršky, rozkvetlé louky plné pampelišek, hučící hrozenkovský splav, bublající potůček a pár dobrých věrných přátel.

Spolek krajanů a přátel České republiky byl ustaven dne 13. března 1994 v Miláně.

V období 1997-1998 jsem zastávala funkci předsedkyně Spolku, nyní dělám kulturní referentku.

Není snadné sehnat původ členů, takže nevím, kolik krajanů pochází ze vsetínského okresu. Budu se o to více zajímat na příštím jarním setkání, které bude v květnu.

Činnost Spolku je bohatá. Pravidelně organizujeme dvakrát ročně setkání se všemi členy Spolku, a to Mikulášskou besídkou a jarní setkání, při kterém se volí nový výbor.

Mikulášská besídka se koná obvykle poslední nedělí v listopadu a je věnována především dětem. Jsou organizovány různé hry a rozdávání dárek Mikulášem. To obdivovali hlavně naši italscí přátelé. Pro dospělé pak pěkné posezení u domácího cukroví a zpívání vánočních koled.

Spolek vydává časopis „ČESKÁ LINKA“. Na slavnosti k 650. výročí založení Univerzity Karlovy byly přítomné dvě členky výboru našeho Spolku.

Podporujeme pěvecký sbor „VRABČÁCI“ z Jablonce nad Nisou a dětský pěvecký sbor „ONDRÁŠEK“ z Nového Jičína. Spolupracujeme s dětským pěveckým sborem z Ostravy, který se u nás zastavil při cestě z Japonska.

Také jsme se zúčastnili večera, na kterém bylo představeno italské vydání knihy „PRAŽSKÉ JARO“. Téhož večera byl promítnut film „KOŘENY BUDOUCNOSTI - ALEXANDER DUBČEK“, 70 let historie v životě jednoho člověka. Po skončení filmu proběhla velmi živá diskuse, do které se aktivně zapojilo jak české, tak italské publikum.

V únoru loňského roku jsme se na generálním konzulátě v Miláně setkali se senátory ČR panem Kulhánkem, Bartákem, Kroupou, Matuškou a Valentou, kteří nám přislíbili pomoc při naší činnosti.

Pro italské občany jsme zorganizovali cyklus přednášek o kulturním životě v ČR, který byl hojně navštěvován.

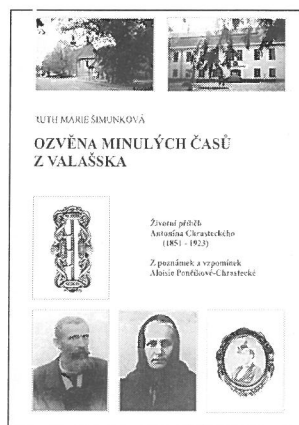
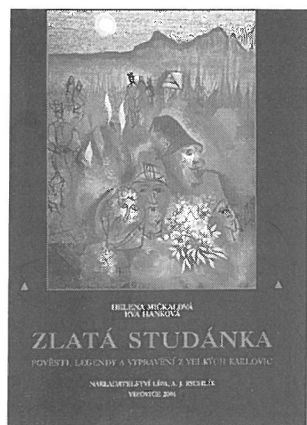
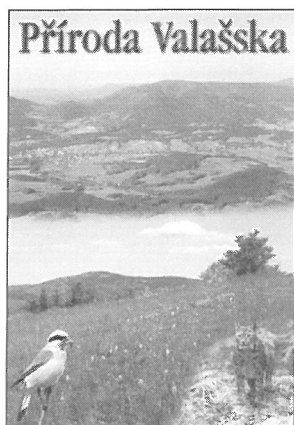
K posledním akcím patří 12. březen 2002, kdy v hotelu Principe di Savoia v Miláně byla zorganizována konference „Hospodářské, kulturní a náboženské aspekty, společné tradice a perspektivy ve vztazích ČR a Itálie“. Toto téma vzbudilo opravdu velký zájem italské veřejnosti.

Nyní připravujeme tradiční jarní setkání.

Váš časopis je pro nás velice zajímavý a je důležitým zdrojem informací o naší oblasti. Přejeme vám hodně úspěchů a těšíme se, že najdeme nějakou vhodnou formu spolupráce.

S pozdravem Jarmila Orsagova

SPOLEK KRAJANŮ A PŘÁTEL ČESKÉ REPUBLIKY
Via G. MORGAGNI-20
20129 MILANO
ITALIA

Nabídka nových regionálních publikací

*O Valašsku
na Valašsku*

První knížka, kterou představujeme, se Valašska, resp. Pobeskydí, dotýká motivicky. Napsala ji **Květa Legátová** (vlastním jménem Věra Hofmanová) a zvolila pro ni fiktivní název moravské vesnice: **Želary** (nakl. Paseka Praha, 2001, 238 str.). Prvotina této třiaosmdesátileté učitelky matematiky a fyziky, která prošla ve svém životě několika kantorskými „štacemi“ na moravském venkově, vyvolala okamžitou, a je třeba říci, že ohromující až udivenou reakci čtenářů i literárních odborníků. Knižka se umístila v každoroční ostře sledované anketě Lidových novin o nejspěšnější knihu roku (r. 2001) na druhém místě. Květa Legátová do knihy zahrнула osm příběhů, dovedně a suverénně je komponovala, do děje uvedla syrové, nestylizované postavy i jejich sukovitou a jadrnou mluvu, která působí sugestivně a přesvědčivě i přesto, že autorka nevyužívá pro kraj, v němž se pohnuté a dramatické děje z období první republiky odehrávají, typický valašský dialekt. Želary jsou návratem k takřka klasickému vyprávění, nedeformovanému umělými formálními postupy rozbojovými konzistentnost příběhu. Navíc mají v sobě něco, co přitahuje samo o sobě, co poutalo a poutá svou otevřeností a tajemstvím. Zpřítomňují to, co vidíme a cítíme za věcmi a ději: mýtus. Řečeno s britským filozofem Rogerem Scrutonem: „...to, co obnáší odlesky zmizelých věcí, ale také skryté významy, jež nikdy zcela nevystoupí na povrch“.

Marie Mikulcová a **Miroslav Gracilík** vydali v nakladatelství Alpress ve Frýdku Místku (2001) výpravnou publikaci **Kulturní toulky Valašskem**. I když kniha svým názvem aspiruje na širší kulturně společenský záběr (až v tiráži je uváděn zpřesňující podtitul: 323 profilů osobností Valašského království), jde o nový, osobitě pojetý pokus vytvořit slovník reprezentantů minulé i současné valašské kultury a umění, doplněný o výběr reprodukcí děl nejvýznamnějších z nich. Knihu doplňuje koncepčně poněkud rozpačitý čtyřicetistránkový oddíl upozorňující na památná místa na Valašsku, genezi osídlování kraje a lyricky pojeté náznaky tradic a vyznání

jeho obyvatelům z pera spisovatelů Marie Podešvové, Oldřicha Šuleře a spoluautorky knihy Marie Mikulcové. V rizikovém poli, které implicitně obsahuje každý počín tohoto druhu a které apriorně aktivuje výtky pro a proti začlenění hesla či osobnosti do publikace slovníkového typu, se autoři pohybují vcelku s přehledem. Kniha splňuje především popularizační úlohu; obsahuje řadu zajímavých, nových a čtivých faktů. V medailonech žijících osobností vycházelí autoři Kulturních toulky zejména z informací, které o sobě malíři, spisovatelé, fotografové, divadelníci a ostatní kulturní pracovníci podali v dotaznících sami (takto vznikl například Tomanův Nový slovník československých výtvarných umělců z let 1947-1950), a tak máme jedinečnou příležitost posoudit nejen fakta takřka objektivně, ale do jisté míry i to, jak jednotlivé osobnosti vidí samy sebe v kontextu kultury vznikající na Valašsku.

Známy literární vědec a editor **Mojmír Trávníček**, který žije v Novém Hrozenkově, inspirován šéfredaktorem olomouckého univerzitního časopisu Aluze Jiřím Hrabalem, napsal svoje vzpomínky na knižky a přátele kolem nich. V Aluzi také část těchto vzpomínek před dvěma lety zveřejnil. Koncem minulého roku je v rozšířené a doplněné podobě vydal knižně ve vsetinském nakladatelství Malina pod názvem **Skryté letokruhy**. Hned po vydání měla Trávníčkova knížka velmi příznivý ohlas nejen u čtenářů blízkých autorově duchovní orientaci (M. Trávníček je především editorem a znalcem děl představitelů křesťanské literatury a ruralistické prózy), ale u všech, kteří se zajímají o Valašsko, jeho tradice, kulturní historii i současnost. Autor ve Skrytých letokruzích ožívuje velké i menší postavy vsetinského gymnázia 50. let, v precizních charakteristikách pedagogů, spolužáků a vztahů mezi nimi postihuje atmosféru málo přitažlivých padesátých let minulého století. Vzpomínkami na velké autory a osobnosti české literatury (Bedřicha Fučíka, Vladimíra Vokola, Františka Křelína a mnohé další), na přátelství a spolupráci s nimi, obohacuje, ale také vyplňuje četná slepá místa v jejich biografii. Mojmír Trávníček je však především obdivuhodný vypravěč, nápaditý autor s mimořádnou výrazovou invencí a smyslem pro humor, pro jazykovou čistotu a vytříbenost. Je velkou postavou české literatury a literární vědy.

Autory jedinečné, rozsáhlé publikace o téměř 500 stranách, pojmenované **Příroda Valašska**, jsou **Jan Pavelka** a **Jiří Trezner** s kolektivem několika dalších desítek znalců, přírodovědců a agilních ochránců přírody. Knihu vydal koncem

loňského roku Český svaz ochránců přírody ZO 76/06 Orchidea ve spolupráci s referátem životního prostředí Okresního úřadu a Školským úřadem ve Vsetíně. Obsahově bohatá, hezký vypravená kniha je téměř dokonalým obrazem charakteru a současného stavu přírody na Valašsku, resp. v okrese Vsetín (využití emocionálně a komerčně přitažlivého, širšího a obecnějšího označení „Valašsko“ v titulu knihy lze plně pochopit a ničemu neubližuje). Publikace obsahuje, vedle očekávaného a detailního popisu flóry a fauny, také geografické, geologické, klimatologické a další přírodní charakteristiky okresu Vsetín. Čtenáři nepochybně ocení zcela ojedinělé, zajímavé a přesné popisy přírody v jednotlivých obcích okresu. Komplexnost pohledu na velkou část osobité přírody Valašska dotvářejí kapitoly zasvěcující zájemce do metodiky a organizace průzkumu valašské přírody a do zásad ochrany přírody a krajiny, které vyplývají z obecných legislativních opatření. Ani zde se autoři nevyhýbají problémovým otázkám, naznačují však východiska, jak k přírodě a jejímu bohatství přistupovat. Precizně vypracované přehledy literatury o přírodě Valašska, terminologický slovníček a konečně i barevná dokumentace, která je přílohou knihy, jen podtrhují, jak široce a fundovaně je téma publikace pojata a zpracováno.

Koncem r. 2001 se na knižních pultech poněkud nečekaně objevila spisovná verze vybraných, v dialektu psaných pověstí **Heleny Mičkalové** z Velkých Karlovic, které postupně vyšly ve třech knižkách (O čem si vyprávějí Karlovjané, Co sa Karlovjanom stalo aj nestalo a Co si pamatujú Karlovjané) v letech 1996-2001. Autorkou převodu (nikoliv převyprávění, jak uvádí v doslovu ke knize Drahomíra Vašíňová) je vysokoškolská pedagožka **Eva Hanková**, která vydání souboru vybraných karlovických pověstí nazvala **Zlatá studánka**. Lze jen obtížně nalézt jinou motivaci k vydání spisovné verze oblíbených karlovických pověstí než snahu proniknout k většímu počtu čtenářů zejména mimo Valašsko. Obecně totiž převodem pověstí Heleny Mičkalové dost ztrácí. Akceptace podání původních vypravěčů pověstí, pamětníků z Velkých Karlovic, transformovaná Helenou Mičkalovou umně a citlivě do svébytné stylové polohy s využitím karlovické podoby valašského dialektu, dostává ráz až příliš strohé a nezaujatého vyprávění s místy patrnou bezradností v převodu poetického popisu či charakteristiky postav. Rozpačitý dojem poněkud osvěžuje nakladatelská pečlivost A.J. Rychlíka z Vizovic (kniha vyšla v jeho nakladatelství Lípá), grafická

úprava Jany Krejčové a zejména ilustrace malíře a grafika Ilji Hartingera, který tady znovu ukázal šíři vlastních žánrových možností.

Se zasvěceným slovem **Tomáše Mikulašтика** v redakci **Břetislava Dadáka** vydala Masarykova veřejná knihovna ve Vsetíně už šestý soubor osmi pohlednic s reprodukovánými díly valašských výtvarníků. Nový soubor je věnován **Aloisu Schneiderkovi** a byl nazván **Malíř ze Soláně**. Na pohlednicích je zastoupena krajinomalba i malba figurální. Alois Schneiderka, jeden ze čtyř legendárních malířů ze Soláně, o jejichž tvorbu v poslední době výrazně vzrostl zájem, se ve svých padesáti letech, tj. v r. 1947, vyznal ke své práci a vztahu k Valašsku takto (časopis *Dolina Urgatina* 1-2, 1947): „...A jednou před dvěma roky, po několika bezesných nocích, kolísal jsem, dávaje si kladné i záporné otázky, až jsem se rozhodl jednou provždy pro malbu figurální. Ano - k tomuto rozhodnutí vedlo mne též to, že naši malíři, žijící na Valašsku, nespodobňují valašského člověka v jeho úporné práci, radostech i žalostech, v drobných neplechách a taškařině, v jeho smyslovém a smyslném pojetí života. A jestli napsal o mně nedávno výtvarný kritik, že jsem moravským Breughlem, snažím se jím být a mám před tímto znamenitým Holanďanem ještě tu přednost, že jsem skutečně malíř i sedlák, prosáklý zemí a prací...“.

Nakladatelství Portál v Praze vydalo v r. 2001 monografickou knihu **Štěpán Trochta, svědek „T“**, od **Jaroslava Novosada**. Oba, jak autor, tak předmět jeho mnohaletého zájmu, „kněz a salesián, biskup, kardinál, vězeň nacistických koncentračních táborů i komunistických lágrů, muž širokého srdce a hlubokého vzdělání, budovatel a diplomat“, pocházejí z Francovy Lhoty. Jaroslav Novosad skromou, ale nápaditou formou (na lichých stránkách knihy běží chronologicky dramaticky vypjaté události kardinálova života, na sudých je doprovázejí listinné a fotografické dokumenty, glosy a citáty, a to i obecnějšího rázu) podává obraz statečného spoluzakladatele salesiánského díla v českých zemích. Tam, kde se dochovala osobní Trochtova vyznání a vzpomínky, využívá je (zvláště přesvědčivé jsou vzpomínky na nacistické výslechy v Pečkárně, věznění v Terezíně, Mauthausenu a Dachau), může-li využít dokumentů, neváhá (děsivé jsou vybrané dokumenty z výslechů a pronásledování StB po r. 1948 a věznění po obvinění z velezrady a vyzvědačství v letech 1954-1960, které se dochovaly na více než 800 stranách). Z osudu kardinála Trochty lze vyčíst moderní historii církve od 40. do konce 80. let minulého století. Autorovi se podařilo, tak jak si předsevzal, přinést nové poznatky všem, „kteří se zajímají o dokumenty minulé doby a slyšeli o osudech Štěpána Trochty“. Knihu psal „pro všechny obdivovatele tohoto statečného člověka“. Přátele Valaška potěší v knize jemně a citlivě reflektovaný vztah českého primase k jeho rodišti, Francově Lhotě.

Publikace místopisného zaměření, kterých vzniklo v okrese Vsetín v posledním desetiletí hned několik/ Liptál, Karolinka, Ústí u Vsetína, Valašská Polanka, Lužná, Francova Lhota a další/, obohacuje velkoryse pojatá monografie **Lidečko** od sedmadvacetiletého nadějněho historika, ředitele Městského muzea ve Valašských Kloboukách **Petra Odehnala** (knihu vydal

Společenský klub Lidečko v r. 2001 s pomocí Obce Lidečko a Nadace Open Society Fund Praha). Autorovi se při využití velkého množství faktů a archivních dokumentů podařilo vytvořit poutavou knížku, ve které se poprvé komplexně představuje jedna z neoriginálnějších obcí současného okresu Vsetín. Vedle obecných geografických, geologických a historických údajů si Petr Odehnal všimá historie rodů, odedávna v Lidečku usazených, předvádí společensko-ekonomický kontext, ve kterém žili, ukazuje, jak tzv. velké dějiny prostupovaly těmi zdánlivě nepatrnými, místními a jak poznamenávaly konkrétní jednotlivce a jejich osudy (turecké nájezdy, uherské povstání, převraty v moderní době aj.). Lidečko má bohaté dějiny farnosti, jeho obyvatelé tradičně vynikali ve sportu, divadelním ochotnictví, pěstovali dechovou hudbu či včelařství. Autor všem těmto projevům lidského počínání věnuje uměřenou pozornost a vážnost. Dokáže přitom text odlehčit lyričtějším pohledem, akcentujícím valašské tradice a zvyky, které jsou stále v Lidečku velmi živé.

Dalibor Malina

„Cestovat vzdáleným časem a zkoumat minulost je i pro člověka naší současnosti napínavým zážitkem, který jej nikdy nepřestane lákat.“ Poslední věta doslovu z pera autorky **Ruth Marie Šimunkové** vyjadřuje charakter memoárové knihy **Ozvěna minulých časů z Valaška**, kterou v r. 2001 vydalo nakladatelství Lipa ve Vizovicích. Jde o literární převyprávění životního příběhu Antonína Chrastického (1851 – 1923), jak jej v poznámkách a vzpomínkách zachytila Aloisie Pončíková – Chrastická, dcera Antonína a Anny Chrastických z Ronzových pasek na Vizovicku, a současně matka autorky knihy. Vzpomínkové příběhy zavedou čtenáře do obce Liptál v polovině 19. století, kde se Antonín narodil a po vyučení ševcem ve Vsetíně prožil své mládí ve službách majitele liptálského zámku a statku Klotildy a Delfíny, hraběnek ze Stommů. Vyprávění se později přenáší i do Nového Hrozenkova, kam se Antonín stěhuje na zakoupený grunt s hospodou se svou první ženou Loiskou. Po její předčasné smrti se vrací zpět do rodného Liptálu a podruhé se žení. S druhou ženou Annou si kupuje chalupu ve Lhotsku na vizovických pasekách a společně vychovávají několik dětí. Kniha seznamuje čtenáře s moudrými a na svou dobu moderními myšlenkami přemýšlivého člověka s širokým společenským rozhledem. Prostřednictvím osobitého vyprávění v lidovém dialektu (nechybí zde ani slovíček valašských výrazů) podává plastický obraz dávno zapomenuté minulosti Valaška.

Zdeněk Fišer, historik Moravského zemského muzea v Brně, je autorem prvních dvou svazků sebraných materiálů, týkajících se osobnosti evangelického pastora na Rusavě, národního buditele kulturního, osvětového i vědeckého ruchu 19. století Daniela Slobody. S osobností D. Slobody se mohli naši čtenáři blíže seznámit prostřednictvím téhož autora v minulém, 7. čísle této revue. **Daniel Sloboda - Deníky, sv. I. a Daniel Sloboda - Korespondence s přáteli 1, sv. II.** jsou první díly edice „Daniel Sloboda – Dokumenty“ (v rámci grantového programu MZM v Brně s názvem „Podíl Moravy na procesu vzniku a vývoje ideje české státnosti“ bude

postupně publikováno 8 svazků). Byly vydané Státním okresním archivem Přerov a Státním okresním archivem v Kroměříži v r. 2001. Sv. I. Deníky zachycují chronologicky zápisy událostí Slobodova života z let 1824 až 1888. Jsou kronikou života muže, který se shodou náhod i zvláštní aktivitou dostal do průsečíku událostí a jevů doby, jež nás z různých důvodů stále zajímá. Originální deníky D. S. jsou dnes uloženy jako samostatný fond ve sbírkách okresního archivu v Přerově. Druhý svazek - Korespondence s přáteli I. zahrnuje Slobodovy listy určené čtrnácti osobám (např. K. S. Amerlingovi, A. V. Šemberovi, V. Hankovi, F. Táborskému) a Moravské národní jednotě v Brně. Časově pokrývají období od 40. let 19. stol. do r. 1888. Oba svazky jsou opatřeny bohatým poznámkovým aparátem, vysvětlujícími charakteristikami Slobodových vztahů s jednotlivými osobnostmi tehdejšího veřejného života, informačně bohaté. Nechybí zde rejstříky místní, jmenné, ani výběrové, oba svazky jsou doplněny obrazovou přílohou a seznamem literatury, vztahující se bezprostředně k D. Slobodovi. Obě publikace přes svou odbornou fundovanost neztrácejí na čtivosti a obsahovou pestrostí určité zaujmou i širší čtenářskou obec.

Hana Jabůrková

V květnu tohoto roku by se měla na pultech knihkupectví objevit dlouho očekávaná publikace, jejímiž spoluvydavateli jsou Hvězdárna Valašské Meziříčí, Muzejní a vlastivědná společnost v Brně a Okresní úřad Vsetín. Tato vlastivědná publikace s názvem „**Okres Vsetín – Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko**“ mapuje rozličné oblasti poznání týkající se okresu Vsetín. Čtenář se tak může více dozvědět nejen o historii regionu, ale také o přírodě, geologii, klimatologii, kultuře, literatuře, jazyku, sportu, osobnostech, místopisu, umění, náboženství a řadu dalších zajímavostí. Na publikaci se autorsky podílelo téměř 40 autorů a práce trvaly tři roky. Kniha o přibližně 900 stranách je doplněna CD verzí rozšířenou o video ukázky, slovník valašského nářečí a řadu dalších zajímavostí. Publikace o našem regionu v tomto rozsahu dosud zpracována nebyla a je možno si ji objednat na adrese Hvězdárna Valašské Meziříčí, Vsetínská 78, 757 01 Valašské Meziříčí, tel. 0651 611928, e-mail: libor.lenza@astrovm.cz. Předpokládaná cena 590,- Kč. Další informace na www.astrovm.cz.

Dan Žárský

„Kdo jste“
regionální publikace očima historiků

Daniel Drápala, Martin Šimša

Tuto otázku si zřejmě položil autor stejnojmenné knihy **Josef Bazal**, když se nám snažil jejím prostřednictvím přiblížit povahu a životy našich předků, obyvatel valašských hor na počátku 17. století. Jakými stezkami se na putování za patřičnou odpověď ubíral, nevíme, zato máme konečnou odpověď v podobě útlé knížky vydané roku 2001 v Rožnově pod Radhoštěm (nakladatel bohužel v tiráži uveden není). Po jejím přečtení si však musíme klást otázku: Jste to skutečně vy, naši předkové? A jakou metodu to vlastně její autor užil? Nepříznivě se snad (ne)dobrým zvykům mnohých dnešních spisovatelů, kdy se do

obrazu dějů minulých běžně promítá ryzi současnost zamaskovaná pouze přítomností několika historických reálií? Odpověď na tyto i další otázky však nalezneme pouze podrobným rozбором textu samotného.

První orísek nás čeká hned na počátku. Již od prvních stránek budeme tápat, neboť si dlouho nebudeme jisti, do jakého časového údobí nás kniha zavádí. Četba připomíná spíše detektivní román a jen dle drobných indicií odhalujeme přibližnou dobu, v níž se děj může odehrávat. Úplnou jistotu máme až od čtrnácté strany. Naše odhalování přitom ztěžuje fakt, že sám autor, i přes jisté pilné studium pramenů a literatury, očividně nemá jasno v titulech ani přídomcích některých postav. Dědička vsetinského panství Lukrecie Nekšovna z Landeku (a nikoli *Landenaku*, jak od strany 16 uvádí autor) je údajně v roce 1609 provdána nikoli za ambiciózního Albrechta z Valdštejna, nýbrž za zcela neznámého *Albrechta z Rožmberka* (s. 6; historie přitom v této době zná již jen jediného a také posledního nositele tohoto rodového jména - třebonského vladaře Petra Voka). Zcela udivující je pak splynutí stavovského předáka Václava Viléma z Roupova († 1641) s vojenským velitelem Jindřichem Matyášem z Thurnu (1567-1640) do záhadné postavy *V. V. Thurnu z Rozoupova* (s. 44).

Přestože je Bazelovi nejspíše blízká metoda Zikmunda Wintra či Čeňka Kramoliše seznamovat čtenáře prostřednictvím beletrie s dávnými historickými událostmi, způsobem života i lidovou kulturou, vyniká jeho novela již od počátku značně rozpačitě. V první řadě mu chybí především dostatečná historická erudice, vč. znalosti pramenů, jimiž výše zmíněný romanopisec opíval. Ve své snaze zasadit příběh do skutečných historických událostí se dopouští nepřehlédnutelných chyb, které bohužel nejednou vzbuzují trpký úsměv na tváři.

Obraz Valašska s drobnými políčky brambor a obilí je možná charakteristický pro 19. století, nikoli pro dobu o téměř dvě stě let starší, kdy brambory pěstovali na jidlo pouze peruánští Indiáni a madridští zahradníci jako exotickou plodinu. Snahy Marie Terezie o jejich rozšíření v druhé třetině 18. století by tak byly dle autorova mínění ve zdejším končinách již značně opožděné. Podobně nesmyslné je tvrzení, že hlavní hrdinové museli vyrábět *došky* (slaměná střešní krytina). J. Bazel měl zajisté na mysli *šindel*, neboť si jen stěží dovedeme představit, že by starý Vsata přeměňoval štipané dřevo v slámu na došky! Pokračujeme dále. Styl hospodaření na salaši tak, jak je popsán, má mnohem více podobností s provozem tzv. *letoviska* či *stániska* u velkých usedlostí ještě v 19. století. Ne zcela jasné představy má i o pojmenování různých částí staveb a jejich vybavení: *...viděl vystupovat kouř z komína salaše, ...bylo slyšet ránu na dveře salaše, ...přivallili ke dveřím ještě dubový stůl*. Předně *salaš* je název hospodářské jednotky zahrnující kolibu (stavba pro zpracování mléka, ukládání nácínů a sýra, případně přespání pastevců), přenosný košár, ohrady a pajtu (přístřešek pro ovce). Tlouci tedy na její bytelné dveře by byl úkol vskutku nadlidský. Podobně *koliba* může být sice různě veliká a podle toho i vybavená, rozhodně zde však nemůžeme hledat dubový stůl a udrnu na sýr. Snad se jedná o inspiraci ze Slovenska, kde se sýr skutečně někdy udr.

S autorovou neznalostí terminů, jejich zaměňováním a nesprávným užitím se přitom setkáme nejen ve sféře zemědělského hospodaření. Hrdina se ocitne v barokním předpokojí paní Lukrecie v době, kdy se i do Prahy - sídelního města císaře Rudolfa II. - začíná vkrádat baroko jen velmi nesměle a do doby jeho úplné dominance uplyne ještě mnoho času, o provinčních městech a venkově ani nemluvě. Autorovo vskutku „nezávislé“ putování napříč stoletími zapřichuje, že se v údolích pod prameny Vsetinské Bečvy setkáme s rozsáhlým osídlením téměř o jedno století dříve než v historické skutečnosti. A tak statný

karlovský Stavinoha (i toho ovšem nejspíše zaměnil za pověstného portáše a purkmistra Jana Stavinohu z počátku 19. století) pocházel z obce, na jejíž území přicházeli první osadníci až v druhé třetině 17. století a jako samostatná vznikla teprve v druhém desetiletí století následujícího.

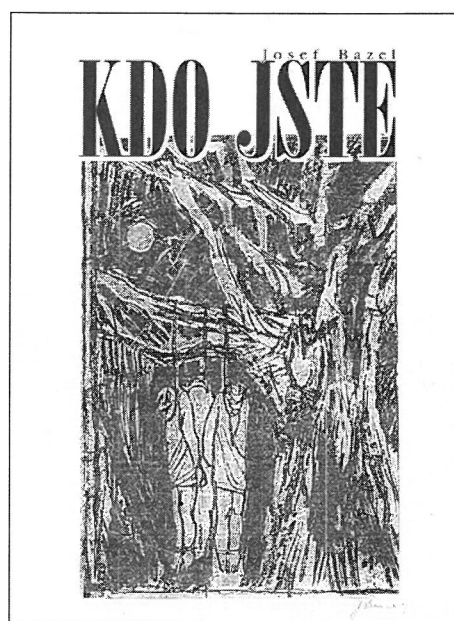
Z nepochopení tehdejší vojenské organizace vychází i věta: *... na kavalci kasáren odpočívají vojáci olomouckého pěšího pluku* (s. 26). Tento obrázek by snad mohl odpovídat době josefínské či pozdější, ale hledat na přelomu 16. a 17. století trvalé vojenské ubikace, to by byl úkol vskutku nadlidský. Tehdejší vojenský systém byl totiž postaven na krátkodobém najímání méně či více početných oddílů zoldnéřů, rozpuštěných okamžitě po vyplnění náležitého úkolu, akce či po rozplynutí bezprostředního ohrožení. Navíc se v této době pojmenovávaly pluky nikoli dle míst jejich dislokace jako v 18. - 20. století, nýbrž dle šlechtice či vojenského podnikatele, kteří je na své náklady sestavovali.²

Ani silně protikatolický náboj přitom nepřiměl autora k pečlivému studiu reálií. Jak jinak by mohl tvrdit to, že jezuité byli v době pozvání na Valašsko oporou Vatikánu. Mínil tím jistě *papežský stát*, který se však začal nazývat *Vatikánem* až od roku 1871, respektive 1929, do té doby neznáme jiné označení nežli *Patrimonium sancti Petri*.

Volně zacházení s reáliemi a jejich přizpůsobování svým představám patří nejspíše k oblíbeným autorovým postupům. *... pospíchali k salaši, kde již libě zaváňelo pečené maso baranina* (s. 2), *...beran opečený na ohni chutná a slivovice smáčí skopové maso* (s. 4). Při psaní těchto vět si ani neuvedomil, jak vzácné bývalo na konci jara maso. A ne zrovna maso ledajaké, pečené, tedy čerstvé, nikoli uzené, které mohlo vydržet od podzimu. Vysvětlovat, že ani berani se jen tak k obědu nezabíjeli a pro domácí bylo něco takového prostě *tabu*, je již asi zbytečné. Možná se na společné salaši takové případy někdy staly, ale vždy se to dělo tajně a majiteli se tvrdilo, že ovci zabil vlk. Popíjení slivovice je případ obdobný. Nápoj je v současnosti s tradicí regionu natolik srostlý, že nikoho nenapadne ověřovat si stáří rozšíření jeho výroby, které sotva pokročilo jedno století.³ Slivovici tedy musíme zařadit mezi ostatní nevhodně zvolené termíny a anachronismy, jimiž se to v textu jen hemží (*dětských střevíčků* v dobách, kdy děti běžely zásadně bosé, *komína salaše, vsetinských Vsačanů* atd.)

Stejně vágní jako manipulace s historickými fakty je užívání termínu Valach, někdy s velkým, jindy s malým počátečním písmenem. Sám autor si přitom není mnohdy jist, s kým vlastně tyto Valachy/valachy identifikovat - s veškerým obyvatelstvem tohoto severovýchodního cípu Moravy, s vesnickou složkou či pouze jeho sociálně nejslabšími vrstvami, případně jen pastevci a odbojníky?

Autorovo černobílé vidění se promítá i do vykreslení osoby jednoho z vůdců povstálých Valachů, pana Adama z Víckova, jemuž je na hony vzdáleno „*kořistnictví a panská tyranie*“. S důvěrou proto zasvěcuje prostého Valacha do plánů zahraničního odboje. Kupodivu poměrně objektivní je J. Bazel v hodnocení zbojnictví, u něhož nachází na rozdíl od předchozích desetiletí i negativní rysy, vč. kriminálního pozadí činnosti některých zbojníků. Zato u jejich stíhatelů - *sbořu zemských portovních* se mylí, když uvádí jako prvotní název *portovní*, z něhož se až později vytvořil termín *portáš*. V prvních desetiletích jejich existence totiž historické prameny neznají pro ně jiné označení nežli *věrní Valaši - getreue Wallachen*. Až v druhé polovině 17. století se ojediněle vedle tohoto termínu objevují i nová, nejspíše z Uher přejatá slova *portáš (Portaschen, Portatshen)*, případně *portovní (Portowny, Partowniken)*, která posléze původní označení zcela vytlačí.⁴

Jako červená nit se celou knihou táhne utkvělá představa prezentovat autorovu vizi o hrdinskosti valašského obyvatelstva, *... jsme to my - potomci valašského lidu, kteří se dokážeme postavit ... vůči jakéhokoliv režimu* (předsádka) [...] *lopotná práce na polích, která rodí více kamení než chleba a časté pohromy utvářejí hluboké povahy, vřezávají ostré rysy do tváří mužů ... jako jsou tvrdé podmínky života, takoví jsou zde i lidé* (s. 2). Kniha je tak vlastně oslavou srdatosti a neohroženosti Valachů a jejich neustálého boje za svobodu, díky čemuž její ideové vyznění působí příliš často přímočaře a prvoplánově. Co jistě musíme ocenit, je ten fakt, že se autor nesnaží za každou cenu podtrhnout „valašskost“ příběhu užíváním dialektu (což u řady jiných tvůrců s jejich neznalostí nářečí vyznívá spíše komicky).

Závěrem nezbyvá, než poznamenat, že jsme se zde snažili upozornit jen na některé momenty uvedené knihy, ale jistě zbývají i další, které zůstaly námi opomenuty. Obáváme se však, že jejich rozbor by dopadl obdobně a hovořil by pouze o autorově diletantismu a velmi volném zacházení s historickými fakty. Mnohé omyly přitom vycházejí z nedůsledného studia historických pramenů a literatury (1. ledna 1613 byla sice zrušena robotní povinnost, ale nikoli pro veškeré obyvatelstvo vsetinského dominia - nýbrž jen pro měšťany Vsetina - s. 6), nepochopení dobových reálií a sociálních i ekonomických vztahů i přenesení mentality a způsobu myšlení člověka z přelomu 20. a 21. století. Je to jistě škoda, neboť tradice Kramolišova či Karasova by si jistě i v dnešní době zasloužila důstojného pokračování. A že i dnes lze také odkrýt prostřednictvím krásné literatury obraz dob dávno i nedávno minulých, nám dokládají nově vydané práce J. Soukupa (*Na kraji Valašska*) či K. Legátové (*Želary*).

POZNÁMKY

1) Navíc se jméno Stavinoha neobjevuje ani v zápisech matrik rožnovské farnosti, kam zpočátku (Velké) Karlovice náležely - srov. F. HAMRALA: Nejstarší karlovská příjmení v rožnovských matrikách. Dolina Urgatina 3, 1948, s. 80.

2) Plasticíky obraz způsobu vedení války v 17. století, vč. každodenního života vojáků, jejich velitelů i vojenského podnikání přináší P. ENGLUND: Nepokojná léta. Historie třicetileté války. Praha 2000.

3) Srov. nejnovější studie Martina ŠIMŠI: Výroba domácí slivovice na Valašsku. Acta musealia 2001/2, s. 91-108; případně Úloha hospodářských spolků při vzniku novodobé tradice pálení slivovice v politickém okrese Valašské Meziříčí. Národopisná revue 11, 2001, č. 3, s. 162-167.

4) Moravský zemský archiv Brno, Gubernium, P.32. Portáši, karton 1430, fol. 1-32.

s Žofií Minářovou

První světovou válku nepamatuji, neboť jsem se na jejím začátku 1914 narodila. Ale jako pětiletá si pamatuji epidemii neštovic. Solanec, Hutisko, Bečvy, vše bylo zamořeno neštovicemi. Nebylo chalupy, aby některý rodinný příslušník nezemřel. Také u nás jednoho z bratrů postihla smrt.

Po kotářech chodili muži s nosítky a sbírali těžce nemocné, hlavně děti, a odnášeli nás pod Soláň do školy, která byla proměněná v lazaret. Tam jsme se léčili. Asi za 3 roky vypukla úplavice. To byla nová pohroma pro obyvatele těchto obcí a žádná chalupa se tomu zlořádu neubrnila.

Náš otec padnul v první světové válce a matka se čtyřmi děckami zůstala sama. Pole na kotáři vyžadovalo pevných ruk, a tak se matka vdala a my dostali nevlastního otce. Byl to hospodář dobrý, ale nám nic neprominul. Pánem byl on, matka i děcka musely poslouchat. Já byla ze sourozenců nejmladší. Chalupu jsme měli téměř novou, byla o dva roky starší než já, stavěná 1912. Starší bratr pamatoval i chalupu starou, stavěnou r. 1800 a vzpomínal, jak had se připlazil až do jizby, protože chalupa byla už v dezolátním stavu. Když se naše matka, vtenkrát mladá cerka, přivdala na tento majetek, byl zatížený dvěma hrby. Byli to dva strýcové našeho vlastního otce a na tomto majetku měli upsaný byt do smrti a spávaní na peci. Dnešní lidé ani nevědí, co to je na majetku hrb. To znamená, že když jeden ze sourozenců přebíral majetek, druhým sourozencům musel zaplatit určitý díl, a byl-li některý ze sourozenců nějak postižený, místo podílu zajišťoval mu byt až do smrti, to byli ti hrbové. Já jsem je už nezažila, byli už po smrti, ale vím to z vyprávění mé matky, jak se všichni tísnil v jedné malé jizbě.

Také v naší nové chalupě byla jenom jedna, ale velká jizba, ve které jsme všichni vyrostli. Náš nevlastní otec byl ze starého světa a novotám neholdoval a my všichni jsme se museli podříditi. Jinak to byl člověk pracovitý a o hospodářství velice dbal. Do hospody za celý rok nevkrčil. Jenom když

se sekly lúky, sešlo se několik chlapů – seců, a to mne naši poslali s dvoulitrovou dřevěnou bečičkou na reznou gořalku. Jeden gazda pod kopcem měl takzvaný „frlak“, ten prodával gořalku a pivo.

Skoro každou zimu dělal otec šindely, a to v jizbě. Dřevěný sloup vtlučil pod stropní trám, asi v polovici slupa byl vyřezaný otvor tak, aby se konec šindela mohl zastrčit a pořizem strúhat. Nebylo to nic příjemného, místo dnešních koberců my mívali třísky. Tak to bývalo v každé chalupě na horách. Krytiny bývaly jenom šindelové, jednou se pokrýla chalupa, podruhé stodola a zase kolna a chlév. Střecha vydržela 10, nanejvýš 15 roků, a proto šindely musely být v zásobě.

Těž jsme seli len. Vytrhaný rozprostřel se na zem, aby se vymočil. Ležel na poli měsíc i více. Pak se posbíral, svázal do otýpek a ve stodole ve dřevěném korýtku lámal a vochloval, až zůstalo čisté vlákno. Vyčištěné vlákno se přadla, a to měla mamka prácu na celou zimu. Pamatuji si, že otec chodil ještě v plátěných košulách a v plátěných kalhotách. Na košule přadla mamka velice teňučko, na kalhoty hrubší. Jeden známý, který měl stav, nám to utkal a plátno se muselo bít. Roztažené u studně na zemi, muselo se bít 14 dní, aji měsíc, podle počasí. Byla to hrozná ošterá, když já jako děcko osm, deset roků, těžší práce ještě neschopná, musela kropit plátno. Bylo to obyčejně v prázdniny. Za horka plátno bylo hned suché a to uschnout nesmělo, muselo být stále mokré, jediné tak se pěkně vybělilo. Také prostěradla v postelích jsme měli jediné lněné.

Také sůkno na papuče se vyrábělo doma. Ovčí vlna se načechrala, potom ji otec donesl na Hrozenkov zkramplovat, mamka ji spřádla, náš známý to utkal, a tkaninu otec opět donesl na Hrozenkov do valchy uválat a měli jsme sůkno na papuče.

V celém širokém okolí žádná továrna, do práce se nechodilo, ale na kotářech v hospodářství bez mechanizace práce bylo nad hlavu. Ani ruční sečkovice ještě nebyly. Sečka pro krávy se řezala kosířem. Než se v zimě pro více krav sečky nařezalo, byl každý pořádně zmrzlý. Bylo mně asi jedenáct roků, když otec objednal sečkovici. To bylo u nás slávy! Dva točili, jeden dával slámu do sečkovice a za chvíli byla hromada řezanky.

Žilo se velice skromně, bráchové dorůstali v chlapy, žádný ani korunu nevydělal, jenom brambory se sbíraným mlékem, nebo černá krupice z domácího šrotu, to byla celotýdenní strava. Až se o vánocích zabilo nějaké to prasacko, tož chvíli byla změna. U řezníka jsme nikdy ani deka masa nekúpili. Chleba se peklo jenom v létě, byla těžší práce a dlouhý den. K dnešnímu životu se náš dávný život ani zdaleka nedá přirovnat.

Bylo ale veselo, v chalupách se zpívalo i kolikrát s prázdným žaludkem. U nás se zpívalo v zimě při práci, od rána až do večera, a to většinou já s mamkou, až nás někdy otec okřikl, že máme už ty huby zavřít.

Těž strašně ráda jsem chodila do školy. Škola, to byl můj život. V osmém roku mé obecné školy jsme dostali ohromného pana učitele a já za poslední rok mé školní docházky jsem si odnesla do života strašně moc. Tento pan učitel Mikulka trval na tom, abych šla študovat, osobně navštívil mé rodiče, aby je přesvědčil, ale bylo to marné. Otec prohlásil: „Na co hlupě studuje“. Že musím na poli dělat, krávy pásť, dojit a vařit, protože starší sestra se vdala a odešla za manželem a já musela nastoupit na její místo.

Blížil se už konec školního roku a já si nedovedla představit, že už nebudu chodit do školy, celé dny jsem brečela, a když o novém školním roce sousedovy děcka běžely do školy, já pásla krávy a řvala tak, že mě bylo slyšet daleko. Když mne uslyšel otec, volal na mne, nebudu-li ticho, že mně hubu roztrhne, ale já stále plakala a když jsem krávy přihnala, opravdu jsem přes hubu dostala.

Hodný pan učitel na mne pamatoval, posílal mně po sousedových školačkách knížky vhodné pro mě, já při pasení četla, a to mně dodávalo útěchu. Jednou, když jsem hnala krávy na pastvu, otec uviděl, že si nesu knížku, vyval mně ji z ruk a nadával, že budu čumět do čteňá a krávy napasu všelijak. Potom jsem vždy využila nějaké chvíli, knížku před pasením vynésla dál od chalupy, schovala pod kříd a četla zase.

Solanec v té době byl velice zaostalý a povznesl ho pan učitel Mikulka, který přinesl kulturu. Založil Valašskou besedu a my schopní mladí jsme hrávali divadlo. Byly to čtyři krásné roky mého mládí, než jsem se vdala. Manžel pocházel z civilizovanějšího kraje a my si rozuměli. Postavili jsme si velkou chalupu na hřebenu Kyvňáček a žili tam padesát let. Jako poslední Mohykáni zůstali jsme věrní horám, dokud manžel žil. Ted už žiji pouze ze vzpomínek.

Takový je život.

Ilustrace akademického malíře Lumira Ševčíka

VZPOMÍNÁME

Botanik Vladimír Krist

Milena Kašparová

Veřejnosti jsou dobře známa jména především amatérských botaniků, jako jsou František Gogela, Gustav Říčan, Jan Bubela a jiní, zapomenuto ovšem zůstalo jméno nadějněho profesionálního botanika Vladimíra Krista, původem ze Zubří, nezůstane však zapomenuto navždy. Dosud bylo jméno uváděno jako autora v drobných odborných člancích. Po podrobném studiu Sborníku Klubu přírodovědeckého v Brně nám byla přiblížena jeho osobnost.

RNDr. Vladimír Krist, asistent botanického ústavu Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně a dlouholetý jednatel Klubu přírodovědeckého, se narodil 8. února 1905 v Zubří. Jeho otec tam byl správcem školy. V roce 1925 maturoval na reálném gymnáziu ve Valašském Meziříčí. Protože měl velký zájem o přírodní vědy, vystudoval Přírodovědeckou fakultu Masarykovy univerzity v Brně, kde po ukončení studia působil jako demonstrátor botanického ústavu a později jako asistent botaniky. V roce 1933 byl promován na doktora přírodních věd. Později byl zvolen externím členem komise pro ochranu přírody 1. odboru Masarykovy akademie práce a jmenován konzervátorem pro ochranu přírody památkového úřadu v Brně. Pro své vědecké práce a zásluhy byl zvolen řádným členem Moravské přírodovědecké společnosti.

Každým rokem podnikal cesty na Slovensko a Podkarpatskou Rus. Doklady své výzkumné floristické činnosti ukládal do herbáře botanického ústavu Masarykovy univerzity v Brně.

Horlivě se účastnil na exsikkatickém díle, které botanický ústav Masarykovy univerzity vydával pod titulem: *Flora exsiccata reipublicae Bohemicae – Slovenicae*, a přispěl mnohými zajímavými druhy, které na svých výzkumných cestách po Slovensku mohl nasbírat ve větším počtu exemplářů ... ex J. Podpěra.

V době okupace byl členem trojky ilegálního důstojnického odporu. V listopadu 1941 byl zatčen gestapem a vězněn v Kounicových kolejích v Brně a v koncentračním táboře v Mauthausenu, kde v březnu 1942 podlehl mukám.

Na návrh profesorského sboru Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně byl v roce 1946 za vynikající vědeckou činnost jmenován docentem systematické botaniky in memoriam.

Seznam publikací RNDr. Vladimíra Krista:

- 1930: *Cynosurus echinatus* L., nový ruderalní přistěhovalec na Moravě. Příroda 23. Nová pozoruhodná lokalita *Andropogon ischaemum* na východní Moravě. Příroda 23.
- 1933: Nová lokalita pérovníku pštrosiho na Těšínsku. Příroda 26. Nová rostlina na území ČSR *Medicago rigidula* Desr. Příroda 26. Rozšíření několika ergasiofytofytů na Pobečví. Příroda 26.
- 1934: Hořce Československé republiky. Sborník Klubu přírodovědeckého v Brně, 16. Šafrány Československé republiky. Příroda 27. Enteromorpha intestinalis na Moravě. Příroda 27.
- 1935: O některých nových nebo kritických rostlinách na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Spisy Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity, Brno, č. 199. Příspěvek k adventivní a ruderalní květeně Moravy 1. Sborník Klubu přírodovědeckého v Brně, 17. Staré stromy na Rožnovsku. Krása našeho domova 27. Moravské ostrůvky slanobytné květeny před zánikem. Krása našeho domova 27. Příspěvek k halofytní květeně jižního Slovenska. Věda přírodní 16.

- 1936: Chraňte ostrůvky halofytní květeny na jižním Slovensku. Krása našeho domova 28. Příspěvek k poznání květeny československé 1. Spisy Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity, Brno, č. 222. 1936. Hořce československé republiky (doplňky). Sborník Klubu přírodovědeckého v Brně, 18.
- 1937: Dvě zajímavé lokality teplobytné květeny na jižním Slovensku. Příroda 30. Nová stanoviště halofytní květeny na jižním Slovensku. Příroda 30. Floristické poznámky z již. a jz. Slovenska. Sborník Klubu přírodovědeckého v Brně, 19. Botanické zajímavosti na Moravě. Sborník Svazu mor. zahrádkářů a přátel přírody 1. 1937. Příspěvek k poznání květeny československé 2. Spisy Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity, Brno, č. 238. Ohrožené Kovačovské kopce na již. Slovensku. Krása našeho domova 29. Příspěvek ke květeně písků na již. Slovensku. Příroda 30. Ochrana přírodních botanických památek na Moravě. Příroda 30.
- 1938: Nová lokalita kavylu tenkolistého (*Stipa stenophylla* Čern.) na Slovensku. Krása našeho domova 1938. Zajímavý výskyt halofytní vegetace na záp. Slovensku. Věda přírodní 19. Floristické poznámky ze Slovenska 2. Sborník Klubu přírodovědeckého v Brně, 20. Halofytní vegetace a její rozšíření v Československu. Sborník 4. sjezdu čsl. geogr. v Olomouci 1938. Příspěvek k poznání květeny československé 3. (*Ephedra distachia* nový zástupce květeny čsl.). Spisy Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity, Brno, č. 263. 1938. Univ. prof. Dr. Jos. Podpěra šedesátníkem. Časopis Vlastivědného muzejního spolku, Olomouc, 51.
- 1939: Floristické poznámky ze Slovenska 3. Sborník Klubu přírodovědeckého v Brně, 21. Gustav Říčan (nekrol.). Příroda 32.
- 1940: Příspěvek ke květeně Žitného ostrova. Sborník Klubu přírodovědeckého v Brně, 22. Za Robertem Weighartem. Příroda 33. Příspěvek k adventivní a ruderalní květeně Moravy 2. Sborník Klubu přírodovědeckého v Brně, 23. Halofytní vegetace jihozáp. Slovenska a severní části Malé uherské nížiny. S 19 fotografickými snímky a 9 mapkami znázorňujícími zeměpisné rozšíření významných rostlin. Práce Moravské přírodovědecké společnosti, svazek 12, spis 10. Signatura: F 121, Brno 1940.

Literatura: Podpěra J., 1948: Dr. Vladimír Krist. Sborník Klubu přírodovědeckého v Brně za rok 1946, 27. Brno 1948

Před 60 lety byl umučen generál duchovní služby Msgre Metoděj Kubáň, papežský prelát a generální vikář katolíků čs. branné moci

Karel Malina

... Vzpomínám, jak se mně, když jsem Ti jednou v bytě pomáhal, dostala do rukou kniha – kniha zápisů ordinací. I dotkl se mne zvláštním způsobem, když jsem u většiny skoro případů viděl – že ordinace byla zadarmo. A dojmu účty jsem se nezbavil ani tehdy,

kdy jsem Tě viděl kráčet ideově po cestách naprosto diametrálních. Vždyť je to vzácná vlastnost dnes, kdy vše se zlatu koří, kdy vše po požitku touží – činit něco z lásky, z humanity. A tím více vzácná pro mne, kněze, když jsem viděl, že nečekáš podle svého přesvědčení ani žádné odměny vyšší. Cenil jsem tím více dobré, ušlechtilé Tvé srdce, které bije pro bídu lidí, kteří vyrostli z nouze, jako já v našich krásných, ale chudobných valašských horách...

S těmito slovy upřímného vyznání odeslal v r. 1932 do Žiliny svému příteli MUDr. Ivanu Hálkovi blahopřání k jeho šedesátinám Metoděj Kubáň. Neprávem opomíjená osobnost generála Kubáně patří k obnovenému a nedeformovanému historickému vědomí nejen jeho rodného kraje, ale i současné armády České republiky a široké veřejnosti, v níž po r. 1948 s postupným přerušením a umlčením tradice vojenské duchovní služby během následných čtyřiceti let začala být představa vojenského duchovního často spojována už jen se jménem feldkuráta Katze, známého z Haškova Švejka, který představoval dokonalou a poněkud zlomyslnou karikaturu.

Metoděj Kubáň se narodil 18. září 1885 na Horní Bečvě. Materiální a duchovní zázemí jeho rodinného prostředí utvářeli jeho opravdové zbožní, trpěliví a těžkou prací přičinliví rodiče. V době jeho studií na českém gymnáziu v Místku se rodiče na přání matky, která velmi tihla k rodnému Frýdecku, odstěhovali z Horní Bečvy a usadili v Palkovicích, kde zakoupili mlýn.

Už v olomouckém semináři, kde velmi aktivně působil v bohosloveckém odboru pro zakládání venkovských knihoven, se u Metoděje Kubáně projevil jeho hluboký smysl pro osvětovou práci a také zájem o studium polštiny a polské literatury. Během své účtyhodné osvětové práce založil pak na mnoha svých působících desítky knihoven a sám vlastnil osobní rozsáhlou knihovnu, čítající až na tři tisíce svazků.

Po vysvěcení na kněze v r. 1908 byla pro něho jeho první kněžská štace velice obtížná, protože byl jako kaplan poslán do zcela německého prostředí v Horním Městě a později do Frankštátu u Šumperka, což mu však nebránilo v tom, aby se i tady zapojil do veřejné osvětové a kulturní práce mezi svými farníky. Po vypuknutí světové války byl jako mladý kněz urostlé a statné postavy uznán způsobilým vojenské služby a odeslán jako polní kurát k polním vojenským nemocnicím na několik front. Nejdéle pobyl v Albánii v Alesiu, kde ve dne v noci jako duchovní i jako ošetřovatel pomáhal stovkám vojáků a přitom obstarával administrativní práce a osvětovou činnost. Když se v nemocnici v r. 1917 nakazil neštovicemi a tropickou malárií, byl po uzdravení odeslán k záložní vojenské nemocnici v Těšíně. Zde ho zastihl státní převrat. S dobrou znalostí polštiny plnil roli prostředníka ve vojenských záležitostech mezi Polskou radou národovou v Těšíně a Zemským národním výborem pro Slezsko ve Slezské Ostravě. V listopadu 1918, kdy současně na Slovensku maďarské vojsko ohrožovalo vznikající čsl. stát, odvážně jako tajný kurýr dvakrát vykonal cestu do Žiliny k tamějšímu slovenskému národnímu výboru.

Mimořádný a citlivý vztah ke Slovensku prokázal, když v r. 1919 vstoupil do svazku čsl. armády a začal působit jako duchovní správce vojenské posádky v Žilině. Působnost voj. duchovenstva se v podstatě neodlišovala od úkolů duchovních v bývalé rakousko-uherské armádě: měli uvádět v soulad plnění náboženských povinností vojenských osob se zvláštními potřebami armády péčí o jejich duchovní i mravní výchovu, přispívat k upevnění kázně, charakteru, družnosti, lásky a věrnosti k vlasti a k vážnému názírání na život a povinnosti. Mimo konání bohoslužeb a provádění církevních úkonů pro osoby v armádním svazku a jejich rodinné příslušníky velkou část práce vojenských duchovních tvořila matriční agenda, vedení správy voj. kostelů, zakládání katastrů a eviden- ce vojenských hrobů a péče o ně. Vojenští duchovní na Slovensku měli nadto uloženo působit i jako orgány osvětové výchovy pro povznesení kulturně národnostní úrovně slovenských vojáků. V tomto ohledu se kurát Kubáň stal v Žilině přímo nepostradatelným. Stovky jeho přednášek, ustavičné pobývání mezi vojáky, vedení jejich kurzů a zátiší, snaha ulehčit a zpříjemnit jim plnění služby, úsilí pomoci každému, o kom věděl, že strádá, jeho sblížování i různých vrstev občanské společnosti ve městě, které si nedovedlo bez jeho účasti představit jakoukoli osvětovou a kulturní akci, pomocnou i humanitární práci. Také jim upravený vojenský hřbitov v Žilině se stal vzorem pro úpravy dalších vojenských hřbitovů. Kurát Kubáň jako výborný řečník a vzorný kněz svými moudrými a bodrými slovy i výklady upoutával jak vojáky, tak i civilisty, a lidé se na jeho kázání v kostele přímo hromili.

Po kratším působení v Třnávě nastoupil v r. 1929 v hodnosti podplukovníka k voj. duchovní správě u 4. pěší divize v Josefově. Jeho osobnost poutala stále více pozornosti, protože se stával nositelem nejmodernějších zásad při výchově vojáka. Rázil nekompromisně masarykovské heslo, že voják není na vojně jen proto, aby si tu odbyl svoji občanskou povinnost, ale že se má na vojně soustavně rozšiřovat jeho okruh vědomostí. Neustálý zájem pplk. Kubáně o veškeré dění kolem, jeho takt, velkorysost a duchaplný humor, tělesná síla spojená s jemností dítěte, dobrota kněžského srdce pěstovaná silou vůle, jeho neznalost falše a přímot vůči každému, to byly ty nejhlavnější faktory, kterými působil nejen na vojáky, ale i na civilní obyvatele a získával si u nich velkou oblibu.

V r. 1934 byl pplk. Kubáň povolán z Josefova do Prahy k vedení oddělení voj. duchovní správy při MNO a od 1.2.1935 stanul v čele katolické skupiny 6. oddělení I. všeob. voj. odboru MNO a horlivě se ujal organizace svého resortu. Za krátký čas se postaral o konečné vydání služebních předpisů a knih pro voj. duchovenstvo, zasloužil se o založení aspirantské školy pro výchovu důstojníků duchovní služby v záloze, založil topografickou evidenci válečných hrobů v rozsahu přes čtvrt milionu kartotéčních lístků a podařilo se mu zajistit zvláštní vybavení vojenských duchovních pro mobilizaci.

Podle svědectví jemu nejbližších osob byl Metoděj Kubáň řídkým zjevem jak čsl. důstojnictva, tak i českého katolického kléru. Pro jeho vzácné osobní vlastnosti ho měl ve zvláštní oblibě i pražský arcibiskup Kašpar, který ho k 1.2.1935 jmenoval generálním vikářem pro brannou moc. Pro své mnohé zásluhy v armádě i v církvi byl už za 1. světové války v r. 1917 Metoděj Kubáň jmenován biskupským radou v Alesiu v Albánii, v r. 1934 biskupským notářem v Hradci Králové, pak konzistorním radou v Olomouci a nakonec v r. 1935 uveden i do hodnosti osobního papežského prelata.

Ještě před mnichovskými událostmi v r. 1938 ho prezident Beneš svým dekretem povýšil do vojenské hodnosti generála duchovní služby. Po rozpuštění čsl. armády působil pak gen. Kubáň jako ministerský rada resortu správy vojenských hřbitovů na ministerstvu

vnitru. Tehdy za okupace se nebal otevřeně projevat své protinacistické postoje a názory. Na základě společného udání několika německých kněží byl 27.8.1940 zatčen gestapem. Obžalován pro nepřátelské smýšlení proti říši byl odsouzen do káznice v Budyšině. V říjnu 1941 se měl vrátit, ale po převezení zpět do Prahy byl nucen podepsat prohlášení s uznáním vykonaného trestu, což odmítl. Byl proto následně převezen do koncentračního tábora v Dachau, kde na následky nelidského zacházení a týrání dne 5. března 1942 zemřel. Svědectví o jeho umučení zachytil jeho tehdejší spoluvězeň a hornobechvanský farář P. Bedřich Hoffmann v knize *A kdo vás zabije...*, věnované životu a utrpení kněžstva v koncentračních táborech. Poštou doručená urna s jeho popelem byla při úředně nařízeném neveřejném pohřbu uložena v hrobě jeho rodičů v Palkovicích.

Generála Kubáně za jeho života poutala neustále živá sounáležitost s jeho rodištěm na Valašsku a zvláštní blízký vztah měl i ke Slezsku. O letní dovolené každoročně zajížděl do Moravskoslezských Beskyd, které miloval a jimiž jako nadšený turista nejednou prošel s přáteli i s básníkem Petrem Bezručem. Naposledy tu pobýval na Bílém Kříži ještě na počátku srpna 1940 krátce před svým zatčením.

Životní odkaz generála Kubáně je o to významnější, čím více se ukazuje, že i v novodobých a zcela jiných podmínkách novějším způsobem pojatá, neobvyklá a náročná působnost vojenských kaplanů u nás má nečekaně pozitivní ohlasy nejen v armádě samotné, ale i ze strany široké světové veřejnosti. Jejich služba z mnoha hledisek navazuje i na vlastní historickou tradici, kterou generál Kubáň utvářel nezastupitelným osobním vkladem a s neobyčejnou oddaností.

Před 30 lety zemřela historička

Vlasta Fialová

Hana Bartková

Před 30 lety – 6. února 1972 – zemřela v Brně PhDr. Vlasta Fialová, pedagožka, redaktorka, historička a muzejní pracovnice. U její rakve v brněnském krematoriu stáli 11. února 1972 čestnou stráž krojovaní Valaši. Dr. Fialová byla totiž svým životem a dílem spjata s Valašskem.

Narodila se 5. června 1896 v Holešově v rodině řídicího učitele Čenka Stratila. Potom studovala na gymnáziu ve Valašském Meziříčí. Maturovala na reálném gymnáziu v Holešově. Následovala studia zeměpisu a dějepisu s archeologií na Filozofické fakultě UK v Praze. Po studiích nastoupila dráhu učitelky (Národní škola v Bystřici pod Hostýnem, dívčí gymnázium v Olomouci, gymnázium v Bučovicích, Masarykův státní ústav pro vzdělávání učitelek odborných škol pro ženskou povolání v Brně).

Už ve třicátých letech se začala intenzivně zajímat o historii a zvyky svého rodného kraje. Výsledkem

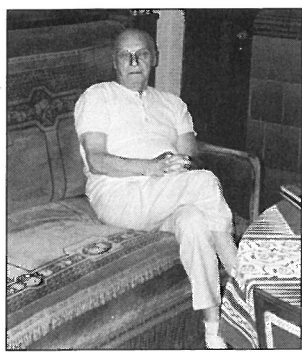
podrobného studia literatury a pramenů byla její publikace **Jan Adam z Víckova, moravský emigrant a vůdce Valachů v letech 1620 – 1628** (nakladatelství Moravský legionář, Brno 1935). Zachytila v ní osobnost čejkovického pána, majitele statků v Lukově a Vsetíně, evangelíka a příznivce moravského hejtmana Ladislava Veleny ze Žerotína. Na tuto zajímavou problematiku ji upozornil brněnský historik František Hrubý.

V roce 1940 vydala **Kroniku holešovskou** (nakladatel František Stelzig, Holešov, 2. vydání – 1967). Jedná se o záznamy neznámého holešovského měšťana z let 1615 – 1645. V. Fialová tyto záznamy objevila ve sbírkách Zemského archivu v Brně a zpřístupnila je všem zájemcům o moravskou historii a vlastivědu. Opatřila je úvodem o historii Holešova za třicetileté války, vysvětlivkami a poznámkami. Kritické hodnocení Kroniky holešovské bylo mimo jiné tématem její disertační práce (1935). Objevila některé písmákové chyby, snažila se řešit otázky autorství kroniky. Fialová využila kroniku rovněž při psaní své monografie o Janu Adamovi z Víckova.

Pilně přispívala do časopisu *Naše Valašsko*, od 4. ročníku (1937–1938) se stala spoluredaktorkou časopisu a po smrti Františka Táborského hlavní redaktorkou. Po sloučení Našeho Valašska s Dolinou Urgatinou (1952) ve sborník Valašsko (vydáváný Moravským muzeem v Brně) se stala vedoucí redaktorkou tohoto sborníku a řídila jej až do jeho zániku v roce 1958. V jednotlivých ročnících můžeme najít celou řadu jejich příspěvků, např. o Václavu Bitovském, o památkách stromech v Uhrínově, o historii Slavičina a přetištěnou zprávu lipnického primátora Martina Zikmunda ze zápisů Jana Jiřího Středovského aj. Do svého rodného kraje se ráda vracela, měla zde řadu přátel a spolupracovníků. Za všechny jmenujme např. národopisce Miloše Kašíka, folklorní pracovníci Vilmu Volkovou a malíře Janka Kobzáně. S pomocí brněnské Vesny a Českého červeného kříže se snažila zmírnit tíživou sociální situaci Valachů ve třicátých letech. Zavedla proto na Hutisku kurzy valašského vyšívání a chov angorských králiků.

Od roku 1949 pracovala v národopisném oddělení Moravského muzea v Brně. V roce 1952 se stala vedoucí historického oddělení muzea. Od roku 1956 vedla archeologicko-historický průzkum na zaniklé středověké tvrzi v Kralicích nad Oslavou. Podařilo se jí zde objevit množství unikátního tiskařského materiálu, který je dokladem o existenci bratrské tiskárny v Kralicích (1578 – 1622). Právě zde byla v letech 1579 – 1594 vytištěna proslulá „šestidíla“ – Bible kralická. V. Fialová se zapojila do činnosti Muzejního spolku pro uchování bratrských památek a tisků v Kralicích. Byla dlouhá léta jeho místopředsdkyní. Nermalou měrou se zasloužila o vybudování Památníku Bible kralické (otevřeného v roce 1969). Až do své smrti pracovala jako externí vědecká pracovnice Moravského muzea v Brně.

Dr. Fialová publikovala svoje studie a výsledky svých výzkumů např. v *Časopise Matice moravské*, v *Českém časopise historickém* aj. Je autorkou drobných publikací: **Brněnský hrad (1959)**, **Kralice (1959)** a monografie **Zachariáš Solín, tiskař Bible kralické (1968)**. Zkoumala neznámé lokality moravských husitů (Nedakonice), studovala produkci ivančicko-kralicko-lešenských tiskárny. Byla přesvědčena o jejím pokračování i po požáru Lešna (1656) a její otázky hledala v roce 1969 v Holandsku. Bohužel řadu dalších věcí už nemohla dodělat a doložit. Zemřela nečekaně. Místem jejího posledního odpočinku se stal hřbitov v Bystřici pod Hostýnem. Kralický muzejní spolek umístil na její hrob pamětní desku s tímto nápisem: PhDr. Vlasta Fialová se zasloužila o poznání husitského revolučního hnutí, české reformace, kralické tvrze a rodného Valašska.

Ladislav Nezdařil
(8. 2. 1922 – 15. 1. 1999)

Jiří Demel

8. února by se dožil básník Horních chlapců, literární vědec – germanista Ladislav Nezdařil osmdesátí let. Naše revue věnovala jeho dílu obsáhlý článek v č. 2 (1999/1). Připomeňme si význam Nezdařilovy literární práce dopisem jeho přítele Jiřího Demla, který se však již do rukou adresáta nedostal.

„Milý Juro,

...Máš pravdu ve všem, ale v jednom zvlášť: To staré Valašsko jsem zachytil skutečně v hodině dvanácté. Téměř okamžitě s koncem mých mladých let se ten půvabný svět do základů zhroutil. A kdybych své mládí prožil v nějakém paneláku a kolem místo žebříňáků samá auta a místo starých koní samé traktory, nikdy bych tu sbírku nemohl napsat.

A ještě něco: Psal jsem jí, když všude kolem byla tma, zvůle, bezpráví, ponižení, vězení, koncentráky a smrt. Víš, jak to bylo sladké vzít si podobu dávného zbojníka a křičet: retujte ňa, ludě dobří, sem spravedliví!?

Připravuji teď tu antologii pro západní Němce. Udělám všechno, aby česká poezie se v ní objevila v zaslouženém lesku. Aby každý, kdo se na západě bude o naše básnictví zajímat, musel sáhnout právě po ní. Aby každý překladatel, jehož tam zařadím, byl na to hrdý...

Tvůj vděčný Láda Nezdařil

Praha 2. 6. 1992“

nepřečtený dopis:

„Milý Ládo,

dlužím Ti dodnes pár slov o jazyku Horních chlapců. Kolikrát jsme o tom začali a Tys mi vždycky odběhl ke vzpomínání na krásu našich kotárů, našich děvčat, ke vzpomínkám na Tvůj valašský domov. Ještě při posledním setkání na Národní třídě před Jazykovou školou jsme začali hovořit o místě nářečí v literatuře, ale nedokončili, spěchals učit.

Jedním z prvních našich krajových spisovatelů, který použil dialektu, byl Jan Misárek – Slavičinský a zejména svým Vlkem Krampotů, prózou, kterou Mahen právem označil za nejlepší moravskou povídku své doby. A přece se téměř nečte. I člověk z Valašska k ní dnes totiž potřebuje vysvětlující slovník.

Na toto nebezpečí použití dialektu upozornil již Metoděj Jahn, když zdůrazňoval, že nářeční slovo může spisovatel užít jen výjimečně, jako slovo dokreslující atmosféru, aby zůstal srozumitelný i lidem z jiných regionů. Sám psal v tomto duchu vždy spisovným jazykem. Pokud vím, jen jednu povídku napsal v nářečí, a to jen jako příklad dialektu pro krajinovou výstavu.

Podobně a přece jinak si počínal Ozeř Kalda. Protože jen mládí prožil na Valašsku a později celý další život strávil v Praze, psal zdánlivě v dialektu, ale vyhýbal se slovům příliš specifickým. V nádherné skladbě z pera

samoukova (Zápisník zmizelého) mu právě rázovitost jazyka umožnila vyjádřit onu vášnivost lásky Janička a cikánky Zefky a zároveň mučivost pocitů, které prožíval. Jen čtyři slova považoval Kalda za nutné vysvětlit. Tak se mu podařilo vytvořit dílo, které patří k nejlepším svého druhu v naší literatuře a Janáčkovou zásluhou i v hudbě.

Tobě se, Ládo, v Horních chlapcích podařilo pokročit ještě o kus dále. Pravděpodobně nevědomky, ale nesmírně uvážlivě jsi pokračoval v cestě nastoupené Kaldou. I Tobě asi pomohlo, že jsi dospělý věk plodně prožil většinou v Praze. Dalo Ti to měřítko srozumitelnosti a v celé své básnické knižce jsi nepotřeboval vysvětlivky, a přece je srozumitelná všem. Dokonce jsem se setkal s mladými, kteří Tvůj jazyk Horních chlapců považovali za jakýsi druh spisovné řeči. O oblíbenosti Tvých versů mezi dnešní mládeží svědčí jejich zhudebnění současným zpěvákem Tomášem Kočkem.

Navic jsi, poučen moderní poezií českou i světovou, vytvořil zcela nově umělecký obraz odcházejícího valašského světa, kterys často jen nářeční koncovkou okouřenil charakteristickou vůni svého valašského domova. Tak jsi dovršil cestu svých regionálních předchůdců a naznačil cestu dalším, kteří přijdou po Tobě. Završils jednu etapu a zahájils novou. Za to Ti, Ládo, patří náš veliký dík.

Tvůj vzpomínající Jura Demel
Valašské Meziříčí 2. 2. 1999“

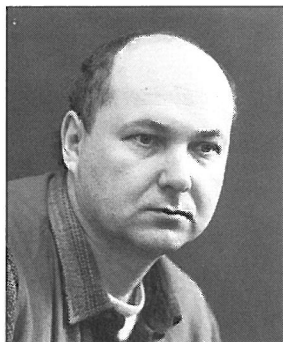
TOŽ SA LÚČÍM, HORNÍ CHLAPCI L. Nezdařil

Tož sa lúčím, horní chlapci,
chlapci z Rožnova,
snád' sa aspoň z tých památek
jedna zachová.

Tož sa lúčím, horní chlapci,
chlapci z Tylovic,
zakutá je naša mladost',
z ohňů hůká sýc.

Tož sa lúčím, moji chlapci,
musím zaséj jít,
ale do téj hory pořád'
budu přichodit.

A gďyz jednúc nepřidu už,
zašél jeden chodník.
V širém světě pozhasínal
ten nájhorský zbojník...

Akad. malíř Miroslav Adámek
(18. 2. 1957 – 22. 1. 2002)

Tomáš Mikulaščík

V pondělí 28. ledna 2002 jsme se v Horním sboru Českobratrské církve evangelické ve Vsetíně rozloučili s akademickým malířem Miroslavem Adámekem,

který 22. ledna tohoto roku náhle zemřel, necelý měsíc před svými čtyřicátými pátými narozeninami. Neočekávaně se tak uzavřela jeho nezvykle bohatá životní dráha. Nedlouhý čas, který mu byl osudem vyměřen, dokázal vrchovatě naplnit tvůrčí prací. Vždyť od absolvování Akademie mu zůstalo necelých šestnáct let – v jejich průběhu se pevně zapsal do kulturního vědomí regionu. Patřil k respektovaným umělcům tohoto kraje, úspěchy a uznání získal v České republice i v zahraničí. Vraťme se tedy stručně k jeho životní dráze a umělecké tvorbě.

Miroslav Adámek se narodil 18. února 1957 ve Vsetíně. Mimo svá studijní léta zde také žil a tvořil. Jeho dílo se stalo již dávno výtvarnou jistinou rodného města i celého kraje. Místo, kde se cítil doma, bylo také pro jeho tvorbu nezvykle důležité, přestože jej nelze jednoznačně zařadit mezi regionální malíře. Lze říci, že svým uměním takovato vymezení a zařazování přesahuje. (A ani on sám je neměl rád.)

Cesta Miroslava Adámka k výtvarnému umění nebyla jednoduchá a přímá. Teprve po vyučení, až ve svých devatenácti letech, začal studovat na Střední uměleckoprůmyslové škole v Uherském Hradišti. V učitelském sboru tam tehdy působili absolventi slavné Školy umění - Jan Blažek, který maloval velkorysé krajiny rozmáchlými tahy štětce, a Břetislav Polišenský, citlivý obdivovatel květů, malíř výrazné, osobité barevnosti, kterou uplatňoval při malování vinohradů i pohledů na moderní architekturu Zlína. Na škole však působily i jiné výrazné umělecké individuality – malíř, grafik a vitrážista Jan Gajdoš, který svébytně rozvíjel rodový umělecký odkaz i tradici hlozníkovské školy. Také zde tehdy učil generačně blízký strážnický malíř František Cundrla, jehož šimovsky snové, téměř abstraktní krajiny působily jako slunečné zjevení v šedi tehdejších dnů. Avšak nejvýznamnějším Adámkovým učitelem na SUPŠ byl zlínský malíř František Nikl, jehož poetické vidění světa i mozaikové skládání motivů do pozoruhodně prokombinovaných kompozic zanechalo výraznou stopu v tvorbě talentovaného žáka.

Už jako téměř vyzrálá umělecká osobnost začal Miroslav Adámek bezprostředně po ukončení SUPŠ v Uherském Hradišti (1980) studovat na Akademii výtvarných umění v Praze, kde se stal žákem malířů Karla Součka a Radomíra Koláře, jejichž tvorba, přes mnohé odlišnosti, vykazovala i četné společné znaky. Zejména by se dalo říci, že byli expresivními koloristy a figuralisty. I tyto principy v dobrém slova smyslu ovlivnily umělecký výraz Miroslava Adámka.

Po dokončení studií na Akademii výtvarných umění v Praze v roce 1986 se M. Adámek vrátil na Vsetín, kde si zařídil ateliér a tvořil. V průběhu dalších let se stával stále výraznější tvůrčí individualitou nejen v regionálních, ale i v mnohem širších souvislostech. Zabýval se hlavně malbou, hodně kreslil a vytvořil také velké množství grafických listů. Věnoval se také monumentální tvorbě do architektury a vytvořil celou řadu realizací v malbě. S oblibou při těchto pracích používal také sklo či keramiku. Prvních tvůrčích úspěchů a ocenění umělecké práce dosáhl už za studií a od roku 1985 se zúčastnil celé řady společných výstav v ČR i v zahraničí. Samostatně vystavoval v Olomouci, Novém Jičíně, Ostravě, Velkých Karlovicích, Valašském Meziříčí, Pardubicích, Zlíně, Hodoníně, Uherském Hradišti, Zďáru nad Sázavou, Frenštátě pod Radhoštěm, Rožnově pod Radhoštěm, Praze a samozřejmě také ve Vsetíně (například v Zámecké galerii v roce 1999 a na Staré radnici v roce 2001).

Dopustíme-li se určitého schematického zjednodušení, můžeme říci, že M. Adámek byl na počátcích své samostatné tvůrčí dráhy spíše figuralistou. Jeho obrazy zachycovaly člověka ve městě, ve světě techniky a civilizace, která pomáhá i ohrožuje, která poskytuje pohodlí, avšak potlačuje individualitu. Spra-

vedlivé je ovšem říci, že Adámkův pohled byl pozitivní, důvěřivě optimistický, který spoléhá na to, že svět, v němž žije, není bez chyb, že je však přesto dobrým místem k životu. Postupně však byl stále více oslovován prostředím, v němž žil a tvořil, tedy valašskou krajinou, nikoli však prvoplánově. Své figurální počátky nicméně neodmítl, naopak, své zkušenosti předával jako vysokoškolský pedagog, když v letech 1991 – 1994 vyučoval figurální kresbu na zlínské katedře designu Vysoké školy uměleckoprůmyslové v Praze, kde navázal na činnost svého někdejšího učitele Františka Nikla.

Postupně se stále více obracel k přírodě, ke krajině, v níž žil, jeho umění s úctou a obdivem zaznamenávalo její tolik stejnou a přece stále odlišnou tvůrčí sílu. V přírodě plné vegetace jakoby slyšel hudbu, a tak lze jeho malířské umění často vyložit pomocí hudebních termínů. Rytmus je tím nejdůležitějším slovem. Rytmem barev a čar vytvářel akord tvarů, z nichž složil symfonii obrazu. Často používal figurální motivy, do nítra obrazu uvedl člověka, nebo alespoň jeho tvář, jeho stopu. Obrazový prostor se tak stal prostorem člověka, či přesněji prostorem pro člověka. Reálný svět se prolíná se světem poesie. Malíř chápal bolesti i radosti lidské všednosti, nechtěl je však posuzovat, chtěl je spoluprožívat a umělecky komentovat. Bytostně usiloval o harmonii a svou tvorbou se snažil přinést řešení tohoto rozporu mezi očekáváním a skutečností. Jeho tvorba z posledních let zaznamenává přítomnost napětí, rozpornosti, současně je však poselstvím o naději, vyzařuje z ní harmonie a řád.

Miroslav Adámek byl malířem, který tvořil s radostí a radost svým dílem také rozdával. Svým dílem navázal zejména na bohatou a rozvinutou více než stoletou tradici regionálního malířství i na nejlepší tradice českého výtvarného umění a přispěl k nim neodmyslitelným podílem. Své nadání zhodnotil umělecky svědomitě a řemeslně poctivě, s pracovitostí a sebekázní. V širokém záběru námětů i výtvarných technik dokázal zachytit a osobitě interpretovat pestrou mozaiku života, který cítil a miloval. Jeho tak nečekaně a předčasně uzavřená tvorba se už stala trvalou a neodmyslitelnou součástí kulturního dědictví tohoto kraje.

V sobotu 2. 2. 2002 ve 2 hodiny a 2 minuty začalo v Kulturním domě ve Vizovicích 2. zasedání Valašského senátu. Součástí této recesistické akce, kterou uspořádalo „Volné výtvarné sdružení Valašský názor“, byla také relativně vážně míněná akce – otevření prvního vystavního místa Valašské národní galerie. Mezi vystavovanými pracemi je kresba Mirka Adámka a také obraz významného českého malíře Jana Baucha. Bauchovými slovy o umění, která jsou z roku 1963 (z knihy Barvy století), chci tuto krátkou vzpomínku ukončit, protože se domnívám, že mohou být vztažena i k životnímu a tvůrčímu usilování Miroslava Adámka: „*Umění výtvarné roste jenom ze solidního a velkého řemesla. A z úmorné každodenní práce. Výtvarné umění je vrcholem rukodílné práce. Nic víc a také nic méně. A teprve když se snoubí veliký intelekt s těmito vlastnostmi, je možno vytvořit veliké dílo, které stojí v prostoru mimo čas jako krystal lidského ducha.*“

Linoryt M. Adámka, 1995

NAŠI JUBILANTI

PhDr. Josef Vařeka, DrSc.
pětasedmdesátiletý

Jaroslav Štika

Do paměti se mně Jožka Vařeka vryl nejdříve jako Valach, přesněji řečeno jako student gymnázia ve Valašském Meziříčí, a zároveň člen Valašského kružku při tomto gymnáziu. Vedl jej náš oblíbený profesor Arnošt Kubeša. To vzpomínám na mládežnická léta po druhé světové válce. V roce 1946 Jožka maturoval, rozloučil se s rodným městem a - pokud se nemýlím - i s valašským krojem. Ne tak se svým zájmem o život prostého lidu, o studium národopisu. V Praze jej tehdy Jožkovi přednášeli profesor Karel Chotek a paní docentka Drahoмира Stránská. Již před padesáti lety vyšly jeho první studie a bylo to - jak jinak - o Valašsku. Osud a kádrová politika jej však zavály na opačný konec republiky, do severních Čech, kde si odsloužil deset let jako kantor. Ale ještě před tím došlo k šťastnějšímu osudovému poznamenání. Na studiích se poznal s Alenou Plessingerovou, která ho doposud provází jako životní družka i odborná spolupracovnice. I při kantořině se dále vzdělával a stále více inklinoval ke studiu hmotné kultury. Když byl v roce 1963 přijat do Ústavu pro etnografii a folkloristiku Československé akademie věd v Praze, bylo už vlastně o jeho orientaci na lidovou architekturu jasno. Z postu odborného pracovníka postoupil časem až na místo zástupce ředitele, přibývalo titulů - těch u jména i titulů knižních a časopiseckých.

V tomto ohledu patří Josef Vařeka k autorům nejpilnějším - těch titulů je 660! Všechny navíc vynikají hodnotovostí a srozumitelností. Kromě souborných knižních děl o lidovém stavitelství Čech, Moravy a Slezska připomeňme Vařekův výzkum stavitelství v ohrožených územích, práci na encyklopedii národopisu a na etnografickém atlasu, kde doposud vede úsek hmotné kultury, dále česko-německý slovník názvosloví lidového stavitelství a velmi intenzivní spolupráci s našimi muzei v přírodě.

To se už - přes rožnovský skanzen, se kterým velmi intenzivně spolupracoval, dostáváme k našemu Valašsku. Na svůj rodný kraj Jo-

sef Vařeka nikdy nezapomněl. Napsal a uveřejnil studie o tradičních zemědělských technikách, o polních komunikacích, o „klátových“ úlech, o valašských stavbách na Národopisné výstavě československé v Praze roku 1895, o sídelních typech valašských obcí, o studánkách i větrných mlýnech - a také o všem zajímavém v bezprostředním sousedství Valaška při horním toku Ostravice i ve slovenských obcích z druhé strany Javorníků.

Co Ti ještě, Jožko, po tak úspěšné práci přát? Určitě hodně radosti. Pokud se nemýlím, největší radost vždy máš z nového poznání, z úspěšně završeného díla. K tomu potřebuješ jen dobré zdraví a to Ti upřímně přeji.

Q.B.F.F.F.S.!
PhDr. Michal Plánka
pětaosmdesátníkem

Lubomír F. Piperek

Významné životní jubileum pana doktora Plánky, emeritního ředitele zlínské galerie, vzpomínáme na stránkách naší revue rádi hned ze tří důvodů. Je znám širokému okruhu kulturní veřejnosti celého zlínského kraje nejen jako na slovo vzatý odborník - historik umění a budovatel stánku malířských Múz v Domě umění, ale i jako rodověrný Valach, který dodnes tráví chvíle odpočinku v kraji svého dětství, na chalupě ve Valašské Bystřici. A jsme rádi, že je také, když mu čas dovolí, častým přispěvatelem do našeho časopisu. Vzpomínky na výtvarné umělce Valaška, na osobní setkání s ním, odborné, přístupnou formou podané zhodnocení jejich díla, vždy potěší nás i naše čtenáře.

Michal Plánka se narodil v Malých Karlovicích 28. února 1917. Maturoval na Masarykově gymnáziu na Vsetíně v květnu 1938. Pak následovalo studium teologie v kněžském semináři, ale válečné události jeho životní běh změnil. Po uzavření vysokých škol uplatnil své výtvarné citění při studiu na Státní grafické škole v Praze a umění ho už mělo provázet celý život. Po válce absolvoval obor dějin umění na pražské Karlově univerzitě a na Palackého univerzitě v Olomouci, kde ukončil aka-

demickou dráhu rigorózním řízením v roce 1953.

Téhož roku byla ministerstvem kultury zřízena Krajská galerie gottwaldovského kraje se sídlem v kroměřížském zámku. Mladý historik umění se stal hned po absolvování univerzity jejím ředitelem. Byla to doba houževnatého budování. Ležela na něm veškerá tíha práce odborné, administrativní i praktické. „*Skromné začátky zrcadlily zcela konkrétně i stav právě se rodícího ústavu, odborného, umělecko výchovného, sběratelského i dokumentačního zaměření. Kromě několika desítek významnějších obrazů a plastik, spolu s nevelkým počtem grafických listů – nesourodých z hlediska historického vývoje, názorového zaměření a tvůrčích kvalit – nedostala do vínku tato nově vznikající instituce mimo pracovní tvůrčí elán zcela nic. Začínalo se bez zkušeností, bez administrativy a odborných pracovníků, bez výstavního a provozně nezbytného zařízení a bez jediné odborné knihy*“, vzpomínal po dvaceti letech. Mimoto se hned od počátku začalo s realizací řady výstav po celém regionu (např. dílo Hanuše Schwaigera se představilo v Bystřici pod Hostýnem, při příležitosti folklorních slavností ve Strážnici proběhla zajímavá výstava Malíři moravského folkloru). Pro Valašsko bylo významnou událostí otevření Jaroňkovy galerie v Rožnově pod Radhoštěm v roce 1954. V souladu se závětí Julie Jaroňkové byly zde, v autentickém prostředí jejich vily, napul ateliéru a napul stylově zařízeného obydlí, pietně uloženy urny obou bratrů a vystavena jejich grafická i malířská díla, návrhy a ukázky dekorativní tvorby: gobelíny, užitékové předměty, malby na dřevě a porcelánu. (Po roce 1960 galerie přešla pod správu rožnovského skanzenu, byla postupně devastována a dnes je z ní pracoviště konzervačních dílen. Tento neutěšený stav, přes chimérické sliby současného vedení, bude bohužel – jak potvrzuje dlouholetá zkušenost - jistě dál přetrvávat). V roce 1957 byla Krajská galerie natrvalo umístěna ve zlínském Domě umění a v roce 1960 byla expozice zřízena také v druhém poschodí zámku.

Stejně důležité, a možná ještě důležitější, než vytvoření vhodných prostor pro práci a výstavy, bylo budování sbírkového fondu. Před dr. Plánkou stál nelehký úkol. Chtěl-li vybudovat reprezentativní fond, který by obsáhl výtvarnou činnost kraje, musel při tom brát v potaz nejen umělecké aktivity, vycházející a inspirované tradiční regionální kulturou Valašska a Slovácka, ale i prezentaci moderních výtvarných proudů, jak se během doby konstituovaly díky činnosti batovské Zlínské školy umění a Salonů; stejně jako pracovní prostředí Zlína, v němž se téžistě výtvarné práce často zaměřovalo na průmyslový návrh (katedra designu VŠUP existuje ve městě dodnes). Všechny tyto aspekty se mu podařilo časem skloubit a jím vybudovaná galerijní sbírka snese i ta nejnáročnější kritéria. Pod zorným úhlem moderního českého a slovenského umění je zde kriticky zhodnocena regionální umělecká činnost. Výstavy průmyslového návrhu se potom staly, ve formě bienále, pozoruhodnou aktivitou zlínské galerie, která přitáhla pozornost českých i světových odborníků. Začaly v roce 1968 výstavou Československý průmyslový

návrh a do roku 1982 představily řadu oborů (židle, kůži, lisované sklo, hračku, tapiserii, keramiku i kulturu bydlení).

Mimo galerijní práci připravil jubilant řadu výstav a expozic pro jiné instituce. Známa je i jeho bohatá publikační činnost, zaujaly především monografie o malířském díle Vladimíra Hrocha a Karla Hofmana i řada kratších či delších příspěvků o dalších malířích regionu.

V roce 1980 odešel dr. Plánka do důchodu, ale zájem o umělecké aktivity a výtvarný život ho samozřejmě neopustil. Své cenné a žádané zkušenosti předává skromně dál, rád se podělí i o vzpomínky na osobnosti kulturního života - dovede je vyprávět živě a s dávkou vlnivého humoru – všichni (ti, kteří o věci vědí) se již těší na jejich knižní podobu.

Hodně síly, zdraví a pohody těla i duše do dalších, dál stejně plně prožitých let přeje redakce.

Ať jsou dobré, šťastné, zdárné a požehnané!

Plk. v. v. Josef Balejka

Ludvík Klímek

Je posledním z valašských „Nebeských jezdců“, který za druhé světové války bojoval na válečném nebi s nacistickou Luftwaffe. Je rodákem z Valašských Klobouk, kde se 4. března 1917 narodil.

Po vyučení automechanikem začíná svoji leteckou dráhu v Užhorodě, kde se přihlásil do pilotní školy – Masarykovy letecké ligy. V roce 1936, v rámci celostátní akce „Tisíc pilotů republiky“, nastoupil k pilotnímu výcviku a po jeho absolvování získal diplom sportovního pilota. K Československému vojenskému letectvu narukoval do Piešťan k 3. let. pluku, kde absolvoval výcvik, a v hodnosti svobodníka byl převelen do Prahy ke 4. stíhacímu pluku. Zde dokončil pokračovací výcvik a byl vyřazen jako polní pilot v hodnosti desátníka. Na prostějovském letišti ho zastihla okupace. Ještě v březnu 1939 byl demobilizován a do dnešního dne nemůže zapomenout pocit hanby, když stoje s jednotkou v pozoru na prostějovském letišti, musel přihlížet vztyčování německé vlajky s hákovým křížem.

Po propuštění z armády se vrací do Valašských Klobouk. Život v okupované vlasti se pro něj stává den ode dne nesnesitelnějším. Jako bývalý voják se nemůže klidně dívat na zpupně pochodující německé vojáky a jejich vlajku každodenně vztyčovanou před městskou soudní budovou, stejně jako poslouchat zprávy o zatýkání českých lidí. Dovídá se o organizování čs. vojska v Polsku a rozhoduje se, jako mnoho jiných českých vojáků, vojenských pilotů a leteckých mechaniků, odejít z vlasti. Věř, že tam bude v boji proti fašismu pokračovat. A tak se tehdy desátník J. Balejka vydává na cestu odboje. Na cestu představující mnohá úskalí, utrpení a oběti.

V prostoru Radvanice – Orlová přechází na druhý pokus, společně se svým přítelem Oldřichem Hlobilem z Valašského Meziříčí, čs.-polské hranice. Hlásí se do polského letectva a po přepadení Polska se účastní leteckých bojů s německou Luftwaffe. Po kapitulaci Polska se svými spolubojovníky ustupuje do Rumunska, odkud pak lodí odplouvá do Francie, kde vstupuje do polské letecké jednotky. Leteckých bojů ve Francii se J. Balejka nezúčastnil. Až do kapitulace Francie na letišti Cazaux zalétával letadla, která byla vyzbrojována. Po kapitulaci Francie, která neodolá náporu nacistické armády, se desátník Balejka se svými českými přáteli opět stávají uprchlíky a směřují tentokrát do Velké Británie, kde se přihlásí opět do polského letectva a jsou zařazeni k jedné z nejslavnějších spojeneckých perutí v bitvě o Británii. 303. polská stíhací peruť, zformovaná 2. 8. 1940 na letišti v Northolt nedaleko Londýna, si ke svému oficiálnímu názvu připojila jméno Tadeusze Kościuszka. Být příslušníkem 303. stíhací perute bylo pro J. Balejku velkou poctou. Denně startoval jako doprovod britských bombardérů k výzvědným letům nad okupovanou Francií a k přepadům nepřátelských letadel, nákladních vlaků a autokolon.

Po jednom bojovém letu (píše a vzpomíná na to ve své knize „Stíhači 303.“), kdy o vlásek unikl smrti, musel ze zdravotních důvodů zanechat stíhacích bojových letů. Přihlásil se tedy k Československé bombardovací peruti, se kterou patroloval nad Atlantikem a v Biskajském zálivu pronásledoval nepřátelské ponorky.

S 311. čs. bombardovací peruti se vrací v září 1945 do svobodné vlasti a přiváží si s sebou i svoji anglickou manželku Irenu, s kterou se oženil už v říjnu 1941. Tím jeho vojenská letecká anabáze končí. Postavení našich západních letců nebylo po jejich návratu do vlasti příznivé, a tak se s manželkou vrací zpět do Anglie, aby po čase odjeli do Austrálie, kde létal jako dopravní pilot v Britské Guyaně.

Do své vlasti - Československa - se opět podíval až v roce 1975. Teprve po třiceti letech mu bylo uděleno vízum. Od té doby pak ČSR navštěvoval již pravidelně. Nyní žije mezi námi, většinu roku ve Valašských Kloboukách se svojí druhou manželkou z Valašska, která o něj s velkou láskou pečuje.

Dobré světlo, pane Langer!

Rozhovor muzejních kolegů Břetislava Dadáka a Miroslava Langra

Potkali jsme se na konci chodby. Já vycházel z redakce vlastivědné revue Valašsko, on proti mně z fotoateliéru. „To jsem rád, že tě vidím, měl bys chvilku pro mě čas?“ „To víš, že jo!“, prohlásil jako vždy Miroslav Langer, můj kolega z let šedesátých, spolupracovník a kamarád, který byl přes tři desítky let ve vsetínském muzeu fotografem.

„Balíš?“

„Jak vidíš ...“

Vstoupil jsem do jeho pracovny. Nabídl mi jako obvykle židli u stolu u okna.

„Miro, dnes bych tě poprosil o rozhovor.“

„Dobře!“ – řekl, jak to říkával, ať jsem za ním přišel s čímkoliv. Sedl si naproti mně a náš rozhovor započal.

„Narodil jsem se 8. října 1937 v Ulmance, za komunistů se tomu říkalo Uljanka, je to dnes součást Banské Bystrice, když se jede od Harmance.“

Spráskl jsem ruce – „Miro, zadrž! Tak my jsme byli skoro sousedi. My jsme byli celé léto 1938 v Lubietové, což je pro změnu východně od Bystrice. Můj otec tu dělal výpravu divadelní hry Jánošík od Jiřího Mahena.“

„Neviděl jsem tě tam! Moji rodiče tam byli za prací. Táta pracoval u dráhy a moje máma tam pro dělníky vařila. Byl s námi i brácha, který byl o čtyři roky starší. Tak jsme tam byli až do dne, kdy vyhlásili Slovenský štát. To se tehdy říkalo – Česi do Prahy peš! – Každý si mohl vzít 25 kilo zavazadel. A protože moje máti pocházela

z Kateřin, tak jsme se nastěhovali na Valašsko a já jsem od té doby Vsetířák!“

„Tak to jste dopadli ještě dobře!“ – vpadl jsem Mirkovi opět do hovoru. „My jsme se stěhovali do Bratislavy, kde táta učil na průmyslovce, a skončili jsme až u Mělníka. Ale pokračuj! – V šesti letech jsi začal chodit do školy, ne? Ty bys měl mít pět obecných, jako já!“

„Jistě! Do první třídy obecné školy jsem začal chodit na Dolní školu. Ještě si pamatuji, jak začínalo vyučování. Přišel nějaký Němec nebo vlajkař, měl vysoké boty a rajtky a my jsme museli pod jeho dozorem zazpívat Deutschland, Deutschland, über alles.“

„No vidíš, tak já už byl tehdy v Praze a my pěli pro změnu Die Fahne hoch!“

„A vyšlo nám to nastejno! No a po válce se to pak střídalo. V devětačtyřicátém byla na Vsetíně velká výstava Valašsko v práci a školy se rozdělily na chlapecké a dívčí. Tak si pamatuji, že jsem chvíli chodil na evangelickou faru, pak do „hasičáku“ a od čtvrté nebo páté třídy jsem přešel na Horní školu, kde byla také měšťanka a v horním patře průmyslovka. Tam jsem také v padesátém třetím vyšel ze školy.“

Ještě před jejím ukončením se rozhodovalo, kam kdo půjde. Většina musela jít tehdy do průmyslu nebo na hornictví. Všude byla hesla: - Hutě volají! - nebo - Jsem havíř, kdo je víc! - a na všechno měla škola určené kvóty, kam kolik žáků dodat. Na mě ta atmosféra nátlaku, že musí jít všichni budovat socialismus, zapůsobila tak, že jsem k tomu pocítil odpor. Uvědomil jsem si, že se chci realizovat jinak, než někde ve fabrice nebo v dolech. A že musím dělat to, co budu dělat rád. V té době jsem už začal dělat fotky na starém Rolleiflexu, jenomže – vyšlo na mě, že mám jít na kuchaře u Labsko-oderské plavby. A já chtěl být fotografem. Učitelé mě přesvědčovali, ať toto povolání nechám raději někomu slabšímu, ať jdu tam, kde využiji svou postavu – byl jsem tehdy docela vazba. Pomohla náhoda. Přestože na moje vytoužené místo byl vybrán jiný kluk, hned na druhý den se všechno změnilo. Do školy se přiřtil jeho tatínek, a že on nenechá učit ogara takovému řemeslu, co by pak fotil nahé baby, a že jeho syn půjde na nástrojáře. A tak jsem se šel učit fotografem.

Nastoupil jsem pak v ateliéru u Chudobů na-proti Besedního domu, kde byla stará paní Chudobová šéfovou. Do odborné školy jsem nastoupil v Hradci Králové. Byla to chlapecká škola, ale nás tam bylo jen sedm. Tak nás rozpustili a já se ocitl na původně dívčí fotografické škole v Prostějově, kde jsem se v padesátém pátém roce vyučil.

Odtud jsem nastoupil do Valašského Meziříčí do družstva Fotografiá, ale brzo narukoval na vojnu. A měl jsem zase štěstí. Shodou okolností jsem se dostal k fotoletecké skupině. Nikdy bych nepomyslel, že se dostanu k leteckému snímkování a k takové technice! I když to byl materiál ještě po Němcích! Letadla byly dvoumotorové Siebely, fotokamery byly ohromná monstra-30x30 a 60 metrů filmu k tomu, ale vysoce kvalitní objektivy. Tak mně ta nadmíru zajímavá vojna utekla a já nastoupil do Vsetína, do fotoateliéru, kde jsem se původně začal učit. Odtud jsem přešel do fotoateliéru Pagáč, to bylo tam, kde je dnes restaurace U tří slunečnic. V šedesátém pátém jsem i zde skončil a přešel na ONV. I začal jsem dělat dva dny pro muzeum, dva pro Osvětový dům a jeden den pro Nové Valašsko. To Valašsko mně pak zůstalo až do devadesátého roku.

Jedna z nejmilejších činností – opékání berana v kolektivu muzejníků, Skaliči 1979

Přišel ale rok 1968 a po něm normalizační kádrové pohovory. Pro Osvětový dům, či Okresní kulturní středisko, nebo jak se to jmenovalo, jsem začal být pro své politické názory neúnosný, a tak mně tehdy pomohl tehdejší vedoucí odboru kultury Jaromír Raška. Přesvědčil mě, abych šel do muzea, kde nebudu tak na očích. A tady jsem pak vydržel až do 31. 12. 2001.“

„Tak tuto dobu jsem už s tebou sdílel. Ale, jak mě napadá, dnes je 10. ledna - vždyť ty tady hostuješ!“

„Za to může moje nedbalost. Trídím nezařazené negativy, které jsem za tu dobu tady nadělal a které by se mohly ještě hodit. Ty nechám svému nástupci. To bylo nějakých reprodukcí, fotografií na výstavy, pro katalogy, pro plakáty, reprodukované cizí materiály, haldy a haldy!“

Vzpomněl jsem si na svůj podobný problém s hromadou nejrůznějších návrhů, písemností, fotek, studií, časopisů, plakátů a katalogů, které

Z oslav padesátin v zámeckém sklipku, Vsetín 1987

Z počátku například chyběly k některým aparátům mezikroužky. Tak se musely udělat mezikroužky. Nebo předsádky, nebo adaptéry, abych mohl použít jiný objektiv k tomu nebo onomu aparátu. Reprodukce fotek nebo obrazů, to už nebyl takový problém. Ale dělaly se třeba mikrosnímky. Tesařiči na snímcích 50x60, to byly obludy. A tak bylo třeba zhotovit měchové zařízení. To jsme opravdu ve škole nebrali, i když jsme tam měli i obor reprodukčních fotografií pro potřebu tiskáren!“

„Já se tehdy divil, jak jsi mi ochotně nabídl, že budeme tiskárně dodávat místo fotky už pro tiskárnu připravený film jedna ku jedné. Pamatuješ, jak jsem ti sháněl rastry? Co to bylo za slávu, když se sehnala bubnová leštička a ty jsi mohl zahodit ty čtyři mrňavé, nebo jak jsme sehnali ten pneumatický rám, co tu pořád máš!“

„To se rušila nějaká tiskárna v Ostravě a my jsme od nich tehdy koupili i ofsetový stroj. Pamatuješ, jak bylo těžké něco dostat do tiskárny, tak jsme si zoufalci chtěli tisknout sami.

Množilo se na „ormiku“ a na cyklostylu, věčně modré ruce, věčně smrděl lín...“

„Prosím tě, můžeš mi říct, kolikátý pytel jsi už naplnil tou svou „pozůstalostí“? A vůbec, kolik jsi těch fotek tady nadělal?“

„Pytel je několikátý. A protože jsem musel dělat podrobné výkazy práce, tak náhodou vím i počet fotek. V průměru jsem dělal ročně deset tisíc fotografií. Od formátu 9x12 až po plachety 4x2 metry. A násob si to třiceti šesti lety...“

„Mirku, dost! Už nechci nic slyšet! Když si představím, že se fotky musely dělat v temné komoře, nechci ani počítat těch roků samoty a tmy. Tvá mladická nerozváženost, že budeš fotografem, ti přišla pěkně draho! Na druhé straně je ovšem pravda, že by nebylo pěkných pár tisíc fotek v muzejním archivu, ve výstavách, expozicích a publikacích. Než skončíme, řekni mi ještě něco o své budoucnosti dědečka. Stěhuješ se do Prahy, budeš sedávat po parcích a krmit holuby, anebo si budeš ještě něco fotit?“

Mirek se pousmál, zřejmě nad tou představou posedávání v parku, a dokončil svou zповěď:

„Jak víš, mám malou sbírku starých fotoaparátů a mezi nimi i malou Minolta z roku

1985. Koupil jsem ji z druhé ruky, protože se tehdy u nás neprodávala. Byl to první aparát s automatickým ostřením. K němu mám i přídavky na makrofotografii. Jistě se těším na vnučata, ale chystám se s nimi i na broučky, motýly, mravence a květiny. Snad na to budu mít! Cernobíle se to dělat nedá a barva něco stojí. Na to se opravdu těším!“

„Tak to ti musím za sebe i za redakci přát, ať se ti tvé nové plány zdaří. Moudří říkají, že v kapce rosy lze spatřit celý vesmír. Takže – Dobré světlo, pane Langer, na tvou další pouť!“

Až jsem se s Miroslavem Langrem rozloučil, dodatečně jsem si uvědomil, že s jeho odchodem z muzea odchází i celá jedna etapa našeho života a nejenom toho v muzeu. Temná komora už bude minulostí, retušování negativů nebo jejich ukládání v archivu? Cha!

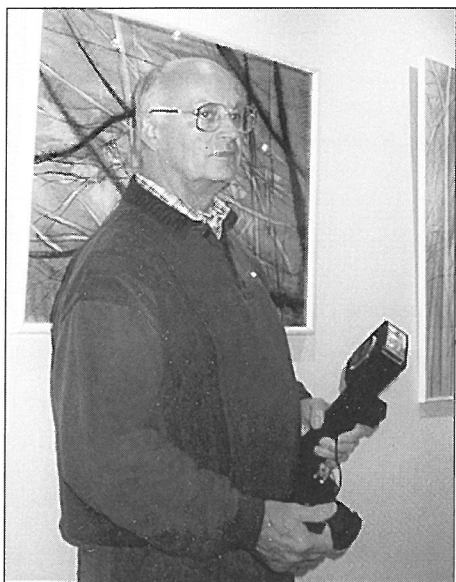
Všechno jinak! Digitální svět počítačů dává už nyní fotografování do jiných rovin. Je to něco jako přechod od někdejšího opisování knih v klášteřích k vynálezu knihtisku.

Nu což! Byli jsme u toho a náš rozhovor dělá tečku. Už bude všechno jinak. Jenom si přeji, aby minulostí nebyla též pracovitost a laskavost, kterou měli lidé před námi, tak jak nám to ostatně předváděl i náš Mirek. Toto si zkusme zachovat. To je k tomu jeho bezmála půl milionu fotografií důležitý přívazek, který nám tu jako svůj odkaz zanechává.

Nashledanou, kolegové!

Foto B. Dadák

„Poslední leč“ na muzejní vernisáži v listopadu 2001
Foto B. Dadák

mě stále čekají v krabicích od banánů doma v jednom pokoji, a raději jsem rychle převrátil list.

„Mirku, tys měl ale pestrý život! A já pořád dumal, jak jsi tu rozmanitost nároků v muzeu tak brilantně zvládal!“

„Vždycky jsem se musel učit, ale co hlavně bavilo mě to! Využil jsem se jako portrétní fotograf. Už tehdy jsem začal i reportáž, i když to byly jenom svatby a pohřby. Ale vždycky jsem se to snažil dělat zajímavě. A lidi aby vypadali pěkně a ne jako sádrové odlitky nebo voskové figuríny. Zajímaly mě jejich charakteristické rysy, které jsem se snažil zachovat. Dokonce, když někdo přišel s čtyřdenním strniskem, tak jsem mu i vousy holil. I retušovat jsem občas musel, ale i to mě bavilo. Zvlášť když se někdo přišel vyfotit pro svoji holku a měl na nose bradavici!“

„A hned to měl o pětikačku dražší. Jak tě tak poslouchám, tak ty ses tedy dostal k reportážím přes svatby a pohřby. A já u tebe vždycky obdivoval, jak umíš perfektně odhadnout prostorovou kompozici a úhel pohledu a hlavně, kdy máš zmáčknout spoušť, i když rozhodují zlomky vteřiny!“

„Pro muzeum jsem se ovšem musel naučit spoustu jiných věcí. I pomůcky jsem si vyráběl.

Muzejní zpěvníček Valašských písmiček

PŘIPRAVIL
ZDENĚK KAŠPAR

Šmigrušt – pondělní velikonoční obchůzka ogarů, mládenců i dříve narozených ženáčů na cěrky, galánky, vdané ženičky i stařenky patří k nejvytrvaleji zachovávaným výročním obyčejům, a to nejen na Valašsku. Odjakživa se na Vsacku šmigrovalo březovými metličkami, pichlavými jalovečky a samozřejmě tatary, umně spletanými z pružného vrbového proutí. Chodívali jsme na Jasénce chalupa od chalupy, seník od seníku i po hůrách, kde se děvčata schovávala, ale nebylo jim to nic platné: dostaly svou nadílku, aby prý nebyly prašivé, aby byly pořádky grýčné a hybké do práce i do tance; a my jsme si odnášeli v kabelách a košících malovaná vajíčka – symboly života, jara a mládí. Obřad šmigrování provázely vždy veselé písničky a rytmizované říkanky:

*Marijáno, stávaj ráno,
dávaj vajca, vyplácaj sa!
Ben, ben, blechy ven
a vajíčka do košíčka sem!*

A na šmigruštovské zábavě nesměl chybět tanec T a t a r o v ý, jak mně jej zazpíval a ukázal staříček „rúžecký“ rodák, vynikající zpěvák a tanečník Josef Bílek:

JÁ MÁM ŽENU NEKÁRANÚ (M 55)

ČTYŘKROČKA - POLKA (T 14)

Allegretto energico (♩ = 112)

Růždka, Zp. Josef Bílek * 1876, Sb. K Z 1955

1. Já mám že- nu ne- ká- ra- nú,
kú- pím já si ta- tar na ňu;
já ju bu- du ta- ta- ro- vař, o- na bu- de (mo- sí)
vy- ska- ko- vař!

D.C.

Růždka, Zp. Josef Bílek * 1876, Sb. K Z 1955

2. Já tý volky nepoženu,
já mám doma mladú ženu:

/: dybych já tý volky hónřil,
gdosi by mně za ňu chodřil ! :/

Staříček Josef Bílek z Růždky býval od mládí náruživým tanečníkem: „Mjět sem 16 rokú, a už sem umjět tančít dobře. Jeden od druhého to podchyťt. Jak sa chasa zešľa, nekerý popad husle lebo harmonygu, a tož do chalupy!“ Tento tanec se tančil po celý rok, nejen o Velikonocích.

Šmigrušt na Novém Hrozenkově, národopisná stylizace z pol. 20. stol.

Foto archiv muzea

JAZYKOVÝ KVÍZ - VALAŠSKÁ ÚSLOVÍ

(urči správnou dvojici čísla a písmene)

1. enem tak pro méno	a) naštěstí
2. hraje mu v řiti oves	b) skákat do řeči
3. jak z brku vyrazený	c) opijet se často a nezřízeně
4. mjet sa jak kůň na poščaji	d) být v úzkých
5. ani rici, ani cici	e) zbytečně, beze smyslu
6. mjet na husto psané	f) to je hlupák k pohledání
7. to je pizda, až to hvízdá	g) jalovcová, borovička
8. to je vječ možné, než ně	h) je nezkratný
9. to je stará čepica	ch) je bujný, rozverný
10. s tým je, jak ze žebřem do hor	i) marně se snažit
11. na ty bohy	j) je to určitě tak
12. váľ ať kladu přes peň	k) neumí si s ničím poradit
13. z prázdného do pustého	l) aby se neřeklo
14. z huby vytrhnůt	m) to je jasné, zřejmé
15. víno, co sa čaganem obíře	n) štíhlá žena
16. piť jak na vl'ci kožu	o) dřít do úmoru

Otázka navíc:

Víte, jakých pět „P“ by měla mít šikovná nevěsta?

**Pobožné srdce, pracovitě ruce,
pěknú bílú tvář, peněžitú zář a pa-
nenský vínek.**

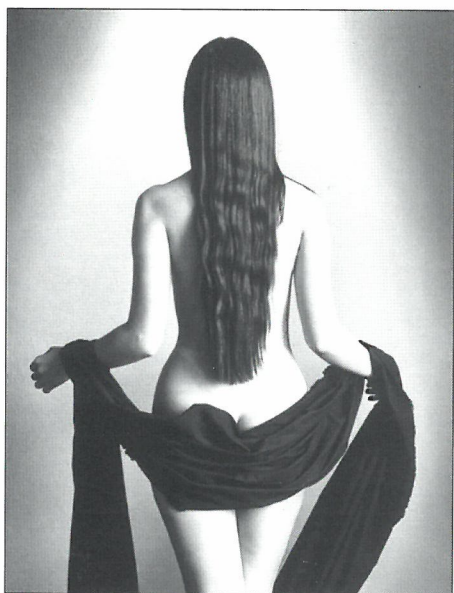
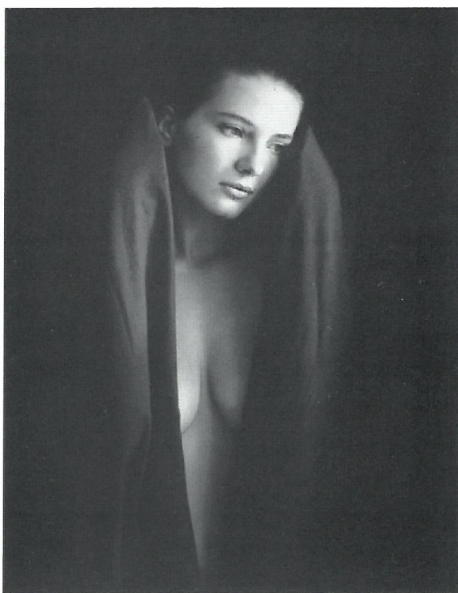
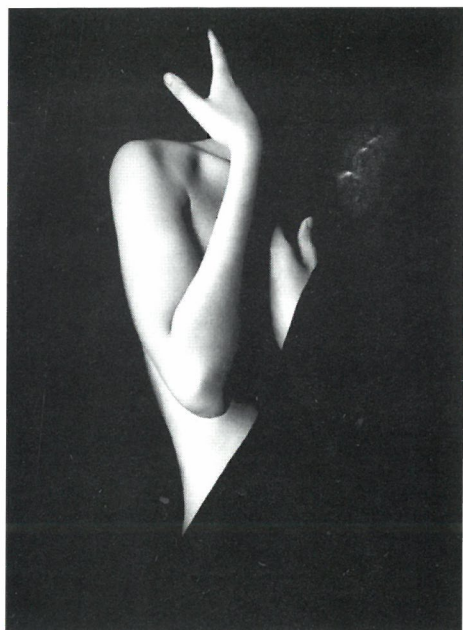
Ukázky jsme vybrali ze „Slovníku valašského nářečí - I. část“, sestaveného Silvestrem Kazmířem ze Vsetína v květnu 2000. Autor jej věnuje všem, kdo mají k Valašsku srdečný vztah a pocit opravdové souznělosti.“

Správné odpovědi:

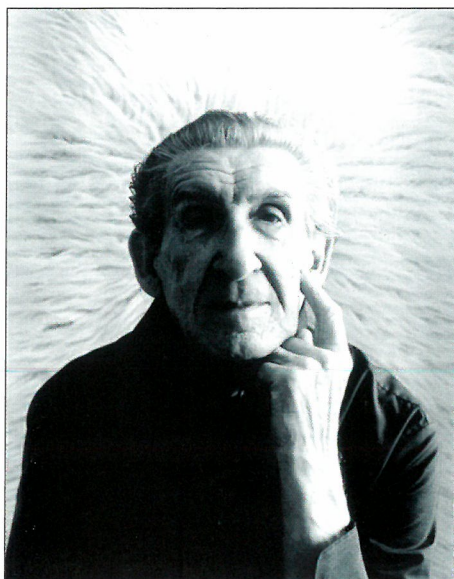
12i, 13e, 14b, 15g, 16c
12i, 2ch, 3h, 4o, 5n, 6d, 7f, 8j, 9m, 10k, 11a,

Foto Milan Macík 1969

V ATELIÉRU

MILAN BOROVIČKA, narozený 12. září 1925 ve Valašském Meziříčí, se soustavně věnuje fotografii od poloviny padesátých let. Přes krajinářské motivy a artefakty technické civilizace, vnímané s kultivovaným citem pro výtvarnou zkratku, směřoval s příchodem šedesátých let k fotografické poezii všedního dne umocňované připomínkou surrealistické poetiky. Autor je spoluzakladatelem tvůrčí skupiny Profil (1965, Valašské Meziříčí), která napomáhala k překonávání schematismu v československé amatérské fotografii a k jejímu tematickému a stylovému obohacování. K polovině šedesátých let se prosadil stěžejní námět jeho tvoření – Žena. Nezaměnitelné kompoziční vidění, výhradně využívající denního světla, ať již v údobí černých či bílých portrétů, je svědectvím o prohlubujícím se souznění umělce s objektem jeho výtvarného zájmu. Vedle harmonicky pojatých obrazů s nádechem melancholie vycházejí z autorovy dílny od poloviny sedmdesátých let rovněž výrazně stylizované figurální kompozice, aniž však autor opouští své životní téma.

Roku 1976 je spoluzakladatelem tvůrčí skupiny Setkání propojující profesionální a amatérské fotografy z Čech a Moravy. Skupina vznikla se záměrem navázat a prohloubit dialog mezi již vyhraněnými fotografickými tvůrci a pomocí uskutečňovat rozsáhlejší projekty – výměnné akce autorských originálních fotografií, výstav, vydávání katalogů, almanachů. O své životní zkušenosti se autor od počátku sedmdesátých let dělí se svými studenty jako lektor portrétní v Institutu výtvarné fotografie Svazu českých fotografů (Praha) a od počátku devadesátých let vyučuje v Institutu tvůrčí fotografie Slezské univerzity v Opavě. Uspořádal více než sto dvacet výstav doma i v zahraničí, zúčastnil se takřka sto čtyřiceti mezinárodních salonů umělecké fotografie, jakož i více než sto osmdesáti fotografických výstav a přehlídek v Československu a České republice. Retrospektivní bilance díla Milana Borovičky se uskutečnila u příležitosti jeho sedmdesátých narozenin (1995, zámek Kinských, Valašské Meziříčí) a výběr z jeho novějších prací byl předveden u příležitosti dalšího jubilea opět v rodném městě (2000, Galerie Kina Svět).

Na otázku „**Jaký je současný portrét ženy?**“ Milan Borovička odpovídá:

„Portrét znamená daleko více než prosté sdělení. Pro mne je portrét tajemstvím. Tajemstvím o člověku a současně mým vyznáním. Obdivoval jsem šerosvitná plátna světových malířů stejně jako Brandla a Kupeckého, kde právě postavy a tvář vystupovaly z černého pozadí. Ty byly a jsou pro mne tajemnem, které jsem chtěl rozkrýt a které nikdy neodkryji. Odtud pramení mé »černé období« ženských portrétů. Spolehám na jednoduchost tvůrčí skladby a vnitřní bohatost svých žen. Eliminuji vše podružné, snažím se vytvářet novou řeč tvarů a gest podmanivosti a napětím výrazu obličeje, schopným probouzet fantazii diváka. Stálá vzrušující proměnlivost a tajemnost je pro mne inspirujícím a omlazujícím podnětem. Tvář se vždy stává prvotním objektem mé pozornosti, promlouvá svou hloubkou a svým výrazem v plné závažnosti.“

Ve svých »bílých a růžových ženách« vyhledávám lehkost a hravost k vystižení podstaty fotografické tvorby, oné zábavy, radosti a zaujetí, které vytvářejí společně model a fotograf. Odlišná jedinečnost obapolných osobnosti, spjatá s nápadem, dává vzniknout provokujícím spojením, v nichž hledám podstatu okouzlení tajemným a nevyzpytatelným ženským. Svou roli zde sehraje nejen tvář. Ta je více součástí těla, celé osobnosti. Gesta a jejich seskupení nabízejí všem náklady, ženské rozmarnosti či svůdnosti při zachování tušeného a plně nevyřčeného tajemství. Výsledný obraz je pak směsí ženskosti v její neuchopitelné šíři.“

Nejnovější fotografickou tvorbu Milana Borovičky najdeme v monografii Ivo Bartečka „Žena“ (Repronis a Ateliér Axon, Ostrava 2001).

Foto M. Langer

SOUBOR SEDACÍHO NÁBYTKU A STOLU se šroubovicově spojeným povrchem ohýbaného bukového dřeva, s rotangovým výpletem a jasanovou dýhovanou deskou stolu; značeno Gebrüder Thonet Wien, počátek 70. let 19. století

Tento atypický nábytek, zhotovený výhradně pro výstavní a propagační účely, prezentoval firmu „Gebrüder Thonet“ na Světové výstavě ve Vídni v roce 1873. Jde o soubor, který nebyl zřejmě pro svou technologickou náročnost zařazen do výrobního programu firmy, i když jeho základní design vychází z kombinací klasických katalogových čísel 11 a 15 u židle a křesla, z č. 2003 u lavice a č. 8008 u stolu. Technologický postup opracování jednotlivých dílů do šroubovice není dnes známý.

Řekne-li se „thonetka“, vybaví se každému z nás představa oblíbené lehké židle s elegantním dvojítm opěradlovým obloukem a kulatým vyplétaným sedákem – obraz tzv. „čtrnáctky“, poprvé vyrobené Thonet v r. 1859. Ne všichni však měli možnost poznat její předchůdkyně, jejichž výroba byla spojena s neustálým hledáním co největší účelovosti a pohodlí, čistoty tvarů, výrobní jednoduchosti spojené s co největší úsporou materiálu, pevnosti hotového výrobku a nakonec i jeho originality na rozvíjejícím se trhu s průmyslovými výrobky.

Okresní vlastivědné muzeum ve Vsetíně řadu historicky významných a zajímavých výrobků firmy Thonet i firem tzv. konkurenčních a na ně navazujících (J. & J. Kohn, D. G. Fischel, L. A. Bernkop, Thonet – Mundus, a.s. a dalších), ale i srovnávací vzory výrobků současného podniku TON v Bystřici pod Hostýnem vlastní a ošetřuje ve svých sbírkových fondech.

Jádro muzejní sbírky nábytku z ohýbaného dřeva tvoří vzácné kusy z nejstarší produkce boppardské firmy Michaela Thoneta ze 40. let 19. stol., dále jeho vídeňské výrobky, dokumentující počátky sériové průmyslové výroby, a exkluzivní exempláře zhotovené pro prezentaci firmy na světových výstavách v 50. až 70. letech 19. století. Jedinečné jsou rovněž tzv. pokusné či zakázkové vzory, vyrobené pomocí netradičních technologických postupů s využitím neobvyklých druhů dřeva, jiných materiálů či ozdobných technik. Na tyto nejstarší exempláře navazuje rozmanitá řada několika desítek kusů sedacího nábytku a dalších výrobků z ohýbaného dřeva, většinou z období let 1870 – 1930.

Jeden z významných sbírkových fondů vsetínského muzea tak dokumentuje bohatství tvarů, účelovost sortimentu i nadčasovost designu specifického druhu průmyslové výroby, úzce spjaté i s historií regionu východní Moravy.

H. Jabůrková